

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ ANTROPOLOGIE

ZATOPENÉ OBCE HARVELKA A RIEČNICA

VYROVNANIE SA S VYSTAHOVANÍM

VÄZBA NA DOMOV

BAKALÁRSKA DIPLOMOVÁ PRÁCA

VYPRACOVALA: Katarína Mlichová

VEDÚCI PRÁCE: Mgr. Jakub Havlíček, Ph.D.

OLOMOUC 2014

Riečnica – Harvelka, boli dve dediny,
v láske nažívali tam naše rodiny.

A v týchto dedinách bol nám každý blízky,
život tu začínal spevom od kolisky.

Na chudobných poliach chleba dorábali
a či ho bude dosť, vždy sa obávali.

Náš kraj bol studený, no prosby kajúce,
srdcia našich ľudí boli vždy horúce.

Zrazu blesky, hromy, jak z jasného neba,
vraj v tom našom kraji vodnú nádrž treba.

Sused prieloh v poli ten rok nedokosil,
do srdca našich rodín smútok sa nanosil.

Nechali sme doma hory, lúky v kvete,
my sme sa rozišli kde – kade, po svete.

Našli sme si domov v tejto chvíli, v núdzi,
ale kde žijeme, sme tam vždy len cudzí.

Túžba po domove, aj spomienky nútia,
povrátiť sa domov aspoň na stretnutia.

Ruže tu uvädli, aj na našom líci,
túžba v srdci rastie vždy len po Riečnici.¹

¹ Autor básne Oskar Dubovický. Citované z: JONEKOVÁ, Eva – JUDÁK, Viliam – LALINSKÝ, Milan: *Nová Bystrica. Rozlohou najväčšia obec na Kysuciach*. Čadca 2010, s. 359.

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že som bakalársku prácu vypracovala samostatne na základe vlastných teoretických a praktických poznatkov, konzultácií pod vedením Mgr. Jakuba Havlíčka Ph.D., štúdia odbornej literatúry a archívnych materiálov, ktoré som uviedla v zozname použitých zdrojov.

V Olomouci dňa 25. marca 2014

.....

Pod'akovanie

Moja vďaka patrí všetkým, ktorí sa akýmkoľvek spôsobom podieľali na zrode tejto bakalárskej práce. Osobitná vďaka patrí predovšetkým narátorom, ktorí preukázali ochotu spomínať nielen na veselé okamžiky v ich životoch.

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Cieľ výskumu	3
2.1. Výskumné otázky	3
3. Metóda a priebeh zberu dát	4
3.1. Predvýskum	5
3.1.1. Pozorovanie	5
3.1.2. Práca s informátormi.....	5
3.1.3. Monitorovanie internetových zdrojov	6
3.1.4. Štúdium prameňov	6
3.1.5. Štúdium literatúry	6
3.2. Hlavný výskum	7
3.2.1. Výber metódy výskumu – rozhovory	7
3.2.2. Výber narátorov	7
3.2.3. Kontaktovanie narátorov a ich postoj k výskumu	8
3.3. Vedenie rozhovorov	9
3.3.1. Dôvera.....	9
3.3.2. Neutralita	9
3.3.3. Etický rozmer.....	9
3.3.4. Informovanosť o využití informácií	9
3.3.5. Zachovanie súkromia.....	10
3.3.6. Emočné zabezpečenie	10
3.4. Štruktúra rozhovorov	10
3.5. Spracovanie dát.....	12
3.5.1. Záznamy o rozhovore	12
3.5.2. Prepisy rozhovorov	12
3.6. Analýza a interpretácia	13
4. Harvelka a Riečnica	14
4.1. Charakteristika Harvelky a Riečnice	15
4.1.1. Prírodné podmienky.....	15
4.1.2. Členenie obce.....	17
4.1.3. Sídla	18
4.1.4. Spôsob obživy.....	18

4.1.5. Nárečie	20
4.1.6. Rodina.....	20
4.1.7. Intralokálne vzťahy.....	22
4.2. História Harvelky a Riečnice	25
4.2.1. Osídľovanie.....	25
4.2.2. Obdobie 2. svetovej vojny	26
4.2.3. Obdobie súvisiace s rozhodnutím o výstavbe nádrže	26
4.2.3.1. Rozhodnutie o výstavbe vodnej nádrže	26
4.2.3.2. Stavebná uzávera	28
4.2.3.3. Reakcie obyvateľov na rozhodnutie o výstavbe	28
4.2.3.4. „Kto môže za náš osud?“	30
4.2.3.5. Výkup nehnuteľností a hľadanie nového bydliska	32
4.2.3.6. Demolácie, asanácia	34
4.2.3.7. Odchody.....	36
4.2.3.8. Posledné roky existencie obcí.....	38
5. Vyrovnanie sa s vyst'ahovaním I.....	39
5.1. Fyzické vysílenie	39
6. Fenomén domova	43
6.1. Domov ako priestor – príroda	44
6.2. Domov ako miesto stretávania.....	46
6.3. Domov ako stred prirodzenosti a miesto návratu	49
7. Vyrovnanie sa s vyst'ahovaním II	52
7.1. Symbolické vysídlenie.....	52
8. Väzba na domov.....	54
9. Záver.....	57
Anotácia	60
Resumé.....	61
Použité skratky.....	62
Zoznam použitých zdrojov	63
Zoznam príloh.....	67
Príloha A.....	69
Príloha B	86
Príloha C	89
Príloha D	94

1. Úvod

Myšlienka zaoberať sa témou súvisiacou s dnes už zaniknutými kysuckými obcami Harvelka a Riečnica nebola len náhlym popudom či nutnosťou vybrať pre bakalársku prácu takú tému, ktorá by spadala pod rámec kultúrnej antropológie. V prvom rade bola skôr akýmsi prirodzeným vyústením osobného záujmu o tieto obce, ktorý plynie z ich bezprostrednej geografickej blízkosti k mojej rodnej obci, ako aj z rodinných a priateľských väzieb k rodákovi z Harvelky a Riečnice. Taktiež som hľadala takú tému, pri ktorej by som využila svoje zaniechanie pre vlastné bádanie s cieľom objasniť skutočnosti nielen na základe sekundárnej literatúry, ale predovšetkým na základe vlastných zistení, založených na štúdiu archívnych prameňov alebo na priamom kontakte s účastníkmi. Téma vysídlenia oboch obcí z dôvodu výstavby vodnej nádrže takéto možnosti rozhodne poskytovala. Navyše, príbehy vysídlených poskytovali možnosti pre skúmanie antropologických fenoménov akými sú vyrovnávanie sa so zmenou prostredia a väzba na domov.

Práca začína opisom metodiky výskumu, na ktorého základoch táto práca vznikla. Prvotné zoznamenie sa so situáciou a udalosťami, ktoré sa odohrávali v minulom storočí, som získala počas niekoľkomesačného predvýskumu, ktorý pozostával z viacerých metód zberu dát. Pre hlavnú časť výskumu som zvolila metódu orálnej histórie, ktorá najvernejšie zachytuje pocity a dojmy samotných narátorov, ktorými boli rodáci z obcí.

Po objasnení postupov, podľa ktorých som počas realizácie výskumu postupovala, a princípov, ktorých som sa držala, nasleduje kapitola, ktorej obsahom je stručná charakteristika obcí a ich história. Všetky vybrané charakteristiky a tiež tri vybrané historické obdobia majú svoje opodstatnenie a priamo súvisia s predmetom a cieľom tejto práce.

Prvým cieľom práce je zistiť, ako sa vysídlení s núteným vyst'ahovaním vyrovnali. Tejto otázke sa v práci venujú hneď dve kapitoly, pričom prvá z nich poskytuje len akýsi priebežný záver. Druhému cieľu, väzbe na domov vysídlených z Harvelky a Riečnice, sa venuje posledná kapitola, ktorej však predchádza prevažne teoretická úvaha v kapitole o fenoméne domova.

Na rozdiel od väčšiny antropologických prác, táto práca neobsahuje striktné oddelenie teoretickej a praktickej časti. Ich vzájomné prepojenie sa počas procesu vzniku práce ukázalo ako najlogickejšie a najvhodnejšie pre čo najlepšie zachytenie témy.

Som presvedčená, že štúdium kultúrnej antropológie a histórie na Univerzite Palackého v Olomouci mi ponúka dostatočné predpoklady spracovať túto tému odborne s využitím doposiaľ nadobudnutých poznatkov z oboch študijných odborov.

Dúfam, že práca bude zároveň pamiatkou na tých, ktorými sa táto práca zaoberá.

2. Cieľ výskumu

Výstavba vodnej nádrže Nová Bystrica bola príčinou zániku obcí Harvelka a Riečnica, a to i napriek faktu, že samotná vodná plocha pokrýva len časť ich katastrálneho územia. Zániku oboch kysuckých obcí predchádzalo vysídlenie všetkých obyvateľov a následné prispôsobenie terénu vodohospodárskym účelom.

Prvým cieľom môjho výskumu, je zistiť, do akej miery, a či vôbec, sa vtedajší obyvatelia obcí Harvelka a Riečnica vyrovnali s (núteným) vyst'ahovaním.² K splneniu tohto cieľa je nevyhnuté proces vysídľovania obce popísať. Toto činím na základe písomných materiálov a rozprávání účastníkov.

Druhým cieľom je charakterizovať ich väzbu na domov v Harvelke alebo Riečnici, ktorý z vyššie uvedeného dôvodu stratili.³ Ako už vyplýva z definovania tohto cieľa, vychádzam z hypotézy, že u rodákov zo spomenutých obcí istá väzba na domov prítomná je. Úlohou tejto práce je teda zachytiť jej formy, prejavy a intenzitu.

Ciele tejto práce sú dva, pretože (ne)vyrovnanie sa obyvateľov s vyst'ahovaním ovplyvnilo ich väzbu na domov a *vice versa*.

2.1. Výskumné otázky

1. Do akej miery sa obyvatelia Harvelky a Riečnice vyrovnali s vyst'ahovaním?
 - a. Ako si obyvatelia spomínajú na obdobie po vydaní rozhodnutia o výstavbe vodnej nádrže?
 - b. Ako si obyvatelia pamätajú na vlastné s'ahovanie alebo iných obyvateľov z obce?
2. Akú väzbu majú obyvatelia k obciam v súčasnosti?
 - a. Čo je dôvodom, že sa títo ľudia (ne)vracajú do obcí?
 - b. Považujú obyvatelia Harvelku a Riečnicu ešte stále za svoj domov?
 - c. Ako definujú obyvatelia pojem domov?

² V práci je na opis tohto procesu použitých hneď niekoľko termínov, a to *vysídlenie*, *vyst'ahovanie* a *pres'ahovanie*.

³ V skutočnosti sa nedá povedať, že všetci vtedajší obyvatelia svoj domov v Harvelke alebo v Riečnici stratili. Niektorí, najmä tí neskoršie narodení, však rozhodnutím o výstavbe vodnej nádrže prišli o možnosť voľby Harvelky či Riečnice ako miesta, na ktorom by sa usadili. Tento fakt treba mať na pamäti, i keď v práci narábam s termínom „*strata domova*“.

3. Metóda a priebeh zberu dát

Nižšie opísaná metóda je finálnou, podľa ktorej som sa rozhodla postupovať. Zmeny, ktoré v metodológii nastali, neboli uskutočnené s cieľom uľahčiť si prácu, či sa čo najrýchlejšie dopracovať k záverom, ale s cieľom, čo najvernejšie zachytiť skutočnosť a splniť vopred určené ciele výskumu.

Práca je postavená na kvalitatívnom vedeckom výskume, ktorý považujem za najvhodnejší pre spracovanie danej témy. Téma práce si vyžadovala taký prístup, v ktorom by bol vzťah výskumníka k subjektu čo najtesnejší. Kvantitatívne metódy by v tomto prípade dostatočne nezachytili mikro zameranie, ktoré chcem v tejto práci uplatňovať.

Navyše, práca si vyžadovala taký typ výskumu, ktorý by neobmedzoval svojimi pevne danými postupmi, a naopak by umožňoval pružnosť zmeny hypotéz, výskumných otázok a pod.

Kvalitatívny výskum využíva všetky dostupné prostriedky, ktoré umožňujú priblížiť život skúmaných ľudí. Jan Hendl výstižne popisuje prácu výskumníka kvalitatívneho výskumu a o takomto výskumníkovi hovorí:

„Výskumník vyhľadáva a analyzuje akékoľvek informácie, ktoré prispievajú k osvetleniu výskumných otázok, vyvodzuje deduktívne a induktívne závery. Zoznamuje sa s novými ľuďmi a pracuje priamo v teréne, kde sa niečo deje. Zber dát a ich analýza v kvalitatívnom výskume prebiehajú v dlhšom časovom intervale, výskumný proces má longitudinálny charakter. Výskumník vyberá na základe svojich úvah miesta pozorovania alebo jedincov, ktorých ďalej sleduje v rôznych časových okamžikoch.“⁴

Avšak aj kvalitatívny výskum má niekoľko nevýhod, ktoré je potrebné mať na zreteli počas celého trvania jeho realizácie. Tieto prípady a spôsoby, ako nevýhody minimalizovať sú opísané v jednotlivých podkapitolách.

Široká škála postupov, zaisťujúca vyššiu hodnovernosť a presnosť výsledkov je obsahom i tejto práce. Zber informácií k danej problematike bol rozdelený do dvoch fáz,

⁴ Preložené a citované z: HENDL, Jan: *Kvalitatívni výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha 2005, s. 50.

ktorými sú predvýskum a hlavný výskum. V oboch fázach som sa snažila postupovať podľa návodov a rád Jana Hendla, Miroslava Vaňka a Jeana-Clauda Kaufmanna.⁵

3.1.Predvýskum

3.1.1. Pozorovanie

V prostredí medzi rodákmi sa pohybujem už niekoľko rokov, ale cielené a vedomé pozorovanie prebiehalo približne od septembra 2013. Konkrétnym príkladom bolo zúčastnenie sa stretnutia rodákov pri príležitosti svätej omše, ktorá sa konala v decembri 2013 v obci Harvelka (*pozri fotografiu č. 58*). Táto udalosť mi dovolila vypozerovať, ako sa ľudia pri vzájomnom stretnutí spoznávajú a správajú, aké sú témy ich rozhovorov, akí ľudia sa stretnutia zúčastnili a pod. Tento spôsob zberu dát mi umožnil dostať sa k cenným postrehom a informáciám z prvej ruky, takže nemohlo dôjsť k ich skresleniu interpretáciou od iného zdroja.

3.1.2. Práca s informátormi

Dôležitou zložkou výskumu boli informátori, od ktorých som informácie, rady a ich postrehy získavala hlavne, no nie výhradne, v priebehu tejto časti výskumu. Za účelom získavania informácií som niekoľko dní s informátorkou Monikou Mlichovou navštivovala Harvelku s cieľom zmapovať terén a fotograficky zachytiť miesta, na ktorých v minulosti stáli domy obyvateľov, ktorými sa táto práca zaoberá (*pozri fotografiu č. 24*).

Okrem priameho kontaktu som využívala i emailovú komunikáciu s niekoľkými informátormi, ktorí mi pomohli zorientovať sa v konkrétnych súvislostiach a ktorí mi poskytli cenné informácie o potenciálnych narátoroch a k výberu literatúry. Za spomínaný prínos vďačím hlavne Viliamovi Judákovi, ktorý je rodákom z Harvelky a je tiež autorom viacerých publikácií o zatopených obciach. S prostredím a obyvateľmi obce Riečnica ma oboznámila komunikácia s rodáčkou Annou Špidusovou, ktorá je aj administrátorkou internetovej stránky www.riecnica.com.⁶

⁵ HENDL, Jan: *Kvalitatívny výskum. Základní metody a aplikace*. Praha 2005; VANĚK, Miroslav: *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha 2004; VANĚK, Miroslav a kol.: *Orální historie. Metodické a „technické“ postupy*. Olomouc 2003; KAUFMANN, Jean-Claude: *Chápající rozhovor*. Praha 2010.

⁶ S Annou Špidusovou bol neskôr uskutočnený rozhovor v rámci hlavnej časti výskumu.

3.1.3. Monitorovanie internetových zdrojov

Netradičnou formou získavania informácií bolo aj dlhodobé monitorovanie internetových stránok, prostredníctvom ktorých rodáci z obce Harvelka a Riečnica spolu komunikujú, zdieľajú spomienky a iný pamätný materiál.⁷

3.1.4. Štúdium prameňov

Pre lepšiu orientáciu v záležitostiach obcí som sa rozhodla pristúpiť k štúdiu harvelskej a riečnickej obecnej kroniky a k štúdiu dokumentov a správ zo zasadaní Miestneho národného výboru v Harvelke.⁸ Ďalšími písomnými prameňmi boli články z regionálnych periodík z obdobia výstavby vodnej nádrže a zo súčasnosti. V neposlednom rade som sa zamerala aj na fotografický materiál. Niektoré snímky mi pomohli lepšie si predstaviť vtedajšiu realitu. Cenné sú tiež tie, ktoré zachytili posledné chvíle života v obci.

3.1.5. Štúdium literatúry

Udalosť, ktorá sa odohrala v Harvelke a Riečnici v minulom storočí, nie je v našom prostredí ojedinelou. Príbeh týchto obcí je však i dnes zaujímavý, a to aj z pohľadu množstva literatúry, ktorá je týmto obciam venovaná. Všetky publikácie, o ktorých som mala informácie, som pozorne preštudovala a v práci ich ďalej využívam.

Spomínanú literatúru možno zaradiť do dvoch kategórií publikácií, ktoré o týchto obciach vyšli. Prvá kategória zahŕňa odborné štúdie zo zátopovej oblasti, ktoré obsahujú výsledky etnografického výskumu, ktorý tu prebiehal v sedemdesiatych rokoch minulého storočia.

Druhou kategóriou sú publikácie vydané po zániku obcí, zachytávajúce jednak život a zvyky miestnych obyvateľov, ale aj postupný proces zániku a vysídľovania. Príkladom tohto typu publikácií sú: *Návraty k rodnej hrude*, *V dome našej matky*, *Z riečnických a harvelských dvorov* a *Potopená kultúra*.

K publikáciám z druhej kategórie som v rámci kritického prístupu pristupovala jednotlivo. Každá z nich má svoje špecifiká a informácie v nich sú dôveryhodné v rôznej miere. Ich dôveryhodnosť je spochybniteľná len preto, že niekoľko z nich sa snaží svojich

⁷ Internetové stránky: <http://riechnica.com/>; <https://www.facebook.com/groups/335311973939/>.

⁸ Zatiaľ čo kroniky boli preštudované celé, materiály MNV Harvelka len tie, ktoré spadali do obdobia, v ktorom sa už o výstavbe vodného diela uvažovalo.

čitateľov predovšetkým pobaviť. Príkladom je publikácia *V Dome našej matky*, ktorej obsahom sú humorné rozprávania rodákov, ktoré boli medzi domácimi tradované dlhšiu dobu. Treba teda predpokladať, že príbehy sú prikrášľované, a tak nie úplne vhodné ako zdroj informácií pre odbornú prácu.

Naopak, publikácia *Potopená kultúra* je predovšetkým kultúrno-antropologickou prácou a jej teoretická opora je vysoko kvalitná. Táto práca využívala metódu orálnej histórie, takže jej značnú časť tvorí spomienkové rozprávanie Harvelčanov a Riečničanov.⁹

3.2.Hlavný výskum

3.2.1. Výber metódy výskumu – rozhovory

Ústredná časť tejto práce spočíva v samostatne realizovaných rozhovoroch, ktoré sa uskutočnili v mesiaci február za súčasného použitia zvukových alebo zvukovo-obrazových technických prostriedkov. Metódu orálnej histórie som zvolila z dôvodu možnosti zachytenia životných osudov čo najvernejšie, priamo z rozprávání obyvateľov zaniknutých obcí, ktorí ponúkli do témy svoje individuálne zážitky a spomienky.

Okrem iného, metóda orálnej histórie tiež „zdôrazňuje individuálne odlišnosti, sleduje ich prípadnú zhodu či nezhodu s inými prameňmi“¹⁰, čo bolo jedným z kritérií pri analýze a interpretácii dát.

I keď ide o rozhovor a nie životné rozprávanie, i v tomto prípade sa z toho, v akej miere sa narátor venuje istým udalostiam, dá získať výpovedná hodnota o tom, ako je tá-ktorá udalosť pre konkrétneho narátora dôležitá.

3.2.2. Výber narátorov

Jan Hendl uvádza, že je vhodnejšie skúmať niekoľko málo prípadov, prostredníctvom ktorých identifikujeme kontextuálnu závislosť vzťahov medzi udalosťami.¹¹ Na tomto princípe som sa snažila poznatky získané na mikro úrovni aplikovať na makro úroveň, a teda na celú komunitu, ktorú predstavujú vysídlení z Harvelky a Riečnice. Bola som

⁹ Publikácia *Potopená kultúra* obsahuje užitočný materiál pre túto bakalársku prácu, pretože ich témy sú príbuzné.

¹⁰ Preložené a citované z: VANĚK, Miroslav a kol.: *Orální historie. Metodické a „technické“ postupy*. Olomouc 2003, s. 6.

¹¹ HENDL, Jan: *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha 2005, s. 58.

si vedomá komplikácií so zovšeobecňovaním pri tomto výskume, no snažila som sa minimalizovať túto nevýhodu predovšetkým spôsobom, akým som narátorov vyberala, a pri utváraní záverov som bola obzvlášť opatrná.

Výber narátorov bol z väčšej časti súčasťou predvýskumu, ale ich konečný zoznam sa podarilo zostaviť až počas realizácie hlavnej časti výskumu

Zoznam možných narátorov bol v prvej fáze zostavený na základe jediného kritéria, a tým bolo narodenie sa alebo vyrastanie narátora v jednej z obcí. Konkrétne mená som získala na základe adresára vystávaných občanov, ktorý je súčasťou publikácie *Pamätnica zaniknutých obcí Harvelka a Riečnica*. Bohužiaľ, spomínaný adresár zachytáva stav z roku 1989 a jeho neaktuálnosť sa časom potvrdila, čo bolo dôvodom použitia ďalšej metódy. Okrem tohto adresára som použila metódu tzv. snehovej gule, keď informátori a oslovení narátori sami odporučili ďalších ľudí.

Keďže takýchto narátorov bol stále vysoký počet a spracovanie takého množstva získaného materiálu by v rámci obsahu bakalárskej práce nebolo možné, bolo nutné pristúpiť k druhej fáze výberu. V tej boli osoby vytipované dvomi spôsobmi. V prípade mne známejších osôb som vyberala tak, aby sa ich osobnostné charakteristiky, vek, zázemie a súčasný život čo najväčšmi odlišovali a tak bolo možné závery viac zovšeobecniť. Aby však výber nepodliehal len subjektívnemu výberu, druhý spôsob výberu spomedzi rodákov bol náhodný. Týmto viacstupňovým procesom bolo vybraných 16 narátorov.

3.2.3. Kontaktovanie narátorov a ich postoj k výskumu

Oslovení narátori sa postojom k rozhovoru líšili len veľmi málo. Všetci boli ochotní rozhovor poskytnúť, niektorí dokonca venovali stretnutiu istú prípravu – zozbieranie fotografií, príprava literatúry a pod. I tento fakt považujem za smerodajný pri vyvodzovaní záverov.

Pri kontaktovaní či začiatku rozhovoru prejavovali niektorí z narátorov isté rozpaky a spochybňovali, že by nimi ponúknuté informácie mohli byť užitočné. Narátorov som ubezpečovala, že žiadna odpoveď nemôže byť nesprávna a každá má svoju hodnotu.

3.3. Vedenie rozhovorov

3.3.1. Dôvera

Pravdou je, že zatiaľ čo s niektorými narátormi došlo k prvému vzájomnému stretnutiu, niekoľko z nich je so mnou v priamom príbuzenskom vzťahu. Tento fakt som ale nepovažovala za dostatočný dôvod ich vylúčenia z výskumu, keďže informácie, ktoré mohli ponúknuť, boli hodnotné. Moje príbuzenské vzťahy s niektorými narátormi boli známe pre väčšinu narátorov, no som presvedčená, že to v negatívnom zmysle neovplyvnilo ich výpovede a ani správanie počas rozhovoru. Naopak, narátori mali pocit, že sa rozprávajú s človekom im bližším, ktorý je oboznámený so základnými vzťahmi v dedinách a rozprávali uvoľnenejšie a otvorenejšie.

3.3.2. Neutralita

Počas rozhovorov som sa snažila zachovať názorovú neutralitu, ale k prejavom empatie dochádzalo často. Prejavy súcitu však nepokladám za osobný vstup do rozhovoru, ktorý by mohol zmeniť hodnotu vypovedaného. Snažila som sa o obojstrannú a rovnocennú komunikáciu a svojimi poznámkami a vsuvkami som sa snažila podnecovať narátorov k rozprávaniu.

3.3.3. Etický rozmer

Téma, ktorou sa táto práca zaoberá, je obzvlášť citlivou a s citlivosťou bolo nutné postupovať predovšetkým pri kladení otázok. Počas rozhovorov som získala i chúlостivé informácie – napr. priznanie o spáchanom trestnom čine – ktoré však z etických a morálnych zásad v práci neuvádzam, ani na ne nijako neodkazujem. Takéto informácie však považujem za prejav plnej dôvery.

3.3.4. Informovanosť o využití informácií

Pokladala som za dôležité a morálne správne účastníkov výskumu dopredu informovať, aká časť ich života ma bude v rámci rozhovoru zaujímať a ubezpečiť ich, že dojmy a informácie, ktoré mi počas rozhovoru zveria, nebudú bez ich ďalšieho súhlasu zverejnené nikde inde a nebudú použité pre iné účely, než pre túto prácu. Pre zabezpečenie tohto bodu a zaistenie aktívneho súhlasu zo strany narátorov bola s každým narátorom

spísaná zmluva o poskytnutí súhlasu na spracovanie a zverejnenie informácií, ktorej znenie je uvedené v prílohe.

3.3.5. Zachovanie súkromia

Narátorom bola poskytnutá možnosť zachovania anonymity v tejto práci, no žiadny z nich túto možnosť nevyužil. Počas rozhovor sa narátori často rozpravili i o osobných a nie vždy dobrých situáciách v ich osobnom živote. Napriek súhlasu s využitím informácií v práci neuvádzam ich osobné príbehy, ktoré sú pre prácu nepodstatné.

3.3.6. Emočné zabezpečenie

Ako už bolo spomenuté, spracovávaná téma a spomínanie na predmet tejto práce je citlivou záležitosťou pre tých, ktorí boli priamymi účastníkmi tohto procesu alebo im procesom vysídlenia bolo inak uškodené. Spomienkové rozprávanie bolo preto u viacerých narátorov sprevádzané plačom. Takéto prípady sú zaznamenané v zázname o rozhovorech .

Počas rozhovorov dochádzalo k osobným citovým výlevom a v takýchto prípadoch som sa pre zachovanie dôvery rozhodla do rozprávania nezasiahnuť, ale neskôr citlivo a nenápadne narátora priviesť k výkladu, od ktorého sa odbočilo.

Občas dochádzalo k situáciám, keď narátor situáciu emočne ťažšie zvládal. Vtedy som sa snažila narátora upokojiť, povzbudiť a v jednom prípade som pristúpila i k návrhu ukončiť rozhovor, keďže som sa domnievala, že by pokračovanie v rozhovore mohlo ohroziť zdravie narátora

3.4.Štruktúra rozhovorov

Starostlivá príprava rozhovorov zahŕňala i vypracovanie istého návodu k rozhovoru, ktorý mi počas jeho priebehu slúžili ako pomôcka. Počas rozhovorov som sa snažila dodržať istú štruktúru, no nesnažila som sa ju dodržiavať na úkor plynulosti rozprávania či ochoty narátora podeliť sa o svoje názory, dojmy a príbehy.

Rozhovor sa začínal pozvoľna, otázkou smerujúcou k narodeniu narátora a spätosti s dedinou. Pre uvoľnenie atmosféry som účastníkov výskumu nabádala k spomínaniu na príjemné a radostné príbehy z detstva a mladosti. Pre účely práce bol najpodstatnejší prechod k téme súvisiacej s odchodom z obce, no v mnohých prípadoch sa pozvoľným

rozprávaním k tejto téme dostali narátori bez môjho usmernenia. Návod k rozhovoru, vyjadrený otázkami, vyzeral nasledovne:

OBDOBIE	KONKRÉTNE ZÁŽITKY, SPOMIENKY
DETSTVO A MLADOSŤ	Aké spomienky Vám najväčšmi utkveli v pamäti? Na aké spomienky z tohto obdobia (ne)radi spomínate?
OBDOBIE PO ROZHODNUTÍ O VÝSTAVBE VODNÉHO DIELA	Plánovali ste, že sa v obci usadíte? Kedy a prečo ste odišli? Ako si na toto obdobie spomínate? Pamätáte si reakcie na toto rozhodnutie? (Aké boli?) Ako sa toto rozhodnutie dotklo priamo Vás?
ODCHOD	Pamätáte si konkrétne prípady odchodu iných obyvateľov? Pamätáte si priebeh Vášho odchodu? Popíšte priebeh sťahovania obyvateľov, prípadné problémy s vyst'ahovaním.
NOVÉ BYDLISKO	Ako ste si hľadali nové bydlisko? Ako ste si zvykali na nové bydlisko?
SÚČASNOSŤ	Navštevujete zátopovú oblasť i v súčasnosti? Spomínate na toto obdobie Vášho života? (Ako?) Máte informácie o osudoch iných rodákoch z Vašej obce? Stretávate sa s inými rodákmi? Máte pocit, že ste prišli o domov? Kde je Váš domov dnes? Ako by ste definovali pojem domov?

Tabuľka č. 1: Otázky pre narátorov ako návod k rozhovoru.

3.5.Spracovanie dát

3.5.1. Záznamy o rozhovore

Pre prehľadnosť a ľahšiu orientáciu som po každom rozhovore vytvorila tzv. záznam o rozhovore, v ktorom sú uvedené základné informácie o narátorovi, stručný priebeh rozhovoru a prípadné poznámky, ktoré som považovala za dôležité uviesť (pozri prílohu A). Záznamy som sa snažila zaobstarat' v čo najkratšej dobe po uskutočnení rozhovoru z dôvodu čo najpresnejšieho zachytenia jeho priebehu a nadobudnutých dojmov.

3.5.2. Prepis rozhovorov

Súčasťou spracovania získaného materiálu v podobe rozhovorov bol aj ich prepis. Pri prepisoch som sa rozhodla rešpektovať špecifiká ústneho prejavu narátorov, a tak zachovať prípadné nárečové tendencie obyvateľov zo zatopených obcí a to prostredníctvom fonetickej transkripcie, pri ktorej som uplatňovala niekoľko základných pravidiel. Tieto pravidlá boli stanovené na základe poznania miestneho nárečia¹² a tými hlavnými a najčastejšie využívanými sú:

PRAVIDLO	PRÍKLAD
Spôsob mäkkčenia je graficky znázornený aj tam, kde to podľa pravidiel slovenského pravopisu nie je nutné.	mľieko (mlieko) Žil'ina (Žilina)
Absenciu dlhých samohlások v ústnom prejave prináleží písanie výhradne krátkych samohlások.	partizaňi (partizáni) tižd'eň (týždeň)
Asimilácia v slovách je presne zaznamenaná a neuplatňujú sa pravidlá spodobovania.	fšetko (všetko) akurad (akurát)
Absencia ypsilonu a širokého ä vo všetkých prípadoch	d'evet' (deväť) Nova Bistrice (Nová Bystrica)

Tabuľka č. 2: Základné pravidlá transkripcie a príklady ich uplatnenia.

¹² Pozri: NIŽŇANSKÝ, Jozef – RIPKA, Ivor: *Charakteristika nárečí zátopovej oblasti na Kysuciach*. In: *Kysucké informácie – správy a informácie*. Čadca 1980, s. 59 – 92.

V niektorých prípadoch sú rovnaké slová prepísané na rôzne spôsoby, a to v závislosti na výslovnosti každého jedného slova v danom momente.

Pre plynulosť čítania som v prepisoch vynechala citoslovčia, častice – teda tzv. vatové či nefunkčné slová. Vyňala som nedokončené vety a myšlienky, ktoré narátor sám ihneď po ich začatí preformuloval. V oboch prípadoch som tam učinila len v prípade, že sa týmto zásahom nepozmenil význam vety a myšlienky.

Transkripčia je doplnená komentármi, ktoré zachytávajú dôležité momenty počas rozhovoru, a ktoré by bez týchto komentárov neboli jasné. Systém znakov, ktorý som použila, je systém spracovaný Kallmeyerom a Schützom.¹³

Prepisy som sa rozhodla do práce nezaradiť z etických dôvodov. Pretože je práca verejne dostupná, mohlo by dôjsť k zneužitiu citlivých a osobných informácií treťou stranou. Mojim cieľom počas výskumu bolo dôveru narátorov získať, no považujem za dôležité ju i naďalej zachovávať.

3.6. Analýza a interpretácia

Pri analýze získaných informácií je dôležitý kritický prístup, obzvlášť, ak ide o rekonštrukciu udalostí na podklade nielen archívnych prameňov, ale aj subjektívneho vnímania účastníkov. Navyše, ich spomienky podliehajú pôsobnosti času a ohľad treba brať i na možnosti ľudskej pamäte zafixovať a zapamätať si všetky udalosti tak, ako sa skutočne diali. Od odchodu posledných obyvateľov z Harvelky a Riečnice ubehlo už viac ako 25 rokov,¹⁴ počas ktorých boli rodáci vo vzájomnom kontakte. Dá sa preto predpokladať, že vnímanie niektorých udalostí je dnes poznačené tým, ako udalosti vnímali ostatní.

Nadobudnuté zistenia sú v práci interpretované priebežne v jednotlivých kapitolách.

¹³ HENDL, Jan: *Kvalitatívny výskum. Základní metody a aplikace*. Praha 2005, s. 208 – 209.

¹⁴ Oficiálne obce zanikli integráciou do obce Nová Bystrica dňa 1. 1. 1981. Obecná kronika – Harvelka.

4. Harvelka a Riečnica

Práca sa zaoberá dvoma kysuckými obcami, no vzhľadom na veľkú vzájomnú podobnosť, a to hneď v niekoľkých smeroch, referujem o obciach ako o jednej jednotke. Nevrším, že odlišnosti medzi obcami neexistujú. V práci je niekoľko fenoménov, udalostí a faktov opísaných z pohľadu oboch dedín. Ak tomu tak nie je, dá sa predpokladať, že odlišnosti medzi obcami sú nepatrné alebo žiadne.

Podobný prístup je uplatnený i v prípade vnímania kultúry. V prípade roľníckych dedín, akými sú Harvelka a Riečnica, sa nedá hovoriť o jedinej a rovnakej majetkovej vrstve. Rôzne majetkové vrstvy by sme vedeli určite vysledovať, ale ich odlišnosti by boli pravdepodobne minimálne. Dôležité však je, že tieto majetkové vrstvy nevytvárali vlastné kultúry a neurčovali si inú spoločenskú príslušnosť, ako tomu bolo napríklad v mestách.¹⁵ V prípade Harvelky a Riečnice hovorím preto aj o jednej kultúre, o jednom spoločenstve.

Bez bližšieho určenia, o akú podobnosť či zhodu išlo, i samotní obyvatelia vnímali niekedy obe obce ako jednu. Jedna z narátoriek, Monika Mlichová, vzťah dedín vidí takto: „Oňi sa považovali tito ľudia skoro ako za jednu d'ed'inu.“¹⁶ Tento pocit bol umocnený spoločným osudom, ktorý mal obce postihnúť.

V nasledujúcich podkapitolách bližšie oboznamujem s charakterom obcí a s vybranými historickými obdobiami Harvelky a Riečnice, pretože spoločensko-kultúrne osobitosti tejto lokality sú sčasti výsledkom špecifického historického vývoja. Poznanie histórie a charakteru obcí nám napomáha vžiť sa dôvernejšie do ich života, dáva nám možnosť lepšie pochopiť to, o čo títo ľudia prišli a predovšetkým to, aký život boli nútení opustiť.

Predtým, ako pristúpim k oboznámeniu s charakterom a históriou obcí tak, ako som ich v tejto kapitole zostavila, ponúkam krátke, no výstižné zhrnutie slovami biskupa Viliama Judáka, ktoré obsahovo presahuje i za obdobie po zániku obcí:

„Rodná zem má svoju chuť a vôňu. Prirástla nám cez oči a ruky k srdcu. Každý to nejakým spôsobom cítime. Aj my, ktorí sme sa narodili a žili v Riečnici a Harvelke, aj keď krátky čas. Tu medzi vrchami a dolinami. Tu poznáme

¹⁵ BOTÍKOVÁ, Marta – ŠVECOVÁ, Soňa – JAKUBÍKOVÁ, Kornélia: *Tradície slovenskej rodiny*. Bratislava 1997, s. 59.

¹⁶ MLICHOVÁ, Monika: narodená 1951. Z rozhovoru uskutočneného 8. februára 2014.

dôverne každé zákutie, každý strom. Tu ináč svieti slnko, aj spev vtákov bol krajší. Áno, vždy tu bola kamenistá pôda, ale aj mäkké srdcia ľudí, ktorí pokladajú tento kúsok zeme za najdrahší na svete.

Pozdrav, ktorý bol samozrejmosťou, úsmev, teplé slovo, vzájomná pomoc úprimnosť... – to bola kresťanská láska v praxi, ktorá nepotrebovala veľa slov a učených definícií. Predsa obohacovala všetkých, aj napriek mnohorakej materiálnej biede, ktorá tu mala azda domovské právo.

Človek tu žil v prítomnosti Božej. Iste, mal svoje slabosti. Temné chvíľky. Vedel však, že nad ním drží ochrannú ruku ten, ktorý ho miluje. A aby cesta k Bohu bola istá, kráčal po nej pod ochranou Božej Matky. Ona bola od začiatku patrónkou farnosti, aj prvých dvoch chudobných kostolíkov a terajšieho posledného svedka novej tváre, ktorú Riečnica a Harvelka nadobudli v posledných rokoch.

Čo sa vlastne stalo? Dolinou nezaznieva malebný hlas zvona, radostný hlas detí, spev mládencov a dievčat, neopakovateľný súzvuk zvoncov pasúcich sa oviec na stráňach chotára. Čo sa to vlastne stalo? Živí nechcú prehovoriť? Niet ich tu. Ani však mŕtvych. Nielen živí museli, ale aj telá zosnulých nenašli odpočinok na rodnej hrude. Všade voda, čistá, priehľadná ako srdce ešte pred pár rokmi tu žijúceho človeka. Je chutná aj v Čadci, či Žiline, napriek slzám, s ktorými bola pomiešaná. Nie však prekliata, aj keď vyšlo niekedy tvrdšie slovo a zdvihla sa päšť proti nespravodlivosti, páchanej na jednoduchých ľuďoch, ktorí nemôžu pochopiť, že tu sa už nemôžu tešiť z novej jari, senom voňajúcich večerov, z jesene všadeprítomných zemiakov, či zo zimnej krajiny, ktorej sa nevyrovnala ani tá rozprávková.

Aj napriek bolestnému odchodu, vždy sa radi vraciame. Tu na miesta prvých krokov, nesmelej lásky, tichého šťastia. V blízkosti ľudí, ktorí pre nás znamenali tak veľa, sa dýcha tak voľne!

Aj keď mnohí už odišli na večnosť, predsa je ešte pomerne dosť tých, ktorí tu aj po rokoch nachádzame svoje korene.¹⁷

4.1.Charakteristika Harvelky a Riečnice

4.1.1. Prírodné podmienky

Najvýraznejším, okom viditeľným, prvkom týchto obcí sú okolité lesy, ktoré spoločne s pasienkami tvorili prevažnú časť územia týchto dedín, a kamenistá, neúrodná pôda, ktorá život miestnym gazdom rozhodne neľahčovala.

¹⁷ Citované z: JUDÁK, Viliam: *Návraty k rodnej hrude. Stručné dejiny Riečnice a Harvelky*. Nitra 1995, s. 5 – 6.

Obe obce s nepriaznivými klimatickými podmienkami boli často sužované silnými mrazmi a výdatným množstvom snehu. Tuhé a dlhé zimy spôsobovali problémy s dopravou do obcí, a teda i so zásobovaním. Problematickou bola kvôli množstvu snehu i obyčajná cesta do školy. Na cesty do školy v týchto neľahkých podmienkach spomína Eva Joneková, rodáčka z Harvelky, takto:

„Stalo sa veľakrát, že autobus ňešiel alebo nam aj odbehol pokiaľže bolí veľke zaveje. A tie zaveje bivaľi mi zme maľi takeho suseda, ktorí mal koňa a rano keď napadlo veľa snehu tak on prevratil hnojove sanki to bolí, čo sa vivažal hnoj, prevratil ich naopak, vitvoril nam cestu a pokiaľ sa on vrátil naspet, tak keď sme išli zo školi, tak už v stred'e sa nam opet ta cesta často stracala, pretože tam bol jeden taki usek, kde nam nafukalo aj do kolien alebo do pasa toho snehu. Tagže to bolo veľmi smutne, take ňeprijemne pre nas d'eti. Toho mi sme sa vždi baľi. Mi sme do školi prišli mokre, doobeda sme sa zohriaľi a keď sme bolí suche, tak sme vlasne opet museli ist' na tu istu trasu.“¹⁸

Takýmito zimami netrpeli však len ľudia, ale i zvieratá, ktoré hynuli z nedostatku potravy, ktorá bola zničená neskorým snežením, ako tomu bolo napríklad v roku 1955, kedy v priebehu troch májových dní napadol takmer meter snehu.¹⁹

Príznačnými pre obe obce boli aj nadmerné zrážky, ktoré spôsobovali časté povodne a zosuvy už i tak nepevnej pôdy. V roku 1962 došlo v jednej z riečnických osád k zosuvu pôdy až k dva kilometrov vzdialenému hostincu.²⁰

V štúdií Augustína Dobrovodského sa uvádza, že miestni obyvatelia akoby tieto tvrdé podmienky ani nevideli a realitu si nadhodnocovali a idealizovali.²¹ To sa však počas môjho výskumu nepotvrdilo, práve naopak. Mnohí niekoľkokrát pripomenuli, akí tam bol život ťažký, aké tvrdé podmienky na prácu mali.

„Raz je to len drsna príroda, tie klimaticke podmienki su tam iné. Čoviem, keď si zoberieme tie južnejšie v Kisuckom Novom Mest'e alebo Žil'ine. Je to tam take ine. Je to tam pekne popozerať, zakempovať, ale íst' preč.“²²

¹⁸ JONEKOVÁ, Eva: narodená 1960. Z rozhovoru uskutočneného 12. februára 2014.

¹⁹ JONEKOVÁ, Eva – JUDÁK, Viliam – LALINSKÝ, Milan: *Nová Bystrica. Rozlohou najväčšia obec na Kysuciach*. Čadca 2010, s. 340.

²⁰ Obecná kronika – Harvelka.

²¹ DOBROVODSKÝ, Augustín: *Vzťah obyvateľov k obci Riečnica a motivácia pri výbere ich nového bydliska*. In: *Národopisné informácie Riečnica – Harvelka (Výskum zátopovej oblasti na Kysuciach)*. Bratislava – Čadca 1981, s. 183.

²² ROMAN, Jozef: narodený 1955 († 2014). Z rozhovoru uskutočneného 16. februára 2014.

Tento rozdiel v rôznych výpovediach je pravdepodobne výsledkom pôsobenia času. Vo výskume je jedným z dôvodov takéhoto nazerania na skutočnosť nedostatočná znalosť iných pomerov, čo sa pochopiteľne po desiatkach rokov života v inej lokalite zmenilo.

4.1.2. Členenie obce

Pre oblasť Kysúc je príznačné tzv. roztratené, rozptýlené osídlenie, kde sídla okrem sledovania dna dolín vystupujú do extrémnych polôh. Toto rozptýlené osídlenie je tiež následkom valašského a kopaničiarskeho osídľovania. Prvotní obyvatelia zakladali týmto spôsobom dvory, z ktorých sa rozširovaním postupne vytvorili osady z tradície nesúce meno ich zakladateľa (*pozri fotografie č. 2 – 8*).²³

Podľa údajov Rudolfa Geráta ešte v roku 1970 bývalo 30 % obyvateľstva v osadách.²⁴ Minimálne takýto počet je jednoznačne aj prípadom Harvelky a Riečnice, a keďže sa o dva roky vyhlásila stavebná uzávera, nepristúpilo sa tu ani k radovej alebo bytovej zástavbe.

Zaujímavým a stále prítomným javom je, že jednotliví rodáci sa podľa týchto osád, popr. dvorov i dnes identifikujú. Takmer všetci narátori pri rozprávaní o sebe uviedli, z ktorej osady či dvora pochádzajú. Podobne identifikovali aj iných rodákov. Priezvisko bolo až tretím identifikačným prostriedkom po mene a názve osady. Vzájomné vnímanie sa príslušníkov jednotlivých dvorov bude ešte spomenuté v kapitole o rodine a intralokálnych vzťahoch.

Členenie Harvelky a Riečnice bolo do značnej miery ovplyvnené aj prírodnými faktormi. Ako bolo už vyššie spomenuté, územie obcí pokrývali prevažne lesy a pasienky, čo bolo taktiež dôvodom neusporiadaného rozloženia domov po obci, keďže ich výstavba bola podmienená prítomnosťou vhodnej ornej pôdy. Ba čo viac, z dôvodu zachovania každého kúska ornej pôdy boli i domy v osadách neusporiadané a stáli vo vzájomne tesnej blízkosti. Za pôdou sa obyvatelia v sezóne sťahovali do odľahlejších častí obcí

²³ GERÁT, Rudolf: *Kysucké premeny*. Čadca 1987, s. 15; SALNER, Peter: *Riečnická rodina*. In: Národopisné informácie Riečnica – Harvelka (Výskum zátopovej oblasti na Kysuciach). Bratislava – Čadca 1981, s. 88; *Obecná kronika – Riečnica*.

²⁴ GERÁT, Rudolf: *Kysucké premeny*. Čadca 1987, s. 22.

zvaných *cholvářky*, ktoré možno považovať za letné filiálne hospodárstva rodín. Tu sa zdržiavala časť rodiny v letných, sezónnych mesiacoch.²⁵

4.1.3. Sídla

Príznačné pre obce boli klasické drevenice (*pozri fotografie č. 2,3,5,6*). Výstavba murovaných rodinných domov začala vo väčšom neskôr a aj to na pomerne krátky čas. Ešte v roku 1943 boli v obci Harvelka len dva murované domy. So stavebným rozmachom koncom päťdesiatych a začiatkom šesťdesiatych rokov postupne začala aj výstavba verejných budov, akou bol napríklad kultúrny dom.²⁶

Táto výstavba však nemala dlhé trvanie, pretože po vyhlásení stavebnej uzávery koncom roku 1972 v nej nebolo možné pokračovať. Povolené boli len nutné opravy, ku ktorým sa pristupovalo naozaj len v stave núdze z dvoch prostých dôvodov. Prvým bolo vedomie o istom vyst'ahovaní, takže obyvatelia museli predovšetkým myslieť na nájdenie novej stavby za hranicami obcí, v ktorej by mohli ďalej pobývať. K tomu sa pridružil druhý dôvod a to ten, že ľudia neboli ochotní investovať finančné prostriedky do majetku, ktorý už bol odhadcom ohodnotený a táto krátkodobá investícia by im v nebola preplatená.

4.1.4. Spôsob obživy

Život na Kysuciach bol ťažký, obzvlášť v tejto oblasti, o čom zmienku nájdeme aj v obecnej kronike: „Životné podmienky sú tu v porovnaní, predsa len ťažšie.“²⁷ Ornej pôdy bol takmer vždy nedostatok, ak neberieme do úvahy obdobie od sedemdesiatych rokov, keď sa podiel ornej pôdy začal zvyšovať. Tento nárast bol dôsledkom vyst'ahovalecva spôsobeného rozhodnutím o výstavbe vodnej nádrže.²⁸

Okrem toho, spomenuté prírodné podmienky vyžadovali zvýšené úsilie na pestovanie plodín. Pestovať sa mohli len nenáročné plodiny. Obyvateľom priťažili aj povinné dávky po vojne, ktoré bolo ťažké plniť. Napriek týmto faktom ostávalo poľnohospodárstvo hlavným zdrojom obživy. Vzťah pôde, k roli, bol v oboch obciach veľmi hlboký, pretože roľa bola zárukou prežitia. Získať pozemok vhodný na pestovanie však bolo

²⁵ JUDÁK, Viliam: *Z riečnických a harvelských dvorov*. Čadca 2006, s. 9; Obecná kronika – Harvelka.

²⁶ Obecná kronika – Harvelka; Obecná kronika – Riečnica.

²⁷ Citované z: Obecná kronika – Harvelka.

²⁸ Obecná kronika – Harvelka.

náročné, predovšetkým finančne. Aby si rodina mohla kúpiť pole, niektorí gazdovia odchádzali za prácou až do Ameriky.²⁹

Okrem poľnohospodárstva žili miestni aj z chovu hovädzieho dobytku a ťažby dreva. Dobytku však nebol vysoký počet, lebo pasienkov bolo málo a vhodné lokality boli ďaleko. Pracovné povinnosti boli dopredu prerozdelené a do prác sa zapájal v dedine každý, dokonca i školopovinné deti. Dávnejšie nebolo nezvyčajné, ak mala práca prednosť pred školou.³⁰

„Pražňini zme prežili tím, že zme nemuseli chodiť do školi a pasli zme doobeda a poobede kravi. Ces obed, keď sa gazdovalo, sme zbierali pomali seno. Prostě tam d'el'ba prace išla užasne. To každi ved'el, čo ma asi robiť a to neexistovalo, že v sobotu, že voľna sobota. To nebolo, to každi išiel pracovať. Doma zme tu pracu mali pod'elenu.“³¹

„Cez jarné, letné či jesenné obdobie nebolo na školu ani pomyslenia. Pasenie kráv, starosť o mladších súrodencov, pomoc pri poľných prácach, často od raného detstva, služba u bohatších gazdov... vypĺňali detské roky. Pri mnohorakej biede a nedostatku neboli iné možnosti.“³²

„Aj zme sa dobre učeli, ale muselo sa hospodariť, robiť na roľi, keď naz bolo malo. Museli zme robiť. Aj do školi ma keľo razi ňepusteli, keď bolo treba robiť vonku na roľi.“³³

Ľudia za prácou aj dochádzali, či na čas z domov dokonca odišli. Za poľnohospodárskymi prácami odchádzali na kratšie doby, či na sezóny. Na tie dlhodobejšie chodili prevažne do baní a tovární. Tento trend odchodu do priemyselných centier vzrástol po 2. svetovej vojne. Domov sa títo ľudia vracali hlavne kvôli dôležitým poľnohospodárskym prácam.³⁴

Opísané pracovné aktivity sú prepojené s využívaním voľného času. Vybraní rodáci často spomínali na pasenie kráv, ktoré bolo príležitosťou, keď sa deti mohli spoločne hrať, takže voľnočasové a pracovné aktivity bolo niekedy ťažko oddeliť.

²⁹ JUDÁK, Viliam: *V dome našej matky. 100 rokov kostola v Riečnici*. Čadca 2005, s. 51.

³⁰ Obecná kronika – Harvelka.

³¹ PONIŠŤIAK, Jozef: narodený 1956. Z rozhovoru uskutočneného 11. februára 2014.

³² Citované z: JUDÁK, Viliam: *V dome našej matky. 100 rokov kostola v Riečnici*. Čadca 2005, s. 46.

³³ ROMANOVÁ, Mária: narodená 1924, rod. Kotvasová. Z rozhovoru uskutočneného 8. februára 2014.

³⁴ JONEKOVÁ, Eva – JUDÁK, Viliam – LALINSKÝ, Milan: *Nová Bystrica. Rozlohou najväčšia obec na Kysuciach*. Čadca 2010, s. 315 – 322; SALNER, Peter: *Riečnická rodina*. In: *Národopisné informácie Riečnica – Harvelka (Výskum zátopovej oblasti na Kysuciach)*. Bratislava – Čadca 1981, s. 88.

4.1.5. Nárečie

Obec Harvelka a Riečnica boli charakteristické špecifickým a vzájomne podobným nárečím, ktoré však nebolo typicky kysucké. Toto nárečie možno ešte i dnes badať v ústnom prejave ich rodákov, ktorí si azda ani neuvedomujú, akú výpovednú hodnotu nesie táto skutočnosť. „Dialekt sa tu javí ako moment identifikovania sa s obcou, lokálnou kultúrou, regiónom. Predstavuje zdieľateľný, respektíve zdieľateľnostný fenomén.“³⁵

Harvelčania a Riečničania mali, a niektorí i dodnes majú, tendencie hovoriť veľmi krátko a bez dlžňov, ako aj používať skomolené a prispôsobené výrazy (*zemky*- *zemiaky*). Ojedinelými neboli ani úplne nepodobné výrazy ako *lýška* (lyžica), *patyk* (haluz), *rajzovať* (cestovať).³⁶

Nárečie v týchto zátopových oblastiach bolo predmetom výskumu pracovníkov Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV- Jozefa Nižňanského a Ivora Ripku, venujúceho sa tvarosloviu, hláskosloviu, no najväčšmi špecifickej slovnej zásobe.³⁷

4.1.6. Rodina

Štúdiom riečnickej rodiny sa zaoberal výskum Petra Salnera,³⁸ predstaviť však podrobnejšie harvelskú a riečnickú rodinu nie je vzhľadom na komplexnosť témy možné a ani predmetné, preto obmedzím túto časť len na niekoľko základných charakteristík a fenoménov. Navyše rôzne fenomény, ako napr. výber partnera, prešli výraznou zmenou po 2. svetovej vojne a na ich objasnenie či aspoň popis by nebol priestor.

Hlavou rodiny boli gazda a gazdiná a toto postavenie v hierarchii im bolo zaručené vlastníctvom pôdy. Starostlivosť o deti spočívala hlavne na matke, no veľkú autoritu mal aj otec.³⁹ Okrem nich sa na výchove potomkov podieľala i ostatná časť dediny, kto-

³⁵ Citované z: OLBERTOVIÁ, Veronika: *Potopená kultúra*. Nitra 2012, s. 21.

³⁶ JONEKOVÁ, Eva – JUDÁK, Viliam – LALINSKÝ, Milan: *Nová Bystrica. Rozlohou najväčšia obec na Kysuciach*. Čadca 2010, s. 322; JUDÁK, Viliam: *V dome našej matky. 100 rokov kostola v Riečnici*. Čadca 2005, s. 71; JUDÁK, Viliam: *Spod Beskyda veselo i vážne. Životné príbehy ľudí z Riečnice a Harvelky*. Čadca 2004.

³⁷ Pozri: NIŽŇANSKÝ, Jozef – RIPKA, Ivor: *Charakteristika nárečí zátopovej oblasti na Kysuciach*. In: *Kysucké informácie – správy a informácie*. Čadca 1980, s. 59 – 92.

³⁸ Pozri: SALNER, Peter: *Riečnická rodina*. In: *Národopisné informácie Riečnica – Harvelka (Výskum zátopovej oblasti na Kysuciach)*. Bratislava – Čadca 1981. s. 88 – 103.

³⁹ JUDÁK, Viliam: *V dome našej matky. 100 rokov kostola v Riečnici*. Čadca 2005, s. 50; SALNER, Peter: *Riečnická rodina*. In: *Národopisné informácie Riečnica – Harvelka (Výskum zátopovej oblasti na Kysuciach)*. Bratislava – Čadca 1981, s. 86 – 88.

rá mala vplyv na deti prostredníctvom akejsi sociálnej kontroly. Pre spresnenie treba dodať, že sociálna kontrola mala svoje opodstatnenie nielen pri výchove dieťaťa, ale vplývala na všetky aspekty súkromného a verejného života.

V zásade sa dá v týchto dedinách hovoriť o deľbe práce na základe pohlavia, no prípadov, kedy určovali deľbu práce konkrétne podmienky a okolnosti, pribúdalo. Napríklad v čase vojny spočívala takmer všetka starostlivosť aj o gazdovstvo na ženách, pretože mladí muži museli narukovať a tí starší sa schovávali v okolitých lesoch.⁴⁰

Rodiny bývali veľké. Za rodinu sa považoval široký okruh ľudí a „každý príbuzný býval príbuzným ďalšieho príbuzného a zriedka sa medzi nimi nenašiel vzťah odvodený z pokrvstva, manželstva alebo kmotrovstva. Najmä v endogamných dedinách, kde žili otcovskí i materinskí príbuzní, švagrovia a švagríné, kmotrovci vybraní z vlastnej obce, mohol byť každý každému voľajakým spôsobom „rodinou“.⁴¹ Ešte aj dnes sa ukazuje, že obyvatelia hľadajú akýkoľvek príbuzenský vzťah k ostatným. Anna Špidusová spomína:

„Zaujímavé bolo, že veľa bola rodina, že napríklad v tej osade to bola krsna mať, toto bol kmoter, to bola taka rodina. Aj teraz, keď sa stretávame, tak si uvedomujem, že zme s viacerimi ľuďmi rodina aspoň po ňeviem po akom koleňe.“⁴²

V prípade nového zväzku sa vo väčšine prípadov dá hovoriť o patrilokálnom usídlení, ale dochádzalo aj k príchodu ženícha do domu nevesty. O tom, kde sa nová rodina usídlila, rozhodovalo predovšetkým finančné zabezpečenie. Nebolo ani netradičné, keď bol medzi manželmi väčší vekový rozdiel, pričom mladší mohol byť aj muž. Nie ojedinele dochádzalo i k opätovnému sobášu jedného z partnerov a to najmä po tom, ak manželstvo skončilo neprirodzene a neplánovane.

„Moja mama sa vidala, sa zval Hoľienčin Maťej, ale on keď nebolo zamesnaňia to šetko išlo do Ameriki a on tam, no tam d'esi v tej šacht'e lebo d'e zahinul. Potem mama keď zostali sami, tam taki Kotvas Michal ze dvora im pomahal hodne rokov a potom sa zaň aj vidali, aj boli starši od ňeho.“⁴³

⁴⁰ BOTÍKOVÁ, Marta – ŠVECOVÁ, Soňa – JAKUBÍKOVÁ, Kornélia: *Tradicie slovenskej rodiny*. Bratislava 1997, s.54, 62; JUDÁK, Viliam: *V dome našej matky. 100 rokov kostola v Riečnici*. Čadca 2005, s. 52.

⁴¹ Citované z: BOTÍKOVÁ, Marta – ŠVECOVÁ, Soňa – JAKUBÍKOVÁ, Kornélia: *Tradicie slovenskej rodiny*. Bratislava 1997, s. 131.

⁴² ŠPIDUSOVÁ, Anna: narodená 1960. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

⁴³ ROMANOVÁ, Mária: narodená 1924, rod. Kotvasová. Z rozhovoru uskutočneného 8. februára 2014.

4.1.7. Intralokálne vzťahy

Vzťahy v obci boli ovplyvnené najmä vzájomnou spätosťou a blízkymi rodinnými väzbami jej obyvateľov. Stručne sa dá povedať, že vzťahy v dedine boli viac ako dobré.

„Bývali v dedine ako jedna rodina. Vzácnou črtou obyvateľov bola skutočnosť, že ich príliš civilizácia nezasiahla a neskazila.“⁴⁴

„Tam boli dobré vzťahy. Myslím si, že tí ľudia dobre spolu vychádzali v d'ed'ine. Nevieť otom, že bi tam boli vojni susecké alebo intrigi, všeci sa zdravili. Myslím si, že sú d'ed'ini, g'd'e ľudia sú ksebe ňeosobňejší, anonimňejšie sa správajú, ale tam to bolo vphod'e mám pocit, a toto pretrváva.“⁴⁵

Pre väčšiu špecifickosť použijem tri kategórie, na ktorých sa dá charakter vzťahov v obci lepšie zachytiť, ilustrovať.

Do prvej kategórie spadajú pracovné záležitosti. Obyvatelia si vzájomne pomáhali najmä pri poľnohospodárskych prácach (*pozri fotografiu č. 11*). Nedochoádzalo k jednostrannej pomoci, pomoc fungovala na základe reciprocity. Príkladom je rozprávanie Viliama Kováča:

„Mi zme ňemaľi koňa, tagže mi zme boli závisli na tej pomoci. Kdo mal koňa tag išiel nám pomosť a mi zme zas museli im pomosť fyzicky ňiečo odrobiť.“⁴⁶

Pokiaľ išlo o rodiny majetkovo podobné, pomoc sa v tomto prípade oplácala hlavne pomocou. Dôležité je, že o pomoc nemusela daná rodina žiadať a na tento fakt odkazujú rodáci vo veľkom i dnes.

„Keď napríklad išli zme, obracali zme seno a keď vidim sused, že mu ta ešče chiba, tag zme mu išli pomosť poohrabať. Alebo keď išiel dážd', keďsa mláťilo. To sa cela d'ed'ina zišla a išli zme mláťiť. To bolo akože ňie, že ňemuožem. A išlo sa tag, že sa mi to páčilo, že ňieže ťi ňiečo zaplaťim, alebo že ťi ňiečo musim dať. ňič! Keď muožem, pomuožem.“⁴⁷

„Tam zme sa poznali šeci v Harvelke. Preboha, keď tam aňi si nepital čo ja viem pomosť alebo čo a prišli ti ľudia pomosť.“⁴⁸

V prípade, že vzťah medzi rodinami nebol podobný a jednu rodinu označíme za majetnejšiu, pomoc sa už nezvykla oplácať len pomocou. Majetnejšie rodiny sa zvyčajne

⁴⁴ Citované z: Obecná kronika – Riečnica.

⁴⁵ GROFČÍKOVÁ, Helena: narodená 1964. Z rozhovoru uskutočneného 10. februára 2014.

⁴⁶ KOVÁČ, Viliam: narodený 1963. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

⁴⁷ ŠMEHYLOVÁ, Mária: narodená 1958. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

⁴⁸ RIEČIČIAR, Milan: narodený 1949. Z rozhovoru uskutočneného 7. februára 2014.

kvôli vlastným povinnostiam nemohli odvdáčiť svojim pomocníkom rovnakou službou, a preto im na oplátku ponúkali naturálie či inú materiálnu odmenu.

Druhou kategóriou sú významné životné situácie. „Významnejšie rodinné udalosti pri-nášali so sebou nahromadenie práce a rad problémov, ktoré sa ľahšie riešili so susedskou pomocou a radou. Boli tiež príležitosťou na upevnenie priateľských vzťahov a na vzájomné prejavy úcty.“⁴⁹ V tých neľahkých a neveselých sa prejavovalo hlboké sociálne cítenie a súdržnosť. Príkladom oboch udalostí je spoločná príprava osláv stého výročia narodenia Alojza Kováča, dedinského rozprávača, a neskoršie i jeho pohreb, na ktorom sa zúčastnila takmer celá Riečnica.⁵⁰

Poslednou z vybraných kategórií je spoločné trávenie (voľného) času.

„Obyvatelia tejto osady [u Surovca, pozn.] nazívali v príkladnom pokoji, ako sa na susedov patrí. Vzájomne si pomáhali. V posledných rokoch pred vystáňovaním, nebolo nedele od jari do neskorej jesene, kedy by sa neboli spoločne stretli pri vatre, kde si opiekli slaninu, živánsku, či len dobré domáce „zemčiatko“. Všeobecne sa o tom vedelo, a tak o hostí nebola núdza. Ak ich videl niekto z auta, konštatovalo sa: „Cigáni už kúria.“ Aj takýmto spôsobom si určite chceli vychutnať spoločné chvíle na kúsku zeme, ktorý im bol veľmi vzácny.“⁵¹

Príklad z osady u Surovca potvrdzuje fakt, že nešlo o rodiny vzájomne uzavreté. Vzájomné vzťahy v tejto komunite boli teda veľmi úzke a obyvatelia aj napriek veľkým vzdialenostiam medzi jednotlivými osadami o sebe vedeli a poznali sa. Najčastejšie sa rodáci stretávali v nedeľu, keď celá dedina navštevovala sväté omše, keďže náboženstvo bolo u rodákov hlboko zakorenené. Spočiatku sa pri tejto príležitosti stretávali obe dediny v Riečnici, pretože v Harvelke sa sväté omše nekonali. Omša a čas po nej bola pre obyvateľov príležitosťou pohovoriť si aj so vzdialenejšími susedmi.

„Boľi vzdialeni, ale ti ľudia o sebe vedeli. Keť sa stretli, keť už potom v nedeľu bola ta omša, tag sa vlasne stretli a už si porospravaľi, keď skončila ta omša a už: „Čo maťe vi tam nove u Romana a čo maťe vi tam zasa u Holienčinovcov nove?“ Viacej sa porospravaľi medzi sebou.“⁵²

⁴⁹ Citované z: ŠKOVIEROVÁ, Zita. *Intralokálne vzťahy v obci Riečnica*. In: Národopisné informácie Riečnica – Harvelka (Výskum zátopovej oblasti na Kysuciach). Bratislava – Čadca 1981, s. 132.

⁵⁰ JONEKOVÁ, Eva – JUDÁK, Viliam – LALINSKÝ, Milan: *Nová Bystrica. Rozlohou najväčšia obec na Kysuciach*. Čadca 2010, s. 337.

⁵¹ Citované z: JUDÁK, Viliam: *Z riečnických a harvelských dvorov*. Čadca 2006, s. 41.

⁵² MLICHOVÁ, Monika: narodená 1951. Z rozhovoru uskutočneného 8. februára 2014.

„Neviem ako teraz tuto male d'eti, teda mladi ľudia, či poznajú každého v dedine, ale v Riečnici jak som ja bol, tam nebolo človeka, že bi som ho nepoznal a mala pritom Riečnica dĺžku možno aj desať kilometrov...(…). Videl si ho a už si vedel, kto to je.“⁵³

Dôkazom, že šlo skutočne o akúsi komunitu, sú oslovenia, ktoré Viliam Judák uviedol v jednej z jeho publikácií. V publikácii *Spod Beskyda veselo i vážne* menuje niekoľko rozprávačov, ktorých oslovuje napr. tetka Vangorka, sváko Francek od Kliešťa, sváko Fedor.⁵⁴ Takéto špecifické oslovenie má svoje opodstatnenie len vtedy, keď publikum, ktorému je kniha určená, vie, o aké osoby presne ide a bližšie určenie nie je potrebné.

Osobitnú pozornosť v tejto podkapitole treba venovať vzťahom v posledných rokoch existencie obcí. Počas týchto rokov dochádzalo k prudkému úbytku obyvateľstva z dôvodu sťahovania do iných oblastí. Vzájomná pomoc pri sťahovaní bola akousi samozrejmosťou a vyplýva i z vyššie opísaného. Novou charakteristikou je ešte väčšia vzájomná naviazanosť obyvateľov, ktorí svoj odchod z rôznych dôvodov odkladali.

„Tich paru ľudí, čo tam ostali, tag ešte viacej sa na seba akosi citovo naviazali. Akobi nechceli odísť, že budu držať spolu a nepojdeme. Ale ňedalo sa to.“⁵⁵

Na druhej strane, pre toto obdobie sa už objavila aj zmienka o konfliktoch, ku ktorým dochádzalo síce občasne, ale predsa a dôvodom boli nezhody pri ohodnocovaní majetku.

„Keď už prišli odhadcovia, tak zavideľi ľudia jeden druhemu. Jeden dostal viac, druhi meňej. Boľi tam aj hadki, aj sa dost ľudia niekedi medzi sebou tie rodini pohadaľi... (...). Ňešli to vijednavat' ináč, ale osočovaľi jedni druhého.“⁵⁶

Vzájomné vzťahy medzi Harvelkou a Riečnicou už charakterizované boli, takže len pripomínam, že dediny a ich obyvatelia mali k sebe veľmi blízko nielen geograficky, ale aj po stránke vzájomných medziludských vzťahov.

⁵³ KOVÁČ, Viliam: narodený 1963. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

⁵⁴ JUDÁK, Viliam: *Spod Beskyda veselo i vážne. Životné príbehy ľudí z Riečnice a Harvelky*. Čadca 2004.

⁵⁵ MLICHOVÁ, Monika: narodená 1951. Z rozhovoru uskutočneného 8. februára 2014.

⁵⁶ BUCHA, Ján: narodený 1967. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

4.2.História Harvelky a Riečnice

Každý ľudský príbeh, i príbeh z každodenného, obyčajného života sa odohráva na pozadí tzv. väčších dejín, ktoré konanie a zmýšľanie ľudí v danej dobe do istej miery ovplyvňujú a inak tomu nie je ani v prípade obcí Harvelka a Riečnica.

Obe obce sa môžu pýšiť zaujímavou a dlhoročnou históriou, ktorej celkový opis však nie je pre potreby tejto práce relevantný, a preto sú v práci obsiahnuté len tri obdobia, ktoré najväčšmi ovplyvnili život miestnych obyvateľov. Týmito obdobiami sú, v chronologickej postupnosti, osídľovanie Bystrickej doliny, obdobie 2. svetovej vojny a obdobie súvisiace s rozhodnutím o výstavbe vodného diela Nová Bystrica. Všetky tri vybrané obdobia majú ďalšie opodstatnenie, prečo sú súčasťou tejto kapitoly.

Osídľovanie, spôsobom akým sa odohrávalo v Bystrickej doline, poznačilo vonkajší charakter dedín, čo sa odrazilo na viacerých aspektoch života v nich – spôsob bývania, obživy a vzájomnej ľudskej interakcie.

Obdobie 2. svetovej vojny je jedným z období, ktoré sa najväčšmi, i keď nie v pozitívnom zmysle, vrylo do povedomia hlavne starších rodákov, a preto možno predpokladať, že bude i súčasťou ich rozprávání. Na tomto existenčne náročnom období možno dobre zachytiť neľahký život a povahu medzilľudských vzťahov.

Rozhodnutie o vybudovaní vodného diela je obdobím, ku ktorému bolo rozprávanie vedené a pre potreby práce je tým najdôležitejším. Vyst'ahovanie, ktoré bolo podmienkou pre spomínanú výstavbu, sa v rôznej miere stalo medzníkom v životoch vtedajších obyvateľov Harvelky a Riečnice. V tejto časti práca plynule prechádza k riešeniu výskumných otázok, ktoré sú cieľom tejto práce. Fakty vzťahujúce sa priamo na Harvelku a Riečnicu sú doplnené o teoretickejšie a všeobecnejšie fakty, z ktorých som pri skúmaní predmetu práce vychádzala.

4.2.1. Osídľovanie

Počiatky osídľovania Bystrickej doliny, v ktorej závere sa nachádza obec Harvelka, možno datovať od polovice 16. storočia a sú späté s valašskou a kopaničiarskou kolonizáciou. Oblasť Kysúc patrila počas stáročí rôznym panstvám, ktoré navyše často menili svojich majiteľov, no za najvýznamnejšími majiteľov územia, na ktorom vyrástli obe obce, možno označiť Fridricha a Jána Löwenburgovcov, ktorí v údolí potoka Riečnica

založili novú osadu s názvom Riečnica (*possessio Riecsnicza*). Osada Harvelka (staršie názvy *Gabrielka, Hawrelka*), s ktorej kolonizáciou sa začalo neskoršie, až v polovici 17. storočia a začiatkom 18. storočia., patrila pôvodne k Starej Bystrici a k jej administratívnej osamostatneniu došlo až v roku 1952 jej zlúčením s osadou Lutiš-Oselnica.⁵⁷

4.2.2. Obdobie 2. svetovej vojny

Obyvatelia oboch obcí zažili prítomnosť fašistických, partizánskych a sovietskych oddielov. Nemecká posádka bola usadená v budove školy a jej cieľom bolo predovšetkým mariť akcie partizánov a zabraňovať ich spolupráci s miestnym obyvateľstvom. Z tohto poverenia zabili práve za spoluprácu s partizánmi obyvateľa Štefana Ragana. V tomto čase pobýval v obci i jeden obyvateľ židovského pôvodu, istý Ing. Popper, ktorého osud podľa údajov z miestnej kroniky ostal po odvedení neznámy. Obeťou partizánskych oddielov sa stal i prievozník Rudolf, veliteľ Hlinkovej gardy v Harvelke, ktorého neskôr našli za obcou mŕtveho.⁵⁸

Snáď najväčší strach a neistotu pociťovali obyvatelia pri prechode frontu v prvý aprílový týždeň, keď ich trýznil strach z výsledku stretov oboch znepriatelených strán v ich obci. Po tom, ako cez obec prešli už vysilené nemecké jednotky, 6. apríla 1945 vstúpili do obce vojaci Červenej armády zo smeru od Oravskej Lesnej. Vidina oslobodenia však vyšla miestnych veľmi draho. Odchodu jednotky Červenej armády 1. mája predchádzalo habanie koní, šatstva, krmiva a stravy, ako aj zlé zaobchádzanie s obyvateľstvom.⁵⁹

4.2.3. Obdobie súvisiace s rozhodnutím o výstavbe nádrže

4.2.3.1. Rozhodnutie o vybudovaní vodnej nádrže

Projekt vybudovania vodného zdroja vznikol z potreby pitnej vody v regióne Kysúc. Niektoré z vyššie uvedených charakteristík, predovšetkým tých prírodných, prispeli k rozhodnutiu o vybudovaní novej vodárenskej nádrže práve pod sútokom potokov Riečnica a Harvelka. Štúdia, ktorá bola uverejnená vo Vlastivednom časopise v roku

⁵⁷ JONEKOVÁ, Eva – JUDÁK, Viliam – LALINSKÝ, Milan: *Nová Bystrica. Rozlohou najväčšia obec na Kysuciach*. Čadca 2010, s. 334, 341; JUDÁK, Viliam: *V dome našej matky. 100 rokov kostola v Riečnici*. Čadca 2005, s. 25.

⁵⁸ V harvelskej obecnej kronike sa o obeti hovorí ako o „prievozníkovi Rudolfovi“, zatiaľ čo v monografii *Nová Bystrica* obeť spomína ako „Rudolf Prievozník“.

⁵⁹ JONEKOVÁ, Eva – JUDÁK, Viliam – LALINSKÝ, Milan: *Nová Bystrica. Rozlohou najväčšia obec na Kysuciach*. Čadca 2010, s. 345 – 346; *Obecná kronika – Harvelka*.

1988, uvádza dôvod rozhodnutia nasledovne:

„Neúnosné hospodárenie na roztrúsených kopaniciach, nedostatok vody a vodohospodársko-energetické potreby národného hospodárstva rozhodli koncom 60. rokov o výstavbe vodnej nádrže pod sútokom potokov Riečnica a Harvelka. Roku 1970 tu bol uskutočnený vodohospodársky a geologický prieskum a následne prijaté definitívne rozhodnutie, v dôsledku čoho ONV v Čadci zastavil ďalšiu výstavbu v Riečnici a Harvelke.“⁶⁰

Ministerstvo lesov a vodohospodárstva Československej socialistickej republiky vydalo toto rozhodnutie 12. februára 1970.⁶¹ Keďže išlo o výstavbu vodného zdroja pitnej vody pre spádovú oblasť, tá si vyžadovala náležité opatrenia. Hygienické normy nepovoľovali blízkosť obydľí k vodnému zdroju, a preto bolo jasné, že všetci tí, ktorí si plánovali budúcnosť v jednej z obcí, budú vyst'ahovaní.

Približne od obdobia z konca šesťdesiatych rokov sa teda začína touto prácou najviac sledované obdobie, keďže nálada v dedinách sa začala meniť už pred definitívnym a oficiálnym vyhlásením. V obciach sa o výstavbe rozprávalo už oveľa skôr, ako na to spomína Ján Bucha:

„To sa dlhó ťahalo – raz pojd'eme, raz nie a potom už to tag prišlo. Škoda to bolo zaňiknúť. To bola pekná obec – jedna, druhá – a ľudia bi sa boľi doposiaľ zmohľi.“⁶²

Zaujímavosťou je, aké dôvody vybudovania priehrady práve na území Harvelky a Riečnice považovali obyvatelia za rozhodujúce. Cieľom práce nebolo pátrať po skutočnom dôvode, ale líšiace sa oficiálne verzie a verzie rodákov uvádzam na ukážku toho, ako sa môže historické bádanie komplikovať dlhodobejším a hlbším štúdiom. Tieto údajné dôvody sa nevyskytujú v žiadnej literatúre a sú len produktom kolektívnej historickej pamäti rodákov. V povedomí rodákov stále rezonuje fakt, že Harvelka a Riečnica neboli jediné z možných lokalít pre výstavbu nádrže. Domnievajú sa však, že dôvodov, prečo boli vybrané, bolo viac, než sa uvádzalo v oficiálnom vyjadrení. Počas rozhovorov bol niekoľkokrát prezentovaný názor, že iné obce boli od tohto osudu uchránené vďaka osobám na významných pozíciách, ktoré v nich mali nehnuteľné majetky. Zaujímavejším, no bohužiaľ doposiaľ nijako písomne nepodloženým, názorom bolo, že vodohospodárske účely neboli tými jedinými, pre ktoré musia miestni obyvatelia lokalitu

⁶⁰ Citované z: GERÁT, Rudolf: *Pamätnica zaniknutých obcí Riečnica a Harvelka*. Čadca 1999, s. 7.

⁶¹ OLBERTOVIÁ, Veronika: *Potopená kultúra*. Nitra 2012, s. 12.

⁶² BUCHA, Ján: narodený 1934. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

opustiť. Niektorí boli presvedčení, že ich izolované obce sú vhodným miestom pre vojenské účely a dokonca sa u narátorov vyskytol historický termín Studená vojna.

4.2.3.2.Stavebná uzávera

Stavebná uzávera bola vyhlásená 22. decembra 1972. Vyhlásenie stavebnej uzávery znamenalo pre obyvateľov zákaz stavebnej činnosti a povolené boli len nutné stavebné úpravy.⁶³ Už v roku 1973 nájdeme v kronike nasledujúcu zmienku: „V obci sa nič nestavia. Nakoľko sa má obec likvidovať.“⁶⁴ Nasledujúci rok sa objavuje: „Nových domov nepribudlo nič, keďže je obec na likvidácii, skrz priehradu. Ešte aj tie čo sú, pustnú.“⁶⁵ Pripomínam, že dôvodom, prečo dochádzalo k chátraniu budov, bola neochota ich vlastníkov investovať do niečoho, čo bude čoskoro zrovnané so zemou.

4.2.3.3.Reakcie obyvateľov na rozhodnutie o výstavbe

Definitívne rozhodnutie o výstavbe priehrady na sútoku riečnického a harvelského potoka obyvateľov až tak neprekvapilo. Celá záležitosť bola v štádiu rozhodovania dlhšiu dobu, o čom obyvatelia vedeli, o čom svedčí aj to, že sa táto agenda zmieňovala niekoľkokrát na zasadnutiach MNV.⁶⁶ Napriek tomu ale ešte mnoho ľudí dúfalo, že k takémuto kroku napokon nedôjde. Narátori si poväčšine dobre spomínali na to, ako reagovali na výstavbu a nutnosť vyst'ahovania oni sami, či ako reagovalo ich okolie.

„Boľi sklamaní, hlavne ti starší ľudia, lebo tag ket' celi život... a ťaško sa tam žilo a prirástľi ktomu kraju, tag veľmi taško sa s tim luči.“⁶⁷

„Boľi stoho zhrozeni a stale dufal'i, že to ňebud'e, že sa to ňeuskutočňi. Bohužial' sa to uskutočňilo.“⁶⁸

„Zme tomu ňeveril'i najprv, zme si misleľi, že to len tag rozprávu a postupne až g tomu prišlo. Boľi zme stoho strašne ňešťasni, že zme sa musel'i otst'ahovať.“⁶⁹

⁶³ JONEKOVÁ, Eva – JUDÁK, Viliam – LALINSKÝ, Milan: *Nová Bystrica. Rozlohou najväčšia obec na Kysuciach*. Čadca 2010, s. 334; *Obecná kronika – Harvelka*.

⁶⁴ Citované z: *Obecná kronika – Harvelka*.

⁶⁵ Citované z: *Obecná kronika – Harvelka*.

⁶⁶ Podľa správ zo zasadaní MNV Harvelka.

⁶⁷ KOVÁČ, Anton: narodený 1959. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

⁶⁸ MLICHOVÁ, Monika: narodená 1951. Z rozhovoru uskutočneného 8. februára 2014.

⁶⁹ ROMANOVÁ, Mária: narodená 1930, rod. Hromádková. Z rozhovoru uskutočneného 10. februára 2014.

„Tí stari boľi taki, čo sme rospravaľi, vuobec sa im ňechcelo. Povedaľi, že radšej umru, že oňi tam ňepojdu, že ich ako stari strom ňigde nezasad'iš. Nám to bolo jednoduchšie.“⁷⁰

„To boľi ti tvrde povahi, oňi boľi zlomeni, ale to ňebolo na ňich moc vid'iet'. Ňedavaľi to aš tag strašne najavo. Choďil tag, ale keť dakoho vid'el, tak choďil tag jakože vo veselost'i – akosi bolo, akosi buďe.“⁷¹

„Dolu na roscest'i ti vodi a tam boľi ti starši a kerisi aj zomreľi od ľutost'i. Až mi id'e mraz tuto do tvare. Gazdovaľi, trapil'i sa všel'jako a na stare dňi ibaj preč.“⁷²

Otázkou je i to, ako obyvatelia pristupovali k potrebe tejto stavby. Uvedomovali si ju? Chápali ju? Osobné názory a odpovede na tieto otázky sa líšili od tých, ktoré boli v tom čase verejne prezentované. Jednu z verzií zachytáva nasledujúci úryvok:

„Aj keť toto rozhodnutie ťažko doľahlo najmä na staršiu generáciu, zrastenú so svojou dedovizňou, postupne pochopila požiadavky moderného národného hospodárstva, ktoré na neúrodných kopaniciach (kde výnosy poľnohospodárskych plodín nepresahovali 3 – 4 násobok) postaví hospodársko-spoločensky významnejšiu vodnú nádrž, prospešnú pre celú našu spoločnosť.“⁷³

Podobné výroky, že všetci obyvatelia nakoniec nutnosť výstavby pochopili, sa objavujú aj v obecnej kronike. Netvrdím, že šlo o úmyselné zavádzanie, no faktom je, že ani jeden z narátorov sa takto k téme nevyjadril a podľa rozprávania to ani jeden nevníma takto ani dnes. Naopak, niekoľko z nich vyjadrilo názor, že táto stavba nie je ešte dnes plne využitá a je teda otázne, či jej výstavba bola skutočne natoľko potrebná pre spoločnosť. Jediným náznakom bolo domnienka jedného z narátorov, že tam pravdepodobne bola voda predsa len najlepšia.

Snaha presvedčiť miestnych obyvateľov očividne nefungovala. Z článku z obdobia dokončovania stavby, t.j. z roku 1989, vyplýva, že ľudia s takýmito dôvodmi stále neboli stotožnení a nemali sa k spolupráci. V článku sa uvádza:

„Ešte dnes (5. septembra 1989) v priestore povodia býva 9 rodín, ktoré už nemajú elektrický prúd a hoci majú pridelené náhradné byty, predsa sa nevyst'ahovali... Rodnú hruď si každý nosí v sebe, nech je kdekoľvek. Tak sa situáciu snažia chápať bývalí Harvelčania a Riečničania. Vodárenská nádrž je realitou. Vari aj preto sa treba dívať najmä do budúcnosti a hľadať odpovede na otázku – aký

⁷⁰ ŠPIDUSOVÁ, Anna: narodená 1960. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

⁷¹ PONIŠŤIAK, Jozef: narodený 1956. Z rozhovoru uskutočneného 11. februára 2014.

⁷² ROMANOVÁ, Mária: narodená 1924, rod. Kotvasová. Z rozhovoru uskutočneného 8. februára 2014.

⁷³ Citovane z: GERÁT, Rudolf: *Pamätnica zaniknutých obcí Riečnica a Harvelka*. Čadca 1999, s. 7.

úžitok budeme mať z obrovských zásob vody, ktoré budú za humnami? Veď mnohé obce majú akútne problémy s vodou zvlášť v Bystrickej doline chápu rozvádzače vody ako lízanie medu cez sklo... Keď tu teda priehradu máme, nemajme ju len na chválu, ale aj na úžitok.“⁷⁴

Rozprávanie narátorov je celkom odlišné ako všetky oficiálne tvrdenia. Harvelčania a Riečničania sa nikdy nestotožnili s oficiálnymi dôvodmi výstavby nádrže v katastri ich obcí, ale skôr rezignovali na akýkoľvek boj o záchranu ich domovov a s osudom sa zmierili.

„Vieťe, to bola taka doba, že tam sa sťažovať nejak moc ňedalo. Prijali tí ľudia ten údel. Niektorí to naťahovali do poslednej chvíľe, ňechceli sa vist'ahovať. Dokonca boľi už aj od elektrini odpojeni, ale ešťe tam dožívali. Ja ňeviem, kedi posledni odchadzaľi, možno v osemďesiatom d'eviatom ňejakí gazdovia, ale vlasňe d'eťi už boľi určite preč.“⁷⁵

„Muselo sa ist', tak sa išlo, ale ňikto ňejak rad ňeut'ekal.“⁷⁶

Tak sa tomu ňeverilo, tak na sto percent, že to buďe, že ktomu dojde. No a potom prišlo k tomu, muselo sa ist'. Ja poviem tak, to bolo donuťeňie. Malo je tich, čo vam poved'ia, že su rad'i, že odišľi. Malo!...(…). Mi zme sa ňeburiľi. Poplakaľi sme si a išľi sme.“⁷⁷

Takéto postoje súvisia aj s tým, koho za stavbou videli a koho vinili za svoj nešťastný osud. Tejto téme je venovaná nasledovná podkapitola.

4.2.3.4.,,Kto môže za náš osud?“

Ako tomu už býva, aj v príbehu o zániku dvoch kysuckých obcí sa hľadá niekto alebo niečo, kto za všetko nesie zodpovednosť. Bolo preukázané, že obyvatelia nepociťovali a nevedomovali si údajnú či skutočnú potrebu vybudovania vodného zdroja. Videli len svoju nejasnú budúcnosť, ktorú mali nedobrovoľne prijať.

Na základe vyjadrení narátorov možno konštatovať, že všetci, ktorí sa k tejto otázke priamo vyjadrili, vinili za svoj osud vtedajší režim. Jeden z množstva názorov

⁷⁴ Citované z: PAŠTRNÁK, Ladislav: *Zahatali vody Bystrice*. Kysuce, č. 40, 6.10. 1989.

⁷⁵ KOVÁČ, Anton: narodený 1959. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

⁷⁶ KOVÁČ, Viliam: narodený 1963. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

⁷⁷ KOVÁČOVÁ, Angela: narodená 1935. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

vyjadrujú slová Milana Riečičiara, ktorý hovorí:

„Ja nechcem nadávať na zriadenie ftedajšie, no teras bi sa to nebolo stalo. Buť bi nebola sa stavala priehrada vobec, alebo ako v Žilíne postaveli novu d'ed'ínu, dostal bi chalupu každy.“⁷⁸

Jediným rozdielom bolo to, ako vnímali svojich rodákov, predstaviteľov štátnej moci v obci. Podľa tohto postoja ich možno rozdeliť na dve skupiny. Prvá skupina vnímala predstaviteľov obce, predsedov MNV Romana a Šutiaka, len ako niekoho, kto si musel plniť svoju pracovnú povinnosť.

„To si každy robil svoju povinosť. To nemožem. Však stari oťec bol predcedom tam. No bol, bol voleni, musel tag skakať, ako mu hraťi. Tagže to sa ňedalo.“⁷⁹

„Ja si misľim, že tam je taško ňieкого obviňovať. Prost'e ňieкто rozhodol o tom, alebo ta voda tam bola asi najkvalitnejšia, je treba riešiť taketo problemi s tou pitnou vodou, tagže ina možnosť aňi nebola, ale Ťaško povedať, že bi ňieкто bol za to konkretni zodpovedni .Keď aj take reči bol'i na uradňikov, na obecni urad, že sa ich malo zastávaľi. Misľim si, že v tej dobe sa ňedalo ňejako zasadňe postavíť proti tomu.“⁸⁰

„Poobviňovaľi starostu, že predceda to tam, ale predceda za to ňemohol. Ešče minule ta jeho céra, sme bol'i na pohrebe a plakala, že sa ona len boji, že jej raz ľudia budu vikrikovať, že jej oťec zapredal d'ed'ínu. Ale to vtedi povedaľi komunist'i tagto to buďe a hotovo.“⁸¹

„Tu obviňovaľi švagra – predcedu Šuťiaka. Ja to ňepoviem, on bol na to kratki, abi on to zastavil, no a v Harvelke samozrejme vašho stareho oťecka obviňovaľi. Ale oňi, aj jeden aj druhi, bol tak speti s tim rodnim krajom, že kebi bol'i mohl'i, tag oňi to zastavia. Určiťe! Všag ved' to bolo take na cťi utraňie tichto ľud'i, že im ubľižovaľi. Okres to urobil. Na okrese to napiekl'i a potom ten režim bol taki, aki bol. Vi sťe mlada, vi ňevieťe o tom toľko, čo vieme mi oňom. Tagže ten režim bol na viňe.“⁸²

V posledných troch ukázkach možno registrovať druhú skupinu. Išlo o tých, ktorí sa domnievali, že i keď výstavba nebola iniciovaná predsedami, tak pre zabránenie jej výstavby neurobili dostatok. Takýto názor ale ani jeden z narátorov neuviedol ako svoj,

⁷⁸ RIEČIČIAR, Milan: narodený 1949. Z rozhovoru uskutočneného 7. februára 2014.

⁷⁹ RIEČIČIAR, Milan: narodený 1949. Z rozhovoru uskutočneného 7. februára 2014.

⁸⁰ KOVÁČ, Anton: narodený 1959. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

⁸¹ ŠMEHYLOVÁ, Mária: narodená 1958. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

⁸² KOVÁČOVÁ, Angela: narodená 1935. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

len naznačil, že i takto sa niektorí iní k problematike vyjadrovali. Príkladom je i nasledovný úryvok:

„Si spomínam, že keď chodili na návštevu, alebo taťik, tak chlapi to tak komentovali, tag dost' na predsedu Šuťaka a aj na tajomníka Jankoviča, ako že to dovoľia, že to vuobec s tím suhlasili, že to bi nemalo biť. Tak boli tak znechuťení. Aj ako chlapi, tak nadávali - aj na zriaďenie, na tie kontigenti, čo museli odovzdavať, to všetko... Tag boli tak nepřiateľskí k nim, k tomu veděníu a k štátu a vuobec k predstaviteľom štátu zaujati. To si tak pametam, ale u žien si to nepřepametám.“⁸³

4.2.3.5. Výkup nehnuteľností a hľadanie nového bydliska

K výkupu nehnuteľností sa pristúpilo prvýkrát v roku 1978 a to v osade u Mackurov.⁸⁴ S výkupom však súviselo niekoľko problémov. Ľudia neboli podľa ich názoru dostatočne odškodnení, pretože nielenže im nebol preplatený všetok majetok, ale ani všetky pozemky.

„Nevikupovalo sa všetko, pretože vikupoval sa len jako intravilan. Intravilan to je blízko zastavanich pluoch, budov – akože dvori, gďe boli chalupi a nějaké maštale, humná... To a okolo sa vikupil pozemok. Potom sa vikupoval pozemok, ktorí bol v zatopovej oblasti. Ostatne pozemki v Harvelke nie su vikupené a sú vlasne stále majetkom tých ľudí, ktorí tam bívali.“⁸⁵

Ešte i dnes zmienka o tom, že nie všetko, čo obyvatelia vlastnili im bolo preplatené poruže.

„Pametam si, to som bol veľmi mladi chalan bola taka ustanovujuca schuodza a ja som tam bol jako d'eko, cela obec tam bola. Vtedi si pametam, že hovorili tam ti mocipáni za tím stolom vpredu: „Každá medza, každí strom, každí krik, všetko vam buďe preplat'ené.“ Něni nam dodňes preplat'ene! Něielenže nam medza něni, nam strom, něni nam roľa zaplat'ena, ktorá je v extravilaňe. Zaplat'il sa iba intravilan aj to za na dňešne pomeri veľmi smiešnu cenu, čiže boli zme štatom da sa povedať okradnutí a sme dodňeska. Nam teda uškod'eli veľmi...(…). Rozhodňe pocit'ujem krivdu.“⁸⁶

Ohodnocovanie nehnuteľností záviselo na odhadcoch, ktorí určovali ich hodnotu. Napriek tomu, že existovali základné parametre, podľa ktorých sa hodnotilo, ľudia boli

⁸³ ŠPIDUSOVÁ, Anna: narodená 1960. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

⁸⁴ Obecná kronika – Harvelka.

⁸⁵ ROMAN, Jozef: narodený 1955 († 2014). Z rozhovoru uskutočneného 16. februára 2014.

⁸⁶ KOVÁČ, Viliam: narodený 1963. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

názoru, že niektoré ohodnocovanie nebolo tak úplne spravodlivé. Na nespravodlivé ohodnocovanie majetku si spomína aj Angela Kováčová:

„Neplatíli im tak poctivo. Niektorí dostali aj za to, čo nebolo hodne a druhí zas mali aj niečo... Či to boli znamosťi, či to boli uplatki, zas to ňeviem posuďiť, ale niečo tam ňehralo.“⁸⁷

Hmotné statky a pozemky neboli tým jediným, za čo Harvelčania a Riečničania neboli vyplatení. Veľa narátorov odkazovalo i na skutočnosť, že pod vodou ostala i ich drina a pot, spomienky a minulosť. Nezakladali si len na tom materiálnom a nimi pociťovaná krivda bola teda o to väčšia.

„Finančne tich ľudia ňeoceňli tag ako bi mali. Ved' oňi dostali doslovňe, da sa povedať, albužni za to. Keď aj tie domi im trošku zaplatíli, ale to pole, tu ich drinu... to tam všetko zostalo.“⁸⁸

Obyvateľom boli štátom ponúknuté náhradné byty. V blízkom okolí, predovšetkým v Čadci, Kysuckom Novom Meste a v Novej Bystrici, bolo vyčlenených niekoľko bytov pre vysídlencov z Harvelky a Riečnice. Ich počet bol však obmedzený, a preto získanie takéhoto náhradného bytu nebolo samozrejmosťou. Väčšina vysídlencov sa napokon i tak rozhodla hľadať náhradné bývanie samostatne, a to podľa istých kritérií.⁸⁹

V prvom rade ľudia hľadali také bývanie, ktoré by im naďalej zaručovalo blízkosť k rodine. Navyše, rodiny si často pri hľadaní bývania vzájomne vypomáhali. V prípade, že niekoľkí z jej členov odišli za novým bývaním skôr, na tomto území potom hľadali náhradné bývanie i svojim príbuzným.

„Oňi išli tag, čo ja viem, viaceri do tej určitej oblasti. Napríklad d'e boli moji rodičia, tam je veľa Riečičanoch, Harvelčanoch. Tagže to bivali časti – tagzvani zeleni haj – to boli šetko tito horňaci, to bola osada...(…). Uš tam žili ocovi bratranci a sesterňice. Ti tam odišli, ja ňeviem kedi, možnože pret osemďesiatimi rokmi - Jelenčiaci, to boli z Riečnice a on mal ten Jelenčiak mal stareho oca sestru. Tagže otec tam mal sesterňicu a tag ti mu našli aj tu chalupu tam. Potom zas svokrovci ti boli vo Veľkich Lipňanoch, tam bolo tiež kopu tichto Harvelčanoch, tagže to taktog išlo. Viacmeňej gďe mal kto znameho poradil mu tu chalupku akusik.“⁹⁰

⁸⁷ KOVÁČOVÁ, Angela: narodená 1935. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

⁸⁸ MLICHOVÁ, Monika: narodená 1951. Z rozhovoru uskutočneného 8. februára 2014.

⁸⁹ Kritériá som zostavila na základe rozprávání vysídlencov.

⁹⁰ RIEČIČIAR, Milan: narodený 1949. Z rozhovoru uskutočneného 7. februára 2014.

Práve týmto spôsobom vznikli v niektorých oblastiach početné skupiny rodákov z kysuckých obcí. Blízkosť k rodine bola v niektorých prípadoch i dôvodom zmeniť bydlisko i niekoľkokrát.

Rodáci často označovali za kritérium výberu ich bydliska vhodné pracovné príležitosti. Postarší sa snažili nájsť také miesto, kde by mohli aspoň v obmedzenej miere pokračovať v predchádzajúcom spôsobe obživy.

V neposlednom rade boli kritériom výberu podobné prírodné podmienky. Jednoduchým príkladom je, že väčšina nechcela ísť niekde, kde je priveľmi teplo, či v okolí chýbajú lesy a kopce.

Výskum Augustína Dobrodovského z roku 1979 – 1980 ukázal, že motivácia pri výbere nového bydliska bola veľmi nízka a príčinou bola silná väzba na obec.⁹¹ Takéto závery, zostavené na základe kvantitatívneho výskumu, súhlasia s tými, ktoré vyplývajú z rozprávání rodákov ešte i dnes.

4.2.3.6. Demolácie, asanácia

Hygienické normy neumožňovali zachovanie stavieb, a preto sa muselo pristúpiť k ich likvidácii a to buď rozobratím a následným predajom, vypálením alebo demoláciou. K likvidáciám dochádzalo priebežne a nie až po úplnom vyst'ahovaní, takže niektorí rodáci im priamo prihliadali.

Pred demoláciou alebo vypálením sa podarilo uchrániť len niekoľko objektov. Predovšetkým išlo o tie, ktoré boli v rámci záchranného etnografického výskumu prevezené do Múzea kysuckej dediny v neďalekej Vychylovke (*pozri fotografie č. 40,41*). Snaha o zachovanie kultúrneho dedičstva týmto nekončila.⁹² Zaujímavosťou je, že práve rozhodnutie o zániku obcí bolo impulzom pre myšlienku o vzniku a výstavbe Múzea kysuckej dediny.⁹³ Niekoľko ďalších budov, alebo ich častí, bolo po odkúpení rozobra- ných a prevezených na iné, majiteľom nie vždy známe miesta.

⁹¹ Pozri: DOBROVODSKÝ, Augustín: *Vzťah obyvateľov k obci Riečnica a motivácia pri výbere ich nového bydliska*. In: Národopisné informácie Riečnica – Harvelka (Výskum zátopovej oblasti na Kysuciach). Bratislava – Čadca 1981. s. 181 – 195.

⁹² Snaha o zachovanie aj nehmotného kultúrneho dedičstva pokračovala v podobe komplexného národopisného výskumu NÚ SAV, ktorý sa uskutočnil v rokoch 1975-1980.

⁹³ GERÁT, Rudolf: *Pamätnica zaniknutých obcí Riečnica a Harvelka*. Čadca 1999, s. 11.

Veľkou aférou v tomto období bola asanácia cintorína z Riečnice do Novej Bystrice (*pozri fotografie č. 18,38,39*). Vysídlení na praktiky prevozu spomínajú s pohoršením a smutne priznávajú, že si nie sú úplne istí, či sa pod náhrobnými kameňmi v Novej Bystrici dnes nachádzajú skutočne pozostatky svojich rodinných príslušníkov.

In situ sa zachoval len kostol Narodenia Panny Márie v Riečnici, ktorý sa vyhol už odsúhlasenej demolácii (*pozri fotografie č. 20,23,42,43*). Podarilo sa takmer nemožné – pravdepodobne na nátlak verejnej mienky a ochrancov prírody. V apríli 1989 bolo po dlhom úsilí vydané povolenie o ponechaní stavby. Povolenie však obsahovalo niekoľko podmienok, ktoré sa vzťahovali hlavne na zabezpečenie stavby tak, aby neovplyvňoval čistotu okolia, keďže išlo o pásmo hygienickej kontroly II. stupňa. Prvou osobou, poverenou zodpovednosťou za udržiavanie hygienickej ochrany bol jeden z narátorov – František Fedor. Od roku 1996 je kostol v Riečnici kultúrnou pamiatkou.⁹⁴

Osud tejto stavby bol predmetom diskusie aj v regionálnej tlači. Za zachovanie stavby sa postavil i Rudolf Gerát, ktorý v periodiku *Kysuce* takto vyzýval k záchrane kostola:

„A tak by sa chcelo uvažujúcemu človeku zakričať: Zadržte! Počkajte! Veď tie biele múry bývalého kostola, to je jediný a posledný znak bývalého osídlenia. Jediný doklad o tom, že tu žili ľudia. A že ich nebolo málo. Veď tá stavba nikomu neprekáža! Je mimo zátopového územia. Môže sa zakonzervovať, zamurovať, aby zbytočne nelákala turistov či vandalov do zakázaného priestoru. Alebo ju môže – v súlade s hygienickými predpismi – využívať organizácia, ktorá bude zabezpečovať prevádzku vodnej nádrže.“⁹⁵

V rovnakom periodiku sa o mesiac neskôr nachádza článok Vladimír Pavlík, ktorý za záchranu argumentoval nasledovne:

„Keby aspoň jeden objekt zostal. Chodili by sme sa dívať z kopca, na ktorom budú rásť kvety a malinčie na dno priehrady, kde stála kolíska a bol rodný dom. Ale kde ho hladkať? Ako ukázať vnukom kde stála moja rodná dedina, kde ma mať kojila a kde sme vyrastali, pracovali, obrábali pôdu, rúbali stromy, ale ich i sadili. Ako ukážeme vnukom rodný dom, či rodný dom našich predkov?...(...). Je to akt ľudskosti, spomienka na minulý život, nielen na kresťanskú kultúru, ale i na biedu kysuckého ľudu, na boj s utrpením, na boj s nepravosťou. Je to pomník minulosti a len poznaním minulosti môžeme poznať prítomnosť a vytvárať budúcnosť.“⁹⁶

⁹⁴ GERÁT, Rudolf: *Pamätnica zaniknutých obcí Riečnica a Harvelka*. Čadca 1999, s. 28 – 29.

⁹⁵ GERÁT, Rudolf: *Chcelo sa zakričať: „Zadržte, počkajte“*. *Kysuce*, č. 1, 6.1. 1989.

⁹⁶ PAVLÍK, Vladimír: *Rodná dedina je zakaždým len jedna*. *Kysuce*, č. 2, 13.1. 1989.

4.2.3.7. Odchody

Spomínanie na odchody bolo pre narátorov po emočnej stránke tou najťažšou časťou rozhovoru. U viacerých sa pri tomto spomínaní objavili nenápadné slzy, či dokonca plač. Bolo to práve pripomenutie si tohto obdobia, ktoré zmenilo ich životy, pri ktorých sa narátori emočne najviac prejavili, a to aj napriek tomu, že u viacerých to neboli jediné smutné situácie, o ktorých sa rozhovorili. Takéto pocity nevyvolalo ani spomínanie na ťažké obdobie vojny, či na smrť blízkych. Emočné prejavy teda nesú istú výpovednú hodnotu o tom, aký dôležitý medzník v ich životoch výstavba vodnej nádrže znamenala.

Sťahovanie obyvateľstva prebiehalo až do roku 1989 (*pozri fotografie č. 15 - 17*). Úbytok obyvateľstva bolo badať už od začiatku sedemdesiatych rokov. Predovšetkým tí mladší sa rozhodli z dediny odísť skoro po vyhlásení uzávery, ale najmä staršia generácia svoj odchod stále oddŕaľovala. Dôvody, prečo to tak bolo, zhrnul autor štúdie *Vzťah obyvateľov k obci Riečnica a motivácia pri výbere ich nového bydliska* týmito slovami: „O tejto časti predpokladáme, že je sociálne slabšia, menej mobilná a pružná pri výbere nového bydliska, zároveň je však vekom a spôsobom života a hospodárenia viac viazaná na kraj, k obci, prírodným podmienkam, domu, hospodárstvu.“⁹⁷

V monografii o Novej Bystrici sa uvádza, že z Harvelky ako posledná odišla Mária Romanová v roku 1989 a z Riečnice Viktor Čerchla z Gabajky v nasledujúcom roku.⁹⁸ V čase odchodu týchto rodákov už ani jedna z obcí formálne neexistovala, pretože boli administratívne pripojené k obci Nová Bystrica.

Rodáci si na odchody svojich blízkych a priateľov spomínajú takto:

„Keď sa ľudia sťahovali, tag vtedi boľi plače. Ono každi sa jakosi s tú rodnú hrudu ťaško lúči aj s tými susedmi. Lebo povedám, mal toho suseda a išiel úplne do noveho prostredia – do ňeznámeho.“⁹⁹

„Akosi s takim žiaľom ti ľudia odchádzali, že sa aňi ňelučili. Si pomisleli – ved' ti id'eš zajtra, ti id'eš o mesiac. Tam ňebolo čo sa lučiť. ňeišli

⁹⁷ Citované z: DOBROVODSKÝ, Augustín: *Vzťah obyvateľov k obci Riečnica a motivácia pri výbere ich nového bydliska*. In: Národopisné informácie Riečnica – Harvelka (Výskum zátopovej oblasti na Kysuciach). Bratislava – Čadca 1981, s. 181.

⁹⁸ JONEKOVÁ, Eva – JUDÁK, Viliam – LALINSKÝ, Milan: *Nová Bystrica. Rozlohou najväčšia obec na Kysuciach*. Čadca 2010, s. 336, 345.

⁹⁹ ROMAN, Jozef: narodený 1955 († 2014). Z rozhovoru uskutočneného 16. februára 2014.

dobrovoľne, že id' e do Ameriki, rozlučime sa, vraťim sa, dobre buďe abo čo. Odiš'li a tim to končilo.¹⁰⁰

„Jednu paňi dokonca v jeden d'eň odviez'li do bitu, da'li im take socialne biti, odviez'li ju tam a za dva d'ni, keď iš'li burat', nahoda to bola, že sa dovnutra pozre'li. Ta baba, ta paňi, prišla – ta babka, sa tam vraťila. Tagže kebi ňebol ten robotník pozrel eš'ťe donutra, tak bi bola vlasňe v tich rujnach zostala.“¹⁰¹

„Jaki len strašni žial', eš'ťe bola aj naposledi sveta omša. Ja keť si pomislim, ako zme len vrieska'li predtu kaplnku, (plač) pretim kostoľikom, keť sa luč'eli sem-ňu.“¹⁰²

„Ťaško, ťaško sa odchadzalo.“¹⁰³

„Sused dolu tieš sa s'ahoval, tu išiel do Martina. Mačku keď dáva'li do vreca – – tá mačka ťieš sa mu asi ňechcela. Da'li do vreca, vreco zdravé, tá mačka to roztrhla to vrece a ňigdo to ňechápal, ako to rostrhla. A ušla a ňigdo ju ňechit'el a ostala tam. Tag tá mačka sa tak akosi bráňila. ňikommu to ňešlo do hlavi. Vreco zdravé, dobré, silné...“¹⁰⁴

Zvláštnosťou je, že len málo z narátorov si pamätalo svoj posledný pobyt v ich dome. Len hŕstka si spomína na posledný odvoz vecí a posledné zbohom, ktoré svojmu domu mohli dať. Ak už si na tieto udalosti spomínali, tak išlo hlavne o spomienky súvisiace s obrazmi zbúraných domov, ktoré videli už po svojom odchode. Dvaja najstarší narátori si pamätali na tieto obrazy dosť detailne: „Ja som prišol na to zburane, neďeľa bola...“¹⁰⁵ a „Biva'li zme potom vo Vichil'ovke a išla som akurad sem na Oravu autobusom a akurad ten naž dom bura'li. Ja som sa pust'ela do revu a šeci, že čo sa mi robi.“¹⁰⁶ Je teda otázkou, či za je za nejasnými spomienkami snaha vytesniť takéto traumatizujúce udalosti z pamäte, alebo im len narátori neprikladali dostatočnú dôležitosť. Na základe všetkých okolností si dovoľím tvrdiť, že druhý dôvod u týchto konkrétnych ľudí neprichádza takmer vôbec do úvahy.

Po odchode ľudí zo svojich príbytkov dochádzalo k činom, ktoré pre ich nemorálnosť hodno odsúdiť. Opustené domy sa stali lákadlom pre tých, ktorí bez zábran odnášali z domov čo sa dalo.

¹⁰⁰ KOVÁČOVÁ, Angela: narodená 1935. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

¹⁰¹ MLIHOVÁ, Monika: narodená 1951. Z rozhovoru uskutočneného 8. februára 2014.

¹⁰² ROMANOVÁ, Mária: narodená 1924, rod. Kotvasová. Z rozhovoru uskutočneného 8. februára 2014.

¹⁰³ FEDOR, František: narodený 1926. Z rozhovoru uskutočneného 7. februára 2014.

¹⁰⁴ BUCHA, Ján: narodený 1967. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

¹⁰⁵ FEDOR, František: narodený 1926. Z rozhovoru uskutočneného 7. februára 2014.

¹⁰⁶ ROMANOVÁ, Mária: narodená 1924, rod. Kotvasová. Z rozhovoru uskutočneného 8. februára 2014.

„Takito boli ti ľudia, to brali, čo videli, kim ešte to nebolo... Potom to ratšej pozapaľovali a zrovnali buldozerom.“¹⁰⁷

Ostych nemali ani pred kaplnkou v Harvelke a kostolom v Riečnici. Po rokoch už nebolo ani čo rabovať, na miestach neostalo vôbec nič.

„Aj stromy pri ceste akoby v tichosti zomierali, keď osireli po odchode obyvateľov Riečnice. Asi 500 metrov od riečnického kostola končí voda. Vysoké trávy pripomínajú bludisko. Pokoj rušia len vtáky. Kúsok nad kostolom je ešte niekoľko hrobov, ktoré sa tiež strácajú v trávach. Čas pokrýval aj rumoviská domov. Je tu iný svet, aký kedysi v tejto oblasti býval...(…). Človek tu v tichu stojí a spomína. A ten dávny čas sa už nikdy nevráti. Znova nostalgia...“¹⁰⁸

4.2.3.8. Posledné roky existencie obcí

Plánovaná výstavba nádrže vplývala na život v dedine a na dedinu samotnú v mnohých smeroch. Sťahovaním mladšej generácie a oddaľovaním odchodu u tých starších dediny starli, a tak sa zmenila ich sociálna štruktúra. Hovoríme ale o trvalom odchode, pretože návraty v čase, keď ešte bolo kam a za kým sa vracať, boli pomerne časté. Nažívanie, atmosféru a život v posledných rokoch existencie dedín zachycujú slová narátorov:

„Smutno tam už bolo. Nevravim, že tí lepší odišli a horší ostali, ale smutno. Už taká sťiesňenosť, taka depresia. Sme si – prečo to takto dopadlo, veď nám tu bolo dobre. Smútili, duševne sme sa trápili...“¹⁰⁹

„Dedina išla tak poľichu do záňiku. Čím ďalej tam bolo menej ľudí, menší ten spoločenski život tam bol. Prestali sa tam slúžiť omše v kostole, lebo už nebolo vlasne pre koho, zrušila sa farnosť Riečnica, zrušil sa Miesni narodni vibor – obec patrila už pod Miesni narodni vibor v Novej Bistrici. Rušili sa niekto spoje, čo tam boli, jako autobusove, už s tým, že keď sa začala riadne vstavba toho priehradneho muru, tak boli tam obmedzené tie dopravné možnosti.“¹¹⁰

¹⁰⁷ RIEČIČIAR, Milan: narodený 1949. Z rozhovoru uskutočneného 7. februára 2014.

¹⁰⁸ Citované z: Čas zakrytý vodou II. Dostupné z <http://riechnica.com/?run=content&id=5468&lang=sk> [cit. 2014-03-16].

¹⁰⁹ KOVÁČOVÁ, Angela: narodená 1935. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

¹¹⁰ ROMAN, Jozef: narodený 1955 († 2014). Z rozhovoru uskutočneného 16. februára 2014.

5. Vyrovnanie sa s vyst'ahovaním I.

Predtým, ako pristúpim k zhodnoteniu miery, do akej sa vysídlené osoby s vyst'ahovaním vyrovnali, priblížme si proces, ku ktorému došlo, vo všeobecných pojmoch. Proces, ktorý práca opisuje, nie je len prostým vyst'ahovaním v zmysle (dobrovoľného, nedobrovoľného) presunu obyvateľov z jedného priestoru do druhého. Spojitosť tohto termínu s fyzickým presunom ľudí a majetku je pravdepodobne tou najbežnejšou, no ani z ďaleka nie je jedinou.

Pojmy *vyst'ahovanie*, *presídlenie*, či *vysídlenie*¹¹¹ majú v skutočnosti hneď niekoľko významových rovín. Okrem už spomenutého významu ich môžeme chápať v symbolickej rovine. Podľa slov Petra Kouřila je priestor „*vždy hlavne metaforou, skôr procesom prenášania významu, než statickou nominálnou kategóriou.*“¹¹²

Spoločne s fyzickým pohybom dochádza k presunu hodnôt, identity, symbolických štruktúr. Václav Štětka definuje tri časové postupnosti týchto dvoch javov. V prvom prípade symbolické vysídlenie predchádza fyzickému, v druhom prebiehajú tieto javy súčasne a v treťom dochádza k symbolickému vysídleniu až po tom fyzickom.¹¹³ Jeho poňatie síce vychádza z iných okolností, no aplikáciou na prípad kysuckých zatopených obcí toto poňatie obsahovo nepresahujem. Príbehy ľudí, ktoré práca zachytáva, sú rozhodne prípadom, kedy prebiehali javy súčasne, ale na obe stránky sa pozrieme osobitne.

5.1. Fyzické vysídlenie

Ako je známe, predmetom práce je zachytiť mieru vyrovnania sa s vyst'ahovaním. Vyrovnanie s novou situáciou, s novým prostredím však nie je jednorazovou záležitosťou, je dlhodobým procesom. Ako bolo uvedené, vysídlenie možno chápať rôznymi spôsobmi. V tejto kapitole upriamujem pozornosť na vyrovnanie sa s vyst'ahovaním väčšími v zmysle fyzického presunu z jedného miesta na druhé, i keď vysídlenie prebiehalo súčasne v oboch rovinách.

¹¹¹ Autorka diela *Potopená kultúra* používa aj termín *relokácia* (odvod. od *relokant*), no odborná literatúra tento termín v rovnakom kontexte podľa mojich znalostí nepoužíva. Podľa KSSJ heslo *relokácia* vyjadruje „obnovenie nájmu“, a preto jeho použitie v tejto bakalárskej práci chýba.

¹¹² Preložené a citované z: KOUŘIL, Petr: *Displacement a pojem tradiční lidové kultury*. Sociální studia, 2, 2004, s. 45. Dostupné z <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080304105358.pdf> [cit. 2014-03-16].

¹¹³ ŠTĚTKA, Václav: *Symbolická vymístění, národní identita a (re)konstrukce paměti*. Sociální studia, 2, 2004, s. 81. Dostupné z <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080304105451.pdf> [cit. 2014-03-16].

Zároveň zužujem pozornosť na obdobie tesne po odsúhlasení stavby až po definitívny zánik, určený v tomto prípade odchodom posledných obyvateľov. Ďalšie obdobie od zániku až po súčasnosť je rozobrané v nasledujúcich kapitolách, kde je táto problematika priamo prepojená s fenoménom domova a väzby vysídlencov naň. I pre toto obdobie vychádzam z premisy, že u rodákov existovala silná väzba na domov. Narátori vypovedali, že nebyť rozhodnutia o zániku obcí, v Harvelke a Riečnici by ostali bývať. Výnimkou boli mladšie ročníky narátorov. U týchto však môžeme o rozhodnutí (ne)ostať polemizovať, keďže vyrastali v období, keď uvažovať o Harvelke a Riečnici ako o mieste usadenia sa bolo bezpredmetné.

Predmetný časový úsek dostatočne opísaný, preto na tomto mieste len stručne definujem priebežný záver, založený na doposiaľ preskúmaných skutočnostiach, doplnený o niekoľko ďalších súvislostí.

Berúc tiež v úvahu spôsob, akým Harvelčania a Riečničania správu o vybudovaní hrádze prijali a aké dôvody výstavby nachádzali (vrátane uvažovania viny), konštatujem, že sa s takýmto údelom síce zmierili, ale úplne sa s ním nevyrovnali. Podľa údajov z ankety zverejnenej na riečnickej webovej stránke vyst'ahovanie dodnes nepovažujú za správne. V ankete na otázku: „Bolo vyst'ahovanie dvoch obcí kvôli vodnej nádrži správne?“ odpovedalo z celkového počtu 585 hlasujúcich až 519 záporne. Kladne odpovedalo 38 respondentov a zvyšných 28 pripustilo nutnosť vyst'ahovania.¹¹⁴

Bezproblémové nebolo ani riešenie majetkových pomerov a hľadanie nového bydliska. Tieto komplikácie proces vyrovnania sa s vyst'ahovaním rodákom z Harvelky a Riečnice rozhodne neľahčili a neurýchlili. Nedobrovoľné vysídlenie prináša so sebou aj ďalšie komplikácie a riziká, kvôli ktorým dochádza k (majetkovému, nemajetkovému) ochudobňovaniu obyvateľstva. Svetová banka v publikácii *Involuntary Resettlement Sourcebook. Planning and Implementation in Development Projects* tieto riziká pre vysídlených jedincov rozdeľuje do deviatich hlavných kategórií.¹¹⁵ Tieto kategórie

¹¹⁴ Zdroj: www.riecnica.com [cit. 2014-03-16].

¹¹⁵ THE WORLD BANK: *Involuntary resettlement sourcebook. Planning and Implementation in Development Projects*. Washington, DC 2004, s. 163 – 164. Dostupné z <http://www4.worldbank.org/afr/ssatp/resources/html/gender-rgr/Source%20%20documents%5CTool%20Kits%20&%20Guides%5CDesigning%20Projects/TLPRO10%20invol%20resettlementsourcebookWB.pdf> [cit. 2014-03-16].

a s nimi spojené riziká, ako ich zachycuje nasledujúca tabuľka:

	RIZIKO/PROBLÉMY V NOVOM PROSTREDÍ	HARVELKA, RIEČNICA
STRATA PÔDY	Problémy pokračovať s poľnohospodárskou činnosťou ako zdrojom obživy.	✓
NEZAMESTNANOSŤ	Problémy nájsť v novom prostredí rovnaké zamestnanie, alebo zamestnanie vôbec.	✓
STRATA DOMOVA	Problémy nájsť vhodné miesto na život a stotožnenie sa s týmto prostredím. Pretrhnutie rodinných a susedských väzieb tento proces stotožnenie sa sťažuje.	✓
MARGINALIZÁCIA	Zníženie sociálneho statusu môže viesť rodiny na pokraj spoločnosti, na pokraj chudoby.	✗
ZVÝŠENÁ CHOROBNOSŤ A ÚMRTNOSŤ	Väčšia náchylnosť k chorobám.	✗
STRAVA	Strata spotrebiteľskej sebestačnosti.	✗
STRATA VLASTNÍCTVA	Strata nároku na majetky, pozemky alebo nemožnosť prístupu k nim.	✓
SPOLOČENSKÁ NEISTOTA	Násilné rozbitie komunity vedie k problémom s prispôbením sa v novej komunite.	✓
PRERUŠENIE VZDELÁVANIA	Krátkodobé alebo dlhodobé prerušenie vzdelávacieho procesu má negatívny efekt na školopovinné deti.	✗

Tabuľka č. 3: Deväť kategórií príčin ochudobňovania obyvateľstva podľa Svetovej banky a ich platnosť resp neplatnosť pre Harvelku a Riečnicu.

Vysvetlivky: ✓ - podobným problémom čelili vysídlenci z Harvelky a Riečnice

✗ - vysídlenci takýmto problémom nečelili; alebo nebolo preukázané

Vyjadrený priebežný záver podporuje i argument, že v spomínaní na odchody obyvateľov z obcí sú pripomínané časté emotívne prejavy jednotlivcov a fakt, že psychická vyrovnanosť tých, ktorí v obci stále ostávali, bola pravdepodobne oslabená, čoho následkom sa viac upínali na zvyšok komunity.

Ďalším indikátorom, ktorý napomáha vyjadriť a definovať vyrovnanie sa s vysídlením, je skutočnosť, že sa vysídlení do obce v krátkej dobe po nájdení nového bývania niekoľkokrát vrátili. Nešlo pritom o sporadické návštevy – mnohí z nich tu stále trávili dlhší čas.

„Prišli na navštevku, spomínali. Vracali sa – mali sa d'e, ale naši keď sa odsťahovali, už sa ňemali g'd'e. To sa fšetko zrovnalo a tam vpodsta'e skapal pes.“¹¹⁶

Takéto konanie naznačuje, že obyvatelia sa nechceli zmieriť s osudom, ktorí ich čakal a s núteným odchodom sa nevyrovnali ani po zabývaní v novom bydlisku. Úmyselne používam slovo bydlisko, pretože slovo domov v týchto súvislostiach mali problém vysloviť i presídlení:

„Ja som robila v poľi na šľachtiteľskej staňici a ja som hadam rok, alebo koľkosi tam ňepovedala, že id'em domov. Všetki išli spoľa domov, ja som domov ňeišla. Odo mňa to ňigdi ňepočul. „Prosim ťa, kedi sa ti už vijadriš, že id'eš domov?“ „Ňeviem, ja mam domov v Riečňici.“¹¹⁷

¹¹⁶ PONIŠŤIAK, Jozef: narodený 1956. Z rozhovoru uskutočneného 11. februára 2014.

¹¹⁷ KOVÁČOVÁ, Angela: narodená 1935. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

6. Fenomén domova

Skôr ako začnem skúmať väzbu na domov obyvateľov Harvelky a Riečnice, je potrebné ujasniť, čo si pod pojmom domov títo ľudia predstavujú. Keďže práca hovorí práve o nich, vymenúvať tu všemožné prístupy k fenoménu domova by bolo nepotrebné a nelogické, preto sa zameriavam len na také chápanie domova, ako ho reflektovali práve oni.

Ba čo viac, podať objektívnu a jedinú definíciu domova je podľa môjho názoru nemožné, keďže každý si pod týmto pojmom predstavuje niečo iné. To, čo je pre nás domov a ako sme naň naviazaní, môže ovplyvniť veľa faktorov, ako napr. konkrétne životné situácie, výchova a osobnostné črty.

„Prežitok domova osciluje a mení sa vo svojom zafarbení a prežitkovej sile. Závisí to na rade premenných, medzi ktoré patrí napr. vek, suma zážitkov vo vzťahu k domovu, aktuálna situácia, napr. vzdialenosť od miesta, ktoré nazývame domovom.“¹¹⁸

Týchto premenných je nekonečné množstvo, čo dokazuje ich široká škála aj u mnou vybraných narátorov. Zachytiť vnímanie domova so všetkými premennými nie je možné a ani to nie je predmetom tejto práce. Preskúmať, ako jednotlivé faktory ovplyvňujú väzbu človeka na domov by vyžadovalo samostatný prieskum. Dôležité je ale mať stále na pamäti, že takéto faktory existujú a na vzťah k domovu vplývajú. Jedinými faktormi, ktoré budú okrajovo spomenuté, budú osobnostné črty a vek. Vplyv týchto faktorov je preskúmaný len povrchno a viac-menej pre zaujímavosť. Závěry, ktoré z tejto práce vziđu, sú aj z tohto dôvodu zovšeobecnené na Harvelčanov a Riečničanov ako na celok.

V tejto kapitole ponúkam niekoľko teoretických prístupov k tomu, ako možno chápať a definovať domov. Z veľkého množstva vyberám tie, s ktorými som sa najčastejšie stretávala počas výskumu. Nejde teda o náhodné vybranie definícií a následné doplnenie príkladov zo získaného materiálu. Základom boli práve prístupy ľudí z Harvelky a Riečnice, ktoré rozdeľujem do niekoľkých kategórií a následne ich doplňujem o teoretický podklad. Už samotné kategórie naznačujú, čo bol a je domov pre Harvelčanov a Riečničanov.

¹¹⁸ Preložené a citované z: ŠÍPEK, Jiří: *Úvod do geopsychologie. Svět a putování po něm v kontextu současné doby*. Praha 2001, s. 106.

Pre ilustráciu uvádzam jednu z mnohých definícií domova. Ako ďalej uvidíme, táto konkrétna definícia, ktorej autorom je Csaba Szaló, sa svojím obsahovým vyjadrením približuje chápaniu domova narátormi a znie:

„Domov je špecifickým miestom, ktoré spoluutvára identitu ľudí, pretože je náleziškom ich spomienok. „Každý z nás“ sa niekde narodil a vyrástol, a musí preto odniekiaľ pochádzať: Mal by byť niekde zakorenený. Je to práve táto predstava, ktorá nás normatívne vedie k tomu, aby sme o svojich identitách uvažovali a rozprávali v symbolickom ráde pôvodu, predkov, koreňov. Okrem toho, že je domov predstavovaný ako miesto pôvodu našej jedinečnosti a spolupatričnosti, je tiež koncipovaný ako miesto formovania solidarity. V tomto zmysle zväzuje svojich obyvateľov do historického spoločenstva i prostredníctvom každodenne žitej prítomnosti i na určitom mieste: skutočné vzťahy solidarity môžu existovať iba medzi ľuďmi zdieľajúcimi rovnaký každodenný životný priestor, rovnaké miesto.“¹¹⁹

6.1. Domov ako priestor – príroda

Priestor, v ktorom človek žije, definovaný či už abstraktne alebo konkrétne „nie je niečo, čo je od nás oddelené, no je to niečo, čo je našou súčasťou a čoho súčasťou sme my.“¹²⁰ Práve tú konkrétnu, nám vlastnú prírodu následne stotožňujeme s našim domovom, pretože aj prostredníctvom prírody si človek definuje svoj domov a v prípade obyvateľov Harvelky a Riečnice sa i obzerá po svojej minulosti. U Harvelčanov a Riečničianov bol vzťah k prírode veľmi blízky.

„To si pametam, že keď zme ešte tam hore u Opalki bivaľi, to bol krásni život. Ja keď tam idem, ja ňepotrebujem nič vidieť, len hore do Opalki ísť a po tých roľach prejsť. Ja som tam mala jednu taku roľu – to sa volalo kapusne záhradi a ja som tam ždicki musela aspoň každi druhi d'eň ísť na tu zahradu. A jeden strom tam bol – bol tam javor. A ja som do toho javora ždicki prost'e musela ísť a do toho javora postavila som sa, postala som si, trocha som si tých listov otrhala a šla som domov a som bola spokojna.“¹²¹

¹¹⁹ Preložené a citované z SZALÓ, Csaba: *Domov a jiná místa/ne-místa formování kulturních identit*. Sociální studia, 1, 2006, s. 147. Dostupné z <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080227135221.pdf> [cit. 2014-03-16].

¹²⁰ Preložené a citované z: HOGENOVÁ, Anna: *Krajina jako naše prodloužené tělo*. In: LEDEREROVÁ KOLAJOVÁ, Kristýna (ed.): *Vnímání krajiny*. Sborník z konference *Krajina jako duchovní dědictví*. Praha 2012, s. 11.

¹²¹ ŠMEHYLOVÁ, Mária: narodená 1958. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

Blizky vzťah s prírodou vyplýval aj zo spôsobu obživy a možností trávenia voľného času. Spomeňme si, aké faktory Harvelčania a Riečničania pri výbere svojho nového bydliska preferovali. Podobnosť prírody a prírodných podmienok bola jedným z nich.

"Aj na dolňiakoch, aj po bliskom okolí. Teda aj po širšom, aj po vzdialenejšom okolí hľadať, ale zásadne si myslím, že to bolo jasné, že to bolo len hľadať proforma, že nikdy bi tam nebolí išťi na tie dolňiaki. Ja si myslím, že bi to aňi nebolo bývalo dobré, že bi boli visloveňe vitrhnutí stoho prostredia alebo odstihnutí ot toho. Ňemislím si, že bi to bol oťec dokázal ist' niegd'e do Nitri alebo do Topolčian."¹²²

Petr Juřina, jeden z prispievateľov na konferencii *Krajina jako duchovní dědictví*, upozorňuje na krajinu archeologickú, ktorej pozorovanie môže odhaliť „skryté svety pod našimi nohami.“¹²³ Pojem skrytého sveta výstižne charakterizuje i to, čo možno ešte dnes objaviť v Harvelke a Riečnici. Bežnému „cezpoľnému“ sa tento svet a dôkazy o predchádzajúcom každodennom živote odhaľujú vďaka hmotným pozostatkom z čias fungovania obce. Kde-tu sa v kríkoch a medziach objavlia hrnce, zvyšky pecí, ba i základy domov či pivnice, ale dôkazy ľudskej aktivity na týchto miestach sa časom strácajú (*pozri fotografie č. 29 – 33*). Pre ľudí priamo spätých so životom v obci má však význam i obyčajný, napohľad nenápadný, strom, lúka, potok či zarastajúca tabuľa, ktoré sú pre nich nositeľom príbehu, pretože „človek sa cíti doma v krajine naplnenej pre neho zrozumiteľnými významami – hodnotami.“¹²⁴ Mimochodom, sú to práve konkrétne stromy, ktoré im pomáhajú zorientovať sa v prostredí značne pozmenenom časom a pôsobením prírody (*pozri fotografiu č. 28*).

„Po hore chodím, po tich miestach starich, čo som choďieval ako d'eco, čo sme futbal hraťi po tich lúkach. Teraz sa d'ivam, kďe sme tu mohľi mi futbal hrať, veť to tu je trava, stromi. Aj tie kopce sa mi... vtedi sa mi zdalo všetko strmé, teras je to také zarast'ene. Všetko akési st'iesnené to tam je...(...). A teras ešťe na tich miestach, kďe som tam kravi pasol, že tam bolo ešťe hoľi pasienok a naraz sa d'ivam, už je tam hora teras. Tak rozmišťam, ako to tu bolo pekne, keď som tu choďieval. Tajeto nič nebolo, trava tu bola len a teraz tu už len stromi...(...). Spoznavam to podľa stromov ovocnich. Potoky a toto, to je take peregulovane,

¹²² GROFČÍKOVÁ, Helena: narodená 1964. Z rozhovoru uskutočneného 10. februára 2014.

¹²³ Preložené a citované z: JUŘINA, Petr: *Krajina archeologická*. In: LEDEREROVÁ KOLAJOVÁ, Kristýna (ed.): *Vnímání krajiny*. Sborník z konference *Krajina jako duchovní dědictví*. Praha 2012, s. 21.

¹²⁴ Citované z: OLBERTOVI, Veronika: *Potopená kultura*. Nitra 2012, s. 61.

aj cesti porobene, čo tam Ťažia, ale väčinou, čo teda aj ten kulturni dom bol, tak tam najďeme slifki, čo bol'i povedľa cesti, jabloňe... Podľa toho.¹²⁵

Obyvatelia obcí si priestor budovaním osvojovali – sami sa podieľali na jeho zveľadení a mnohí z nich, bohužiaľ, prihliadali k jeho zničeniu. Krajina sa odrazu stáva pre takéhto človeka posvätnou, nakoľko nadobúda duchovný zmysel a obyčajné klátenie stromov pre nich odrazu neznamená len ničenie krajiny, ale i ničenie ich domovov, ich vtedajšej prítomnosti. Z vyššie uvedených dôvodov je teda možné domnievať sa, že sa bývalí obyvatelia obcí Harvelka a Riečnica pozerajú na tieto prírodou vytvorené prvky ako na hmotnú podobu ich domova.

Kysucká príroda je jedným z dôvodov, kvôli ktorým sa vysídlenci dnes na toto územie vracajú. Na rozdiel od iných návštevníkov sa rodáci na harvelské a riečnické kopce vracajú nielen za účelom rekreácie. Tieto návraty pre nich znamenajú návraty do minulosti, návraty do ich domoviny.

„Keď som tam, tag id'em tam, d'e zme býval'i. Tam uš ale len ten svišt' býva.“¹²⁶

Kúsok z kysuckej prírody si podaktorí priniesli so sebou i do nového prostredia. V záhrade dnes majú kvety z ich pôvodnej záhrady, stromy, ktoré si vypestovali z malého štiepka. Fotky harvelských a riečnických kopcov, stromov a polí zdobia steny nejednej domácnosti (*pozri fotografie č. 63 – 66*). Takéto prejavy spomínania na domov prostredníctvom prírody sú dôkazom, že si rodáci prírodu s domovom skutočne stotožňovali.

„Aj ja mam takí obrázok z Harvelki – takú starú jabloň zlomenú, ale prežívajúcu, ktorá rast'ie tam pri dome, gďe zme býval'i. Tu mám ja na s'ěe, aj mama, babka ju má. Určite ňejaké tie kvet'inki si oď'ial' priňiesla a tieš svoje veci, ktoré bol'i spojené s Harvelkou.“¹²⁷

6.2. Domov ako miesto stretávania

Domov je miestom stretávania muža a ženy, starca a dieťaťa, ktorý ponúka možnosť prijatia tých, ktorí sú nám blízki. Doma nevedome rozvíjame vzájomné medziľudské vzťahy. Tie si narátori v ich pôvodných domovoch veľmi vážili, ako už bolo preukázané v kapitole o intralokálnych vzťahoch v Harvelke a Riečnici.

¹²⁵ BUCHA, Ján: narodený 1967. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

¹²⁶ GROFČÍKOVÁ, Helena: narodená 1964. Z rozhovoru uskutočneného 10. februára 2014.

¹²⁷ GROFČÍKOVÁ, Helena: narodená 1964. Z rozhovoru uskutočneného 10. februára 2014.

To, akí boli ľudia v ich novom prostredí, bola frekventovaná téma v ich príbehov a dochádzalo k častému porovnávaniu. Vysídlenci neboli poväčšine s novou situáciou a novými susedmi úplne spokojní a to i napriek faktu, že noví susedia neboli problematickí a opisované vzťahy boli v zásade dobré.

„Susetske vzťahi boľi lepšie ako tu. Nehovorim, že tu su zle, ale ta sudržnosť tich ľuďi sa mi tam zdala celkom ina, ako je tu.“¹²⁸

Napriek tomu si na nových susedov mnohí nezvykli a v ich spoločnosti sa necítili príjemne, ako napríklad narátor Milan Riečičiar, ktorí hovorí:

„Ja už tutog žijem štiricat' rokov na Novej Bistrici ale ja tutog nemožem prist' na chuť timto ľudom.“¹²⁹

Najjednoduchší popis nových susedov znie: „*boli iní*“. Narátori sa voči týmto ľuďom jasne vymedzovali ako „*my*“ a „*oni*“ a svoje úplné začlenenie do miestnej komunity nepociťovali. Takéto chápanie vlastnej identity je dokonalým príkladom toho, ako identitu definoval Zygmunt Bauman: „Identita znamená stáť mimo: byť odlišný a cez odlišnosť jedinečný – a tak hľadanie identity nemôže byť ničím iným než oddeľovaním a odlučovaním.“¹³⁰

Blízkosť rodiny alebo iných rodákov pomáhala mnohým lepšie si privyknúť na nové podmienky a nový život. Návštevy s nimi pomáhali lepšie si na nové prostredie privyknúť aj Márii Romanovej:

„Tag som si zvikla pomali, keď som tu mala ti d'et'i. Chod'il'i oňi ku nám, mi zase ku ňim, a tak som si zvikla pomali.“¹³¹

Dnes, po desiatkach rokov života mimo harvelskej a riečnickej komunity, majú vysídlenci stále povedomie o tom, kde kto žije. Darí sa im to hlavne vďaka pravidelným stretnutiam, vzájomnej osobnej korešpondencii a v čoraz väčšej miere aj vďaka novému prostriedku ich komunikácie – internetu. Prostredníctvom internetu navzájom komunikujú, zdieľajú spoločne fotografie, hľadajú svojich predkov a rozširujú medzi sebou

¹²⁸ MLIČOVÁ, Monika: narodená 1951. Z rozhovoru uskutočneného 8. februára 2014.

¹²⁹ RIEČIČIAR, Milan: narodený 1949. Z uskutočneného 7. februára 2014.

¹³⁰ Citované z: OLBERTOVIČ, Veronika: *Potopená kultúra*. Nitra 2012, s. 20.

¹³¹ ROMANOVÁ, Mária: narodená 1930, rod. Hromádková. Z rozhovoru uskutočneného 10. februára 2014.

aj smutné noviny. Okrem toho si vzájomne vymieňajú úprimné prania, akým je napríklad toto sviatočné želanie:

„Želám všetkým rodákom z Harvelky i Riečnice pokojný a šťastný advent, nech tak ako ja v prvú adventnú nedeľu myslia na svojich blízkych a na najkrajšie miesto na zemi - Riečnicu a Harvelku.“¹³²

Dôkazom pretrvávajúcej silnej väzby medzi rodákmi je skutočnosť, že sa do Harvelky a Riečnice, pokiaľ im to zdravie a ostatné možnosti dovoľujú, stále vracajú na spoločné stretnutia. Pravidelné návštevníčky opisujú stretnutia rodákov nasledujúcimi slovami:

„Stretnutie, to je taka spomienka, taka radosť zo života, keď tam pridem...(...). Tu ešte aj ti obrazi tancuju, spievaju...(...). Všeci sa tam stretáme, viobimame, poplačeme, postážujeme, poradujeme sa. Ako keď daťe malemu dieťaťu nejaku hračku. Pohrame sa, porozpravame.“¹³³

„A každý tam ešte rad ide. Už hodne ich vimrelo, ale ešte ti deťi sa snažia tiež tam prísť a stretnúť. Je to strašne dobra a krasna vec, keď si tag ľudia spomínajú.“¹³⁴

Stretnutia sa konajú každý rok od roku 1991, v sobotu medzi sviatkom Petra a Pavla a sviatkom sv. Cyrila a Metoda, striedavo v Harvelke a Riečnici.¹³⁵ Stretnutie sa oficiálne začína svätou omšou, no ľudia sa schádzajú už oveľa skôr, aby pomohli s prípravami alebo aby využili čas na návštevu miest, kde kedysi stáli ich domy. Po omši nasleduje kultúrny program, počas ktorého vidieť, ako sa rodáci medzi sebou vítajú, objímajú a horlivo komunikujú. Spoločne spomínajú, radujú sa a plačú, ale podľa slov najstaršej narátorky „to su slzi aj radosťi, aj žiaľu.“¹³⁶

Napriek tomu, že rodákov s pribúdajúcimi rokmi ubúda, na stretnutie chodí stále viac a viac ľudí. Rodáci už nechcú len sami v tichosti spomínať, svoju minulosť a svoj domov chcú ukázať i svojim potomkom. Jozef Roman, ktorý sa na prípravách

¹³² Zdroj: www.riecnica.com. Príspevok pridal Tibor Roman 02.12.2012. Dostupné z <http://riecnica.com/?run=content&id=4752&lang=sk> [cit. 2014-03-16].

¹³³ ŠMEHYLOVÁ, Mária: narodená 1958. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

¹³⁴ ROMANOVÁ, Mária: narodená 1930, rod. Hromádková. Z rozhovoru uskutočneného 10. februára 2014.

¹³⁵ JONEKOVÁ, Eva: *Stretnutie rodákov v Harvelke*. Novobystrický hlásnik. Časopis obce Nová Bystrica, č. 7, 2010, s. 11.

¹³⁶ ROMANOVÁ, Mária: narodená 1924, rod. Kotvasová. Z rozhovoru uskutočneného 8. februára 2014.

pravidelne podieľal opísal situáciu takto:

„Ludí, keď poviem, tag chodí tam čím ďalej tich viac, pretože chodí tam ľudia tí, ktorí tam bivalí, chodí tam už ich d'etí, alebo už aj vnučatá a pravnučatá. Že majú záujem sa prist' podívať.“¹³⁷

6.3. Domov ako stred prirodzenosti a miesto návratu

„Domov je stredom prirodzeného sveta, je to miesto, kde sme najviac sami sebou.“¹³⁸ Takto definuje domov Nadežda Pelcová a veľmi podobne ho definuje i jeden z Harvelčanov: „Domov je tam, d'e sa citíš najlepšie.“¹³⁹ Na takomto mieste sa človek vyrovnáva so svojimi problémami, hľadá v ňom pokoj a útechu.

„Keď jakože mam depku, tag id'em do Harvelki sa nadichať čerstveho vzduchu. Postojim, posed'im, zapiskam, zahvizdam... Tam je užasni kľud.“¹⁴⁰

„Ono je to tag že pokiaľ sme mladí tag hľadíme smerom do sveta a ňepozeráme na to miesto, ňepozeráme na zem, ale pozeráme do oblakou. A tie oblaki sú pre nás ten svet, ale ako dospievame a začneme prežívať svoje prvé problémy, svoje prvé starosti, tag potrebujeme aj ňejakí pocit ňejakej úľavi, odichu, alebo ňejakého straseňa tých problémou, alebo nabraňa novej energie a síl. A ftedi príde ten okamich, keď si spomeňieme – kebi som tak mohla ísť trebars tam, pod tú lípu alebo do tej mojej izbi a sadnúť si na to miesto, ktoré som mala tag strašne rada – tag určite bi mi to pomohlo a určite bi sa mi uľavilo. Alebo kebi som mohla ísť k mojej mame tam, kde som sa narodila, ja bi som jej to všetko mohla porozprávať a ona bi ma pohľadila po vlasoch a zrazu bi sa tie problémy asi pomínuli...(...). Človek až keď je dospelí, a keď začne úplne inak, ale vážnejšie zmíšať, rozmíšať a konať, aš vtedi si uvedomí, čo je to domou a zázemie.“¹⁴¹

Miesto stredou prirodzenosti stotožňujeme aj s miestom, na ktorom alebo do ktorého sme sa narodili. Václav Štětka tiež hovorí: „Domov sa ukazuje ako miesto, kam človek od narodenia patril, a preto patrí i dnes – ukazuje sa ako centrálné miesto zakotvenosti identity.“¹⁴²

¹³⁷ ROMAN, Jozef: narodený 1955 († 2014). Z rozhovoru uskutočneného 16. februára 2014.

¹³⁸ Preložené a citované z: PELCOVÁ, Naděžda: *Dům, domov, bydlení*. In: KRUŽÍK, Josef – NOVOTNÝ, Karel (ed.): Emmanuel Lévinas – Filosofie a výchova. Ke stému výročí narození Emmanuela Lévinase. Praha 2006, s. 89.

¹³⁹ PONIŠŤIAK, Jozef: narodený 1956. Z rozhovoru uskutočneného 11. februára 2014.

¹⁴⁰ PONIŠŤIAK, Jozef: narodený 1956. Z rozhovoru uskutočneného 11. februára 2014.

¹⁴¹ JONEKOVÁ, Eva: narodená 1960. Z rozhovoru uskutočneného 12. februára 2014.

¹⁴² Preložené a citované z: SZALÓ, Csaba: *Domov a jiná místa/ne-místa formování kulturních identit*. Sociální studia, 1, 2006, s. 149. Dostupné z <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080227135221.pdf>. [cit. 2014-03-16].

„To sa ňeda zabudnuť na ten rodni kraj, to sa ňeda.“¹⁴³

„Každí rád tam bol a kďe sa človek narod'iš, tak je tam raz tá hrud' už t'i milá.“¹⁴⁴

„Duoležiti je ten víraz rodní kraj. To je prvoradi domov a už potom musí človek prijať ten ini domov.“¹⁴⁵

Toto miesto môže byť spredmetnené aj v podobe rodného domu, v ktorom človek prežíva spoločné chvíle s rodinou a priateľmi, a kde sa môže kedykoľvek vrátiť. Domov ako miesto, kde sa môže vrátiť, je v prípade Harvelčanov a Riečničanov komplikovanejší, pokiaľ si toto miesto predstavujeme ako hmotný objekt. Do času, kedy ich bolo možné stotožniť, túto možnosť mnohí naozaj využívali a zo svojich nových domov niekedy doslova utekali.

„Aj keď sme sa mi, ako mama povedala takej sused'e: „Už sa nikdi ňeuvidíme.“ Nále, za tižďeň sa mama vrátila, čo ňechcela tam bivať. Prišla tam, že ona tam ňebud'e. Tižďeň tam vidržala a prišla nazad.“¹⁴⁶

Dnes im možnosť návratu do rodného domu nie je umožnená. Existuje ale pár takých vysídencov, ktorých domy boli odkúpené cudzími ľuďmi a prevezené na iné miesto. Ešte menej z nich má vedomosť, kde sa ich dom dnes nachádza. Jednou z nich je Mária Romanová, ktorá k rodnému domu povedala: „Previezli ho ceľi do tej Vavrečki. Kebi som ved'ela d'e a mala bi som skim, ja bi som tam išla rada ešče kim vladzem pozreť.“¹⁴⁷ Je teda prirodzené, že v rozprávaní vysídencov z Harvelky a Riečnice stotožnenie domova s domom nedominuje, ako by sa v inom prípade dalo predpokladať. K domovu ako k domu referovali len výnimočne, a to najčastejšie v súvislosti s jeho likvidáciou. Dnes už nehmotná podoba ich domu je pravdepodobne dôvodom, prečo túto väzbu premietli na niečo iné.

Narátori síce neodkazovali priamo na hmotnú stavbu reprezentujúcu ich domov, ale nevedomky si ju spredmetnili v podobe rôznych pamätných útvarov. Na miestach, kde kedysi stáli ich domy, začali stavať pamätné kríže¹⁴⁸ a tabule s nápismi o tom, kto

¹⁴³ RIEČIČIAR, Milan: narodený 1949. Z uskutočneného 7. februára 2014.

¹⁴⁴ BUCHA, Ján: narodený 1934. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

¹⁴⁵ ŠPIDUSOVÁ, Anna: narodená 1960. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

¹⁴⁶ BUCHA, Ján: narodený 1967. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

¹⁴⁷ ROMANOVÁ, Mária: narodená 1924, rod. Kotvasová. Z rozhovoru uskutočneného 8. februára 2014.

¹⁴⁸ Niektoré kríže tu stáli ešte v období existencie obcí. Pri týchto sa miestni stretávali a spoločne modlili. Dnes ich obnovujú.

v danej lokalite v minulosti býval. K týmto pamiatkam sa dnes pravidelne vracajú a trávajú pri nich nimi tak cenený spoločný čas (*pozri fotografie č. 46 – 54*).

Najväčším hmotným dokladom a pripomienkou kedysi fungujúcej obce je už spomínaný kostol v Riečnici. Na pamiatku toho harvelského bola v roku 2007 vybudovaná vďaka snahe rodákov nová kaplnka, ktorá okrem zastrešovania svätých omší počas stretnutí plní aj funkciu informačnú „aby tí, čo tam prídu abi teda vidieťi aspoň kde bol nejaki ten stred d'ed'ini, kde ti ľud'ia žili.“¹⁴⁹ (*pozri fotografiu č. 44 – 45*).

„Návrat domov by mal byť nielen návratom na miesto pôvodu, ale tiež znovunastolením pôvodných praktík, skúseností a vzťahov domorodého života.“¹⁵⁰ Takáto podstata návratu nemôže byť u vysídlencov plne naplnená.

¹⁴⁹ ROMAN, Jozef: narodený 1955 († 2014). Z rozhovoru uskutočneného 16. februára 2014.

¹⁵⁰ Preložené a citované z: SZALÓ, Csaba: *Domov a jiná místa/ne-místa formování kulturních identit*. Sociální studia, 1, 2006, s. 146. Dostupné z <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080227135221.pdf>. [cit. 2014-03-16].

7. Vyrovnanie sa s vyst'ahovaním II.

7.1. Symbolické vysídlenie

Fyzickú a symbolickú rovinu vysídlenia od seba nejde úplne oddeliť aj preto, lebo pri fyzickom vysídlení dochádza jednak k „vytrhovaniu identity z pôvodného prostredia“¹⁵¹ a následne k „zasadzovaniu identity do priestoru nového“¹⁵².

Pojem identita a identifikácia sa v tomto momente stáva pri pochopení prechodu z jedného socio-kultúrneho prostredia do druhého ústredným. V predchádzajúcich kapitolách bol priestor venovaný niekoľkým konkrétnym príkladom toho, čo si vysídlení v novom prostredí najviac všimli, na čo reagovali a k čomu sa vyjadrovali, čím nás priviedli k poznaniu toho, čo je pre nich podstatné v procese začlenenia a stotožnenia sa s novým prostredím. Mnou zistené fenomény sú takmer totožné s tými, ktoré v rovnakom prostredí zachytila Veronika Olbertová:

„Sociálna identifikácia v priestorovej komunite znamená v prvom rade stotožnenie sa s prostredím, a to cez vzťahy k sídlu, k prírode a cez majetkové vzťahy. Ďalej ide o pociťovanie zhody, „*idem ens*“ (totožného súcna) s ľuďmi, a to od vzťahu k vlastnej rodine, až po obyvateľov sídla, regiónu. Identita je takto zakorenená v každodennosti, v detailoch, v sociálnej interakcii, vo zvykoch, rutinách, v praktickom vedení a v kognitívnom kapitáli. Platí tu napríklad zakorenenosť k pôde. Mechanizmom, ktorý túto kolektívnu identitu stmeluje, je tradícia. Identita, ktorá pramenila v srdci jednotlivca sa stotožňovaním viazala ku skupine, prejavovala sa stotožňovaním a spolupatričnosťou. Takto s spoločenstvom pretrvala vďaka silnej zakorenenosti tunajšieho človeka.“¹⁵³

V predchádzajúcom spôsobe života a v zvyklostiach, na aké boli Harvelčania a Riečnici zvyknutí, nebolo vždy na novom mieste možné pokračovať. Narátori mali pocit, že by takéto správanie ich okolie neprijalo a k začleneniu do novej komunity, nového socio-kultúrneho prostredia by nikdy nedošlo.

„Bože, kebi som ja bola v Riečniciach, tak sa na sveteho Jana oblečiem do tej maski a sa tam viblazním. Ale tuna v Klaštore tiež bi som to ňerobila. Tam zme žil'i všeci rovnako. Mi zme si z ňikoho ňerobil'i take ako posmechi. Tuna už ma-ju obavi: „Vid'ela si ju včera, vid'ela si, aka bola?“ Tu človek musí žiť, poviem,

¹⁵¹ Preložené a citované z: KOUŘIL, Petr: *Displacement a pojem tradiční lidové kultury*. Sociální studia, 2, 2004, s. 46. Dostupné z <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080304105358.pdf> [cit. 2014-03-16].

¹⁵² Preložené a citované z: KOUŘIL, Petr: *Displacement a pojem tradiční lidové kultury*. Sociální studia, 2, 2004, s. 46. Dostupné z <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080304105358.pdf> [cit. 2014-03-16].

¹⁵³ Citované z: OLBERTO VÁ, Veronika: *Potopená kultura*. Nitra 2012, s. 26.

ako inteligentne...(...). Ja som stale len prist'ahovalec... aj bud'em stale! Necit'im sa tu prost'e dobre.¹⁵⁴

Dodnes sa vysidlenci s p'vodnym regi'onom identifikuju a hrdo sa k nemu prislušnej identite hl'asia. Na otazku, ci su Kysucania alebo sa považuju za prislušnikov súčasneho miesta ich bydliska odpovedali:

„Som Kisučanka! Harvelčanka!“¹⁵⁵

„Kisučan, ja ešte stále Kisučan.“¹⁵⁶

„Aj mojim deťom poviem, že ti si Kisučanka, ti máš kisuckú krv. Aj ja sa považujem za Kisučanku, aj moja svokra ma vola Kisučanka, keď mi na meno ňevie prísť. Ale ja som hrdá na to, aj keď v Martine už bívam viac ako na Kisučiach.“¹⁵⁷

Ako dôkaz takejto pretrvávajúcej identity môžeme vnímať hmotné pomníky ako pamätníky minulosti. V Harvelke a Riečnici sú takýmito objektmi spomínané kríže, tabule a kostol. Podľa Václava Štětka slúžia k definovaniu a prezentácii identity. Spomeňme si, aký vzťah k týmto konkrétnym stavbám vysidlenci stále prejavujú a vyplynie z toho, že náklonnosť a definovanie seba samého u nich stále inklinuje k oblasti Harvelky a Riečnice. Vysídľovanie, o akom vo svojom článku písal Václav Štětka bolo síce iného charakteru, ale i v prípade tejto práce platí, „že po akomkoľvek fyzickom odstránení pomníka/symbolu na jeho mieste pretrváva – prinajmenšom po určitú dobu – onen význam, ktorý s ním bol počas doby jeho existencie spájaný.“¹⁵⁸ U Harvelčanov a Riečničanov tento význam pretrvával tak dlhodobo a vzťah k nemu bol tak intenzívny, že došlo k obnove niekoľkých pomníkov.

¹⁵⁴ ŠMEHYLOVÁ, Mária: narodená 1958. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

¹⁵⁵ MLIHOVÁ, Monika: narodená 1951. Z rozhovoru uskutočneného 8. februára 2014.

¹⁵⁶ BUCHA, Ján: narodený 1967. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

¹⁵⁷ ŠPIDUSOVÁ, Anna: narodená 1960. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

¹⁵⁸ Preložené a citované z: ŠTĚTKA, Václav: *Symbolická vymístění, národní identita a (re)konstrukce paměti*. Sociální studia, 2, 2004, s. 83. Dostupné z <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080304105451.pdf> [cit. 2014-03-16].

8. Väzba na domov

„K obci je človek viazaný cez širokú sieť spoločenských vzťahov, od neformálnych rodinných, susedských k pracovným, cez nadobudnutý majetok (postavený dom, generáciami skultúrovaná pôda) a cez spôsob tohto nadobudnutia vzťahmi k nemu až po drobné intímne zážitky a citové väzby k jednoduchým a drobným veciam a miestam.“¹⁵⁹

Kedy si človek najviac uvedomuje hodnotu domova? „Chcenie, či túžba po domove sa v človeku prebúda najmä vtedy, keď oň z rôznych dôvodov prišiel“¹⁶⁰, čo je práve prípad harvelských a riečnických vysídencov. Intenzita tohto vzťahu k domovu je silnejšia u tých, ktorí si v Harvelke a Riečnici predstavovali svoju budúcnosť.

Existuje tiež názor, že väzba na konkrétne miesto súvisí s časom na ňom stráveným a „vrastáme do krajiny tým, že v nej starneme.“¹⁶¹ Takýto prístup nie je možné v prípade vysídencov z Harvelky a Riečnice plne aplikovať. Od zániku obcí uplynulo cez 25 rokov a väčšina obyvateľov rodiská opustila ešte pred oficiálnym zánikom, no napriek tomu ešte stále vyjadrujú túžbu vrátiť sa – vrátiť sa na harvelské a riečnické kopce, medzi svojich ľudí.

„Kebi si prectavim, že tam máme bivať, ako keď zme tam všeci žil'i, tag hej, tag sa tam vraťim...(…). Išla bi som kľudne, nič ma tu ňedži. Kveti bi som si zobrala so sebou.“¹⁶²

„Ja som aj hovoril, že kebi sa dalo, aj bi som sa vraťil.“¹⁶³

„Ma to tam stale ťaha, ja tam cit'im stale ten domov. Vraťila bi som sa tam aj dňeska bivať...(…). Kebi sa dalo, tag sa vraťim do Harvelki.“¹⁶⁴

„Ale keď sa ho pitam, jako sa mu vid'i, tag mi oťec vravi: „Kebi mi prišiel opolnoci ňiegdo povedať a maš to tam take, ako si to ňehal, tak sa vraťim aj ňeska.““¹⁶⁵

¹⁵⁹ Citované z: DOBROVODSKÝ, Augustín: *Vzťah obyvateľov k obci Riečnica a motivácia pri výbere ich nového bydliska*. In: *Národopisné informácie Riečnica – Harvelka (Výskum zátopovej oblasti na Kysuciach)*. Bratislava – Čadca 1981, s. 183.

¹⁶⁰ Citované z: OLBERTOVIÁ, Veronika: *Potopená kultúra*. Nitra 2012, s. 58.

¹⁶¹ Preložené a citované z: HOGENOVÁ, Anna: *Krajina jako naše prodloužené tělo*. In: LEDEREROVÁ KOLAJOVÁ, Kristýna (ed.): *Vnímání krajiny. Sborník z konference Krajina jako duchovní dědictví*. Praha 2012, s. 13.

¹⁶² ŠMEHYLOVÁ, Mária: narodená 1958. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

¹⁶³ KOVÁČ, Viliam: narodený 1963. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

¹⁶⁴ MLIČHOVÁ, Monika: narodená 1951. Z rozhovoru uskutočneného 8. februára 2014.

¹⁶⁵ PONIŠTIAK, Jozef: narodený 1956. Z rozhovoru uskutočneného 11. februára 2014.

„Ja ti to poviem z mosta do prosta. Ešče aj neska, za dvacačtiri hodin bi som sa vrátil spatki, kebi som tam všetko najšol tak, jako som tam ňahal. Ine ti neviem povedieť a už tu dvacati šiesti rok bivam. Ja som to nigdi ňemohol pochopiť, keď aj v škole nas to učili v mešťianke či de – tade, že čo o rodnom kraji a rodnej dedine a tak. Aš keď som prišol sem bivať, tag aka je to vzacnosť, ako to chibia človekovi ten rodni kraj a to prostredie, v ktorom zme sa ako ozaj, doopravdi narodeli, doma v Harvelke...(…). Ďakujem Bohu, že tam možem teras aspoň len na chvíľu ist'. Nerobi sa mi tu nič, ale behem dvacačtiri hodin bi som išel spatki.“¹⁶⁶

I keď nie všetci z narátorov vyjadrili túžbu vrátiť sa do rodných obcí, ich odpovede na otázku, kde je dnes ich domov naznačujú, že puto na Harvelku a Riečnicu je stále veľmi silné.

„Ja bi som povedal, to srdce ešte patrí stale hore, to sa aňi ňezmeňí. Hovorím, bívame teras v tej Čatci više tricát rokov, ale stale sa tam tag, i keď som si zvikol. Vlasne tam som študoval, čiže už sa tam oveľa dlhšie pohibujem ale ten domou, čo sa tika toho srdca, tich pocitov, určite len hore. To už ináč ňebude.“¹⁶⁷

„Jediňe hore bi som mala ten domov...Tu som v Martiňe, hore. Keď id'em hore, pita sa ma sused: „Gďe id'eš? “ Poviem: „Jožinko domov“ a už vie. Muožem povedať, že sa tu mam dobre, ale chiba mi to naše, ten domov.“¹⁶⁸

„Aj keď sa rozpravame, čo tam hore u nás. Ale potom rozmľš'am, čo je u nás? Hore u nás? Už hore u nás ňie je. Ale stále to berieme hore u nás.“¹⁶⁹

„Ja som strašne banovala za tu Riečnicu. Ja by som sa ňebola vidala, sa mi zdalo, že u tich Čižov je najlepšie. Raz to už tak cit'im, lebo ini domov mať ňemožem, tam ten zaňiknul, chalupu tam ňemam, len ti spomienki, pole, luki. A nas neviplati'i. Ale to ma už ňeviaže, že bi som sa tam vrátila, tam to ňedovoľia. Kďesi človek musí mať ten domov, ja som teraz tu, tak ho mam tu.“¹⁷⁰

„Domov? Teraz je domov ten, d'e mam rodinu, d'e mam d'eti, ženu rodičou, sestru...(…). A predtim to, d'e som sa narod'il, d'e zme sa hrávali, d'e zme prežili vpodstaťe d'ectvo. To bol domov, aj je. V srdci taki prvotni ostal ten, tento je súčasni. ňemuožem povedať, že som tu na navšťeve. Som tu doma, ale spomienkami som aj hore, keď sa dá.“¹⁷¹

„Poviem, že id'em domov, kďe je muoj manžel, ale tam sa až tak ňecit'im doma. Aňi u sestri, aňi tu ňepoviem, že som tu doma, ešte mam v tom chaos. Vždi

¹⁶⁶ Citované z: OLBERTO VÁ, Veronika: *Potopená kultúra*. Nitra 2012, s. 72.

¹⁶⁷ KOVÁČ, Anton: narodený 1959. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

¹⁶⁸ ŠMEHYLOVÁ, Mária: narodená 1958. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

¹⁶⁹ BUCHA, Ján: narodený 1967. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

¹⁷⁰ KOVÁČOVÁ, Angela: narodená 1935. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

¹⁷¹ KOVÁČ, Viliam: narodený 1963. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

poviem, keď už tam parkujeme, že tu som doma, ale ten dom už tam ňestojí. Cítim sa tam dobre, ako sa tu ňecítim. Už sa trošku lepšie cítim v Martiňe, ale ňecítim sa tu ešte tak dobre, ako keď tam príďem. Doma sa cítim, keď som so svojimi rodičmi, ale aj s mojimi deťmi... (...). Ešte ňie som tak stotožňená s tím Martinom, že na tomto mieste som doma, lebo to miesto mám tam, ale tých mojich mám tu.¹⁷²

Z ukážok je zrejmy istý vnútorný rozpor. Vysídlenci sa nachádzajú na imaginárnom pomedzí dvoch svetov, pričom v každom z nich vidia isté prvky domova, a preto nemožno súhlasiť s názorom, že sa „domov vždy viaže k jednému konkrétnemu miestu.“¹⁷³

Laxnejšiu väzbu som počas výskumu zaznamenala len u jedinej narátorky. Ako som uviedla vyššie, intenzita vzťahu človeka k domovu závisí na rôznych parametroch a jedným z nich boli aj osobnostné črty, ktoré vysvetľujú tento voľnejší vzťah k domovu všeobecne, nielen k domovu v Harvelke:

„Si myslím, že tam, gďe je práca a gďe sú ľudia s ktorými si mám čo povedať, tak tam sa muožem cítiť dobre. ňemusí to biť v Harvelke...(...).Určite koreňe sú duoležité – odkiaľ človek pochádza a oľkiaľ má spomienki na dťetstvo, na mladosť. Ale ňeviažem sa naveki na také miesta. Áno, Harvelka je moje rodiško, tam bol muoj domov, ale ňeska ňeplačem za tím, že preboha furt bi som chcela bývať v Harvelke. ňesmierne rada tam choďím a tak. Prost'e ja si myslím, že muožem mať domov, ňechcem povedať, že gďekol'vek, ale prost'e ňie som taká zakoreňena.“¹⁷⁴

Napriek istým odlišnostiam sa dá všeobecne povedať, že väzba na domov u rodákov z Harvelky a Riečnice je i desiatky rokov po nútenom vyst'ahovaní stále veľmi silná.

¹⁷² ŠPIDUSOVÁ, Anna: narodená 1960. Z rozhovoru uskutočneného 15. februára 2014.

¹⁷³ Preložené a citované z: SZALÓ, Csaba: *Domov a jiná místa/ne-místa formování kulturních identit*. Sociální studia, 1, 2006, s. 146. Dostupné z <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080227135221.pdf> [cit. 2014-03-16].

¹⁷⁴ GROFČÍKOVÁ, Helena: narodená 1964. Z rozhovoru uskutočneného 10. februára 2014.

9. Záver

Príbehy obyvateľov obce Harvelka a Riečnica, ktorí museli nútene svoje domovy opustiť, poukazuje na fenomén, ktorý sa od v stredoeurópskom prostredí vyskytoval predovšetkým v súvislosti s vojnovými a s politicko-strategickými plánmi. Poukazuje však na to, že vysídľovanie obyvateľstva prebiehalo i z iných dôvodov, no vyrovnanie sa so zmenou prostredia bolo rovnako ťažké. Sledované príbehy presídlencov dokazujú, že obyvatelia kysuckých obcí Harvelka a Riečnica sa s núteným vysídlením vyrovnali len veľmi ťažko, alebo vôbec. Dokazuje to niekoľko skutočností.

Jednou z mnohých je vnímanie dôvodu vyst'ahovania, keďže mnohí z presídlencov sa s oficiálnymi verziami stále nestotožňujú a za takéto rozhodnutie vinia podľa ich vlastných slov komunistický režim, proti ktorému sa nehodlali postaviť a radšej na akúkoľvek snahu o zmenu rozhodnutia rezignovali. Navyše, samotné fyzické vysídlenie nepreběhlo úplne bez problémov a mnohí z vysídlencov ešte i dnes odkazujú na škody na majetkoch, ktoré im toto rozhodnutie o vybudovaní vodnej nádrže Nová Bystrica, prišlo.

Veľavravným dôkazom nevyrovnanosti sa s vyst'ahovaním je tiež skutočnosť, že vysídlenci s novým prostredím mali, a poniektorí stále majú, problém identifikovať sa. Väčšina z nich sa stále identifikuje ako Harvelčan/Harvelčanka, Riečničan/Riečničanka. Problémy sa objavili i so začlenením do novej komunity. Dôvodom nezačlenenia sa do nového socio-kultúrneho prostredia ale nebol negatívny postoj miestnych voči prisťahovalcom, ale postoj presídlencov, ktorí mali pocit, že k ich začleneniu nemôže dôjsť.

Hmotným dôkazom tejto pretrvávajúcej identity sú pomníky – kríže, pamätné tabule, ktoré si na miestach svojho rodiska a bydliska budujú. Tieto pomníky ich vlastnej minulosti im zároveň slúžia ako pamiatka a miesto, ku ktorému sa stále môžu vracieť, keďže domy väčšiny z nich sú nenávratne preč.

Mojim pôvodným úmyslom nebolo sledovať, ako sa reakcie a spôsob vyrovnania sa so skutočnosťou líšil naprieč generáciami. Tieto rozdiely sa ale prirodzene ukázali a prehliadnuť ich ani nebolo možné, preto sa o nich zmieňujem aspoň na tomto mieste. Narátori mali tendenciu sa osobitne vyjadriť i k tomu, ako toto rozhodnutie doľahlo na starších obyvateľov, čím necielene učinili porovnanie i oni sami.

„Ja som bol mladi, mne to bolo, lenže tim rodičom, no fšedkim tim ľuďom bolo to strašne ľuto. Ktorisi maľi nove chalupi...(…). Natrapil'i sa tam, nahrdlačil'i a naras...(…). Hlavne ti starši to dost' ťaško znašali...(…). Mne to aš take ňebolo, ale pretsalen sa ten mladi človek prisposobi skuor ako ti stari ľuďia.“¹⁷⁵

Niekoľkokrát zmienený *starý strom nepresadiš* vyjadruje fakt, že staršia generácia sa vyrovnávala s vysídlením najhoršie: „Cit'ili sa stale, že ňeňi doma, cit'ili ten domov stale v tej Harvelke. Stari strom ňepresadi'.“¹⁷⁶ Mladšia generácia si zvykala na novú situáciu oveľa ľahšie, bola flexibilnejšia, a preto nemala taký problém zvyknúť si na nové prostredie. Výskum však ukázal, že i napriek tomu sa mladšia generácia nie celkom vyrovnala a zmierila s tým, že o ich budúcnosti rozhodol niekto iný a o mieste, v ktorom vyrastali, ako o mieste ich ďalšieho života, nemohli ani uvažovať.

Väčšina z nás žije v podmienkach, ktoré nás nepodnecujú zamýšľať sa nad vlastným vnímaním a hodnotou domova. Ako už bolo povedané, človek prejavuje túžbu po domove hlavne vtedy, keď oň príde. Vtedy nastáva moment, keď začne premýšľať, čo to vlastne domov je, ako domov definovať a ako ho ohraničiť. Tak tomu bolo aj u Harvelčanov a Riečničanov, ktorí nevedomky pojem domov definovali prostredníctvom svojich rozprávání.

Na pochopenie ich vzťahu k domovu v Harvelke a Riečnici však slová ani potrebné neboli. Ich silnú väzbu dokazuje i množstvo publikácií, pohľadníc a kalendárov o ich rodných obciach, ktoré sa tešia veľkému záujmu. S rovnakým záujmom a ochotou pristupovali i k výskumu tejto práce. Ich ochota však neskončila po realizovaní rozhovoru – mnohí sa stále informujú o tom, v akom štádiu sa práca nachádza. Taktiež prichádzajú stále s novými návrhmi, čo by v práci nemalo chýbať, čo svedčí, že im na spracovaní tejto témy skutočne záleží. Ďalším dôkazom silnej väzby na domov je fakt, že sa pravidelne na miesta svojich domovov vracajú. V stále väčšom množstve sa cielene stretávajú i na stretnutiach rodákov, ktoré sa konajú každý rok, a na ktoré prichádzajú už aj ich potomkovia.

Faktom teda je, že sa vysídlení z Harvelky a Riečnice s vyst'ahovaním stále dostatočne nevyrovnali. V tom prameni aj ich silná väzba na domov, ktorá vyplýva nielen z ich

¹⁷⁵ RIEČIČIAR, Milan: narodený 1949. Z rozhovoru uskutočneného 7. februára 2014.

¹⁷⁶ MLICHOVÁ, Monika: narodená 1951. Z rozhovoru uskutočneného 8. februára 2014.

skutkov, ale aj priamych odpovedí „lebo domov, ten má človek len jeden. Aj vtedy, ak je navždy ukrytý pod vodnou hladinou.“¹⁷⁷

Takéto odpovede na vopred určené výskumné otázky boli zostavené na základe štúdia odbornej literatúry, archívnych materiálov, vlastného pozorovania, no predovšetkým na základe rozhovorov s rodákmi z vysídlených a zatopených obcí. Práve ich rozprávania a príbehy odhalili ale ešte mnoho ďalších tém, ktoré by si zaslúžili spracovanie, a o ktorých by sa mala dozvedieť i širšia verejnosť. To je však výzva do budúcnosti.

¹⁷⁷ Citované z: Čas zakrytý vodou II. Dostupné z <http://riecnica.com/?run=content&id=5468&lang=sk> [cit. 2014-03-16].

Anotácia

Bakalárska práca sa zameriava na dve kysucké obce, Harvelku a Riečnicu, ktoré ich vtedajší obyvatelia museli opustiť z dôvodu výstavby vodnej nádrže Nová Bystrica, ktorá je v súčasnosti zdrojom pitnej vody. Rozhodnutie o stavbe vodného zdroja na tomto území vydalo Ministerstvo lesov a vodohospodárstva Československej socialistickej republiky 12. februára 1970 a odvtedy dochádzalo v obciach k postupnému vysídľovaniu obyvateľstva. Prostredníctvom písomných prameňov, literatúry a predovšetkým rozprávaní rodákov, ktoré boli získané počas kvalitatívneho výskumu, práca zachytáva a popisuje proces vysídľovania a následne mieru vyrovnania sa vysídlelcov s núteným vysťahovaním a ich väzbu na domov.

Kľúčové slová: Harvelka, Riečnica, Nová Bystrica, vysídlenie, väzba na domov

Resumé

This bachelor thesis is concerned with the two Kysuce villages, Harvelka and Riečnica, whose inhabitants had to leave these places because of the intended building of the water reservoir Nová Bystrica, which presently serves as the source of water. The displacement took place gradually since February 12, 1970, when the Ministry of Forestry and Water Affairs of the Czechoslovak socialist republic issued the building permit. By using the written sources, literature and above all the memories of some contemporary witnesses collected during the qualitative research, the thesis reflects and describes the process of the displacement, its consequences for the villagers, their coping with this situation and also their attachment to the places they were leaving.

Key words: Harvelka, Riečnica, Nová Bystrica, displacement, attachment to home

Použité skratky

KSSJ – Krátky slovník slovenského jazyka

MNV – Miestny národný výbor

NÚ SAV - Národopisný ústav SAV

ONV – Okresný národný výbor

Zoznam použitých zdrojov

Pramene

Obecná kronika – Harvelka, Štátny archív v Bytči – pobočka Čadca

Obecná kronika – Riečnica, Štátny archív v Bytči – pobočka Čadca

Dokumenty MNV Harvelka, Štátny archív v Bytči – pobočka Čadca

Články v periodikách

JONEKOVÁ, Eva: *Stretnutie rodákov v Harvelke*. Novobystrický hlásnik. Časopis obce Nová Bystrica, č. 7, 2010, s. 11 – 12.

GERÁT, Rudolf: *Chcelo sa zakričať: „Zadržte, počkajte“*. Kysuce, č. 1, 6.1. 1989.

KIRIPOLSKÝ, Milan: *15 rokov výstavby Múzea kysuckej dediny*. Kysuce, č. 26, 30.6. 1989.

PAŠTRNÁK, Ladislav: *Zahatali vody Bystrice*. Kysuce, č. 40, 6.10. 1989.

PAVLÍK, Vladimír: *Rodná dedina je zakaždým len jedna*. Kysuce, č. 2, 13.1. 1989.

Literatúra

BOTÍKOVÁ, Marta – ŠVECOVÁ, Soňa – JAKUBÍKOVÁ, Kornélia: *Tradicie slovenskej rodiny*. Bratislava 1997.

DOBROVODSKÝ, Augustín: *Vzťah obyvateľov k obci Riečnica a motivácia pri výbere ich nového bydliska*. In: Národopisné informácie Riečnica – Harvelka (Výskum zátopovej oblasti na Kysuciach). Bratislava – Čadca 1981. s. 181 – 195.

ECO, Umberto: *Jak napsat diplomovou práci*. Olomouc 1997.

GERÁT, Rudolf: *Kysucké premeny*. Čadca 1987.

GERÁT, Rudolf: *Pamätnica zaniknutých obcí Riečnica a Harvelka*. Čadca 1999.

HENDL, Jan: *Kvalitatívny výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha 2005.

HOGENOVÁ, Anna: *Krajina jako naše prodloužené tělo*. In: LEDEREROVÁ KOLAJOVÁ, Kristýna (ed.): *Vnímání krajiny*. Sborník z konference Krajina jako duchovní dědictví. Praha 2012. s. 11 – 18.

JONEKOVÁ, Eva – JUDÁK, Viliam – LALINSKÝ, Milan: *Nová Bystrica. Rozlohou najväčšia obec na Kysuciach*. Čadca 2010.

- JUDÁK, Viliam: *Návraty k rodnej hrude. Stručné dejiny Riečnice a Harvelky*. Nitra 1995.
- JUDÁK, Viliam: *Spod Beskyda veselo i vážne. Životné príbehy ľudí z Riečnice a Harvelky*. Čadca 2004.
- JUDÁK, Viliam: *V dome našej matky. 100 rokov kostola v Riečnici*. Čadca 2005.
- JUDÁK, Viliam: *Z riečnických a harvelských dvorov*. Čadca 2006.
- JUŘINA, Petr: *Krajina archeologická*. In: LEDEREROVÁ KOLAJOVÁ, Kristýna (ed.): *Vnímání krajiny. Sborník z konference Krajina jako duchovní dědictví*. Praha 2012. S. 19 – 24.
- KAUFMANN, Jean-Claude: *Chápající rozhovor*. Praha 2010
- KOUŘIL, Petr: *Displacement a pojem tradiční lidové kultury*. Sociální studia, 2, 2004, s. 43 – 56. Dostupné z <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080304105358.pdf> [cit. 2014-03-16].
- NIŽŇANSKÝ, Jozef – RIPKA, Ivor: *Charakteristika nářečí zátopovej oblasti na Kysuciach*. In: *Kysucké informácie – správy a informácie*. Čadca 1980. s. 59 – 92.
- OLBERTOVÁ, Veronika: *Potopená kultúra*. Nitra 2012.
- PELCOVÁ, Naděžda: *Dům, domov, bydlení*. In: KRUŽÍK, Josef – NOVOTNÝ, Karel (ed.): *Emmanuel Lévinas – Filosofie a výchova. Ke stému výročí narození Emmanuela Lévinase*. Praha 2006.
- SALNER, Peter: *Riečnická rodina*. In: *Národopisné informácie Riečnica – Harvelka (Výskum zátopovej oblasti na Kysuciach)*. Bratislava – Čadca 1981. s. 88 – 103.
- SZALÓ, Csaba: *Domov a jiná místa/ne-místa formování kulturních identit*. Sociální studia, 1, 2006, s. 145 – 160. Dostupné z <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080227135221.pdf> [cit. 2014-03-16].
- ŠÍPEK, Jiří: *Úvod do geopsychologie. Svět a putování po něm v kontextu současné doby*. Praha 2001.
- ŠKOVIEROVÁ, Zita: *Intralokálne vzťahy v obci Riečnica*. In: *Národopisné informácie Riečnica – Harvelka (Výskum zátopovej oblasti na Kysuciach)*. Bratislava – Čadca 1981. s. 123 – 145.
- ŠMAUSOVÁ, Gerlinda: *Genderové aspekty displacementu*. Sociální studia, 2, 2004, s. 9 – 26. Dostupné z <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080304105335.pdf> [cit. 2014-03-16].

ŠTĚTKA, Václav: *Symbolická vymístění, národní identita a (re)konstrukce paměti*. Sociální studia, 2, 2004, s. 79 – 91. Dostupné z <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080304105451.pdf> [cit. 2014-03-16].

THE WORLD BANK: *Involuntary resettlement sourcebook. Planning and Implementation in Development Projects*. Washington, DC 2004. Dostupné z <http://www4.worldbank.org/afr/ssatp/resources/html/gender-rg/Source%20%20documents%5CTool%20Kits%20&%20Guides%5CDesigning%20Projects/TLPRO10%20invol%20resettlementsourcebookWB.pdf> [cit. 2014-03-16].

VANĚK, Miroslav: *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*. Praha 2004.

VANĚK, Miroslav a kol.: *Orální historie. Metodické a „technické“ postupy*. Olomouc 2003.

Internetové zdroje

Oficiální stránka obce Riečnica. Dostupné z: <http://riechnica.com/> [cit. 2014-03-16].

Otvorená skupina na sociálnej sieti – Harvelka. Dostupné z:

<https://www.facebook.com/groups/335311973939/> [cit. 2014-03-16].

Rozhovory

Rozhovor s Angelou Kováčovou, narodenou 1935.

Rozhovor s Annou Špidusovou, narodenou 1960.

Rozhovor s Antonom Kováčom, narodeným 1959.

Rozhovor s Evou Jonekovou, narodenou 1960.

Rozhovor s Františkom Fedorom, narodeným 1926.

Rozhovor s Helenou Grofčíkovou, narodenou 1964.

Rozhovor s Jánom Buchom, narodeným 1934.

Rozhovor s Jánom Buchom, narodeným 1967.

Rozhovor s Jozefom Poništiakom, narodeným 1956.

Rozhovor s Jozefom Romanom, narodeným 1955 († 2014).

Rozhovor s Máriou Romanovou, narodenou 1924.

Rozhovor s Máriou Romanovou, narodenou 1930.

Rozhovor s Máriou Šmehylovou, narodenou 1958.

Rozhovor s Milanom Riečičiarom, narodeným 1949.

Rozhovor s Monikou Mlichovou, narodenou 1951.

Rozhovor s Viliamom Kováčom, narodeným 1963.

Zoznam príloh

Príloha A: Záznamy o rozhovoroch

Príloha B: Ukážka zmluvy

Príloha C: Literárna tvorba rodákov

Príloha D: Obrazová príloha

PRÍLOHY

Príloha A

Záznamy o rozhovore

Záznam o rozhovore č. 1

Narátor: František Fedor, narodený 1926, bytom Nová Bystrica

Tázateľ: Katarína Mlichová

Priebeh rozhovoru:

Rozhovor s Františkom Fedorom bol uskutočnený dňa 7. februára 2014 v jeho súčasnom bydlisku v Novej Bystrici. Podmienky vedenia rozhovoru neboli ideálne, keďže jeho zdravotný stav a ostatné okolnosti nedovoľovali, aby rozhovor prebiehal osamote, bez občasného zasahovania ostatných rodinných príslušníkov.

Štruktúra rozhovoru bola v tomto prípade značne prispôsobená pamäti a rozprávaniu samotného narátora, ktorého pokročilý vek a zdravotný stav bolo treba rešpektovať. Z tohto dôvodu bola línia rozhovoru pomerne nesúvislá a prerušovaná. Narátor často neodpovedal priamo na otázku a nedokončil načatú myšlienku. Niektoré smerodajné otázky z tohto dôvodu ostali nezodpovedané.

Spomínanie na citlivú tému niekoľkokrát spôsobilo pochopiteľné rozcitlivenie sa narátora, a keďže mojim prvoradým záujmom bolo nijako rozhovorom narátorovi nepríťažovať, no naopak ho povzbudiť, rozhovor nadobudol voľnejšiu formu. V jednom z takýchto momentov som navrhla ukončenie rozhovoru, no narátor v rozprávaní ďalej pokračoval.

Pán Fedor ukázal i napriek svojmu zdravotnému stavu skutočnú snahu o spoluprácu a sám vyzval rodinného príslušníka, aby mi na jeho žiadosť priniesol obsiahly fotografický materiál. Okruhy, ktoré boli s narátorom prediskutované boli:

- Spätosť s Harvelkou
- Spomínanie na Harvelku (spomienkové návraty)
- Vyst'ahovanie (odchod, hľadanie nového bydliska)
- Spomínanie na Harvelku (návštevy, kontakty s rodákmi)
- Angažovanosť v záležitostiach obcí (fotografovanie)

Poznámky k prepisu rozhovoru:

Prepis je z dôvodu pomerne nesúvislého rozprávania značne upravený. Prepis je však upravený tak, aby nemenil význam výpovedí narátora.

Informácie o narátorovi získané v rámci predvýskumu:

Narátor je rodákom z Harvelky. Počas fungovania obce istý čas spravoval a dopisoval obecnú kroniku a jeho meno sa často spomína i v zápisoch zo zasadaní MNV. Okrem toho je spoluautorom niekoľkých publikácií, ktoré o Harvelke a Riečnici vyšli. Do týchto publikácií prispel predovšetkým obrazovým materiálom.

Dodatočné poznámky:

V prípade pána Fedora išlo o naše prvé osobné stretnutie. Počas rozhovoru som ani raz nemala pocit, že by narátor niektoré skutočnosti prikrášľoval, či úmyselne zatajoval. Jeho odpovede považujem za úprimné.

Záznam o rozhovore č. 2

Narátor: Milan Riečičiar, narodený 1946, bytom Nová Bystrica

Tázateľ: Katarína Mlichová

Priebeh rozhovoru:

Rozhovor s Milanom Riečičiarom bol uskutočnený dňa 7. februára 2014 v jeho byte v Novej Bystrici. Rozhovor prebiehal plynule. Narátor pôsobil od začiatku veľmi uvoľnene a jeho rozprávanie bolo otvorené, nenútené, čoho dôkazom je i fakt, že sa narátor sa rozhovoril i o osobných a citlivých záležitostiach zo svojho života. V takýchto prípadoch rozprával narátor nevedome pomalšie, evidentným bolo aj častejšie hľadanie správnych slov, a preto aj častejšie nedokončené vety.

Okruhy tém, ktoré boli pre tento rozhovor naplánované sa mi podarilo bez väčšieho usmerňovania v rozhovore zachytiť, no štruktúra rozhovoru, tak, ako bola naplánovaná pred rozhovorom sa mierne pozmenila. Okruhy, ktoré boli s narátorom prediskutované boli:

- Spätosť s Harvelkou (detstvo, štúdiá a práca)
- Spomínanie na Harvelku (spomienkové návraty, príbehy z Harvelky)
- Vyst'ahovanie (odchod, miesta odchodu obyvateľov, reakcie ľudí, súvisiace problémy)
- Spomínanie na Harvelku (návštevy, kontakty s rodákmi, porovnanie s dnešným bydliskom)

Informácie o narátorovi získané v rámci predvýskumu:

Narátor vyrastal v obci Harvelka, kde sa zoznámil s manželkou Pavlínou, rodenou Vavrečkovou a jeho práca súvisela so starostlivosťou o lesné hospodárstvo. Jeho syn Michal sa dnes angažuje predovšetkým v spravovaní stránky na sociálnej sieti, kde dodáva i staré fotografie z obcí.

Dodatočné poznámky:

V prípade pána Riečičiara išlo o naše prvé osobné stretnutie. Počas rozhovoru som ani raz nemala pocit, že by narátor niektoré skutočnosti prikrášľoval, či úmyselne zatajoval. Jeho odpovede považujem za úprimné.

Záznam o rozhovore č. 3

Narátor: Mária Romanová, narodená 1924, bytom Oravská Lesná

Tázateľ: Katarína Mlichová

Priebeh rozhovoru:

Rozhovor s Máriou Romanovou bol uskutočnený dňa 8. februára v Oravskej Lesnej. Pri rozhovore neboli prítomné žiadne iné osoby a to i napriek vyššiemu veku narátorky. Narátorka bola pri rozhovore veľmi otvorená a uvoľnená, no niektoré spomienky u nej vyvolali plač.

Štruktúra rozhovoru tak, ako bola plánovaná bola mierne pozmenená. Rozprávaniu dominovalo vypovedanie o vojne a o prechode fronty tak, ako som predpokladala u starších narátorov, a aj rozprávanie o vyst'ahovaní. Na všetky otázky, i tie smerované na prítomnosť, odpovedala prostredníctvom udalostí z minulosti. Okruhy, ktoré boli prediskutované boli:

- Spätosť s Harvelkou (detstvo, starostlivosť o hospodárstvo, obdobie vojny)
- Spomínanie na Harvelku (spomienkové návraty)
- Vyst'ahovanie (odchod, osudy iných ľudí a budov, život v novej obci)
- Spomínanie na Harvelku (návštevy, kontakty s rodákmi)

Poznámky k prepisu rozhovoru:

Vzhľadom na horší sluch narátorky bolo potrebné niektoré otázky viackrát zopakovať. Takéto opakovanie je z prepisu vypustené. V reči Márie Romanovej dnes ešte vo veľkej miere počuť harvelské nárečie, ktoré dominuje jej ústnemu prejavu, takže tento prepis výborne zachytáva jeho špecifiká.

Dodatočné poznámky:

Mária Romanová je so mnou príbuzensky spätá. Tento fakt však nijak negatívne neovplyvnil jej výpoveď. Práve naopak, narátorka predpokladala, že väčšinu osoby, o ktorých rozprávam pravdepodobne poznám, čo uľahčilo plynulosť rozhovoru.

Počas rozhovoru som ani raz nemala pocit, že by narátorka niektoré skutočnosti prikrášľovala, či úmyselne zatajovala. Jej odpovede považujem za úprimné.

Záznam o rozhovore č. 4

Narátor: Monika Mlichová, narodená 1951, bytom Oravská Lesná

Tázateľ: Katarína Mlichová

Priebeh rozhovoru:

Rozhovor s Monikou Mlichovou bol uskutočnený dňa 8. februára.2014 v Oravskej Lesnej. Pri rozhovore neboli prítomné žiadne iné osoby.

Štruktúra rozhovoru sa takmer úplne podarilo dodržať prirodzeným rozprávaním. Počas rozhovoru sa narátorka neubránila citovým prejavom, ktoré ale nenarušili priebeh rozhovoru. Okruhy, ktoré boli s narátorkou prediskutované boli:

- Späťosť s Harvelkou (detstvo, starostlivosť o hospodárstvo, obdobie vojny)
- Spomínanie na Harvelku (spomienkové návraty)
- Vyst'ahovanie (odchod, osudy iných ľudí a budov, život v novej obci)
- Spomínanie na Harvelku (návštevy, kontakty s rodákmi)

Dodatočné poznámky:

Monika Mlichová je so mnou príbuzensky spätá. Tento fakt však nijako negatívne neovplyvnil jej výpoveď. V odpovediach uvádzala všetky dôležité skutočnosti a fakty – i tie, ktoré mi vzhľadom na vzájomný vzťah boli jasné i pred začatím rozhovoru.

Počas rozhovoru som nemala pocit, že by narátorka niektoré skutočnosti prikrášľovala, no v jednom prípade došlo k úmyselnému zatajeniu. Keďže by však nezamlčaním faktu došlo k opisu trestného činu, považujem zamlčanie za správne a jej odpovede za úprimné.

Záznam o rozhovore č. 5

Narátor: Helena Grofčíková, narodená 1964, bytom Kysucké Nové Mesto

Tázateľ: Katarína Mlichová

Priebeh rozhovoru:

Rozhovor s Helenou Grofčíkovou bol uskutočnený dňa 10. februára 2014 v Oravskej Lesnej. Pri rozhovore neboli prítomné žiadne iné osoby.

Naplánovanú štruktúru rozhovoru sa v zásade podarilo počas rozhovoru dodržať. Narátorka bola počas rozhovoru uvoľnená, jej rozprávanie bolo súvislé. V tomto prípade bolo na niekoľko otázok odpovedané skôr z pozície pozorovateľa a nie priameho účastníka, čoho dôvodom je dlhodobejšia neprítomnosť v Harvelke kvôli štúdiám v zahraničí. Okruhy, ktoré boli s narátorkou prediskutované boli:

- Spätosť s Harvelkou (detstvo, štúdiá)
- Spomínanie na Harvelku (opisy komunity, rozprávanie o rodičoch)
- Vyst'ahovanie (odchod, osudy iných ľudí a budov, život rodičov v novej obci)
- Spomínanie na Harvelku (návštevy, kontakty s rodákmi, záujem o literatúru)

Dodatočné poznámky:

Helena Grofčíková je so mnou príbuzensky spätá. Tento fakt však nijak negatívne neovplyvnil jej výpoveď.

Počas rozhovoru som ani raz nemala pocit, že by narátorka niektoré skutočnosti prikrášľovala, či úmyselne zatajovala. Jej odpovede považujem za úprimné.

Záznam o rozhovore č. 6

Narátor: Mária Romanová, narodená 1930, bytom Kysucké Nové Mesto

Tázateľ: Katarína Mlichová

Priebeh rozhovoru:

Rozhovor s Máriou Romanovou bol uskutočnený dňa 10. februára 2014 v Kysuckom Novom Meste. Pri rozhovore bol prítomný manžel narátorky a to z dôvodu jeho zdravotného stavu., ktorý však do rozhovoru nezasahoval. Narátorka mala spočiatku obavy z rozhovoru, pretože si nebola istá, či môže poskytnúť užitočné informácie. Postupne sa však rozhovorila a rozhovor pokračoval plynule.

Štruktúru rozhovoru sa v podstate podarilo dodržať. Okruhy, ktoré boli s narátorkou prediskutované boli:

- Spätosť s Riečnicou a Harvelkou (detstvo, starostlivosť o deti, zamestnanie)
- Spomínanie na Harvelku (spomienkové návraty)
- Vyst'ahovanie (hľadanie vhodného bydliska, odchod, život v novom meste)
- Spomínanie na Harvelku (návštevy, kontakty s rodákmi, fotografie)

Dodatočné poznámky:

V prípade pani Romanovej išlo o naše prvé osobné stretnutie. Počas rozhovoru som nemala pocit, že by narátorka niektoré skutočnosti prikrášľovala, či úmyselne zatajovala. Jej odpovede považujem za úprimné.

Záznam o rozhovore č. 7

Narátor: Jozef Poništiak, narodený 1956, bytom Námestovo

Tázateľ: Katarína Mlichová

Priebeh rozhovoru:

Narátor od začiatku rozhovoru prejavoval veľkú otvorenosť. Jeho rozprávanie bolo veľmi osobné, čo svedčí o prejavenej dôvere. Počas rozhovoru narátor často odkazoval na konkrétne miesta v Harvelke, čím tiež dokázal jeho silnú väzbu na túto obec.

Okruhy, ktoré boli s narátorom prediskutované boli:

- Spätosť s Harvelkou (detstvo, vyučovacie praktiky v škole, poľnohospodárstvo, starostlivosť o rodinu)
- Spomínanie na Harvelku (spomienkové návraty v minulosti i dnes)
- Vyst'ahovanie (odchod, hľadanie nového bydliska, problémy na mieste nového bydliska)
- Spomínanie na Harvelku (návštevy, kontakty s rodákmi)
- Angažovanosť v záležitostiach obcí (organizovanie stretnutí rodákov)

Dodatočné poznámky:

V prípade pána Poništiaka išlo o naše prvé osobné stretnutie. Počas rozhovoru som ani raz nemala pocit, že by narátor niektoré skutočnosti prikrášľoval, či úmyselne zatajoval. Jeho odpovede považujem za úprimné.

Záznam o rozhovore č. 8

Narátor: Eva Joneková, narodená 1960, bytom Nová Bystrica

Tázateľ: Katarína Mlichová

Priebeh rozhovoru:

Rozhovor s Evou Jonekovou bol uskutočnený dňa 12. februára 2014 v jej súčasnom bydlisku v Novej Bystrici. Pri rozhovore neboli prítomné žiadne iné osoby.

Základná štruktúra rozhovoru bola dodržaná a prediskutovaných bolo viac tém, ako bolo naplánované. Narátorka odpovedala na otázky veľmi obsiahne, rozprávala veľmi opisne a súvisle. Jej prejav bol takmer umeleckým prednesom. Okruhy, ktoré boli s narátorkou prediskutované boli:

- Späťosť s Harvelkou (spomienky z detstva, štúdiá)
- Spomínanie na Harvelku (spomienkové návraty)
- Vyst'ahovanie (odchod, hľadanie nového bydliska)
- Spomínanie na Harvelku (návštevy, kontakty s rodákmi, fotografie)
- Harvelka dnes (svadby, omše, krst)
- Angažovanosť v záležitostiach obcí (literárne príspevky o obciach, spolupráca na monografii Nová Bystrica)

Informácie o narátorku získané v rámci predvýskumu:

Narátorka sa významne angažuje v záležitostiach obcí. Do regionálnej tlače prispieva svojimi článkami a spolupodielala sa na tvorbe monografie obce Nová Bystrica, do ktorej napísala časť venovanú práve Harvelke a Riečnici.

Dodatočné poznámky:

V prípade pani Jonekovej išlo o naše prvé stretnutie. Počas rozhovoru som ani raz nemala pocit, že by narátorka niektoré skutočnosti prikrášľovala, či úmyselne zatajovala. Jej odpovede považujem za úprimné.

Záznam o rozhovore č. 9

Narátor: Viliam Kováč, narodený 1963, bytom Bystrička pri Martine

Tázateľ: Katarína Mlichová

Priebeh rozhovoru:

Rozhovor s Viliamom Kováčom bol uskutočnený dňa 15. februára 2014 v jeho súčasnom bydlisku v Bystričke pri Martine. Počas rozhovoru neboli prítomné žiadne iné osoby.

Štruktúru rozhovoru sa podarilo dodržať. Napriek tomu, že šlo o rozhovor kratší, odpovede narátora boli hodnotné. Narátor sa pevnejšie držal súvislostí s rodnou obcou a od témy odbočoval len veľmi ojedinele. Okruhy, ktoré boli s narátorom prediskutované boli:

- Spätosť s Riečnicou (detstvo, štúdiá, návraty i po oficiálnom vyst'ahovaní)
- Spomínanie na Riečnicu (spomienkové návraty)
- Vyst'ahovanie (odchod, majetkové vyrovnanie, hľadanie nového bydliska)
- Spomínanie na Riečnicu (návštevy, kontakty s rodákmi)

Dodatočné poznámky:

V prípade pána Kováča išlo o naše prvé stretnutie. Počas rozhovoru som ani raz nemala pocit, že by narátor niektoré skutočnosti prikrášľoval, či úmyselne zatajoval. Jeho odpovede považujem za úprimné.

Záznam o rozhovore č. 10

Narátor: Angela Kováčová, narodená 1935, bytom Bystrička pri Martine

Tázateľ: Katarína Mlichová

Priebeh rozhovoru:

Rozhovor s Angelou Kováčovou bol uskutočnený dňa 15. februára 2014 v jej súčasnom bydlisku v Bystričke pri Martine. Pri rozhovore neboli prítomné iné osoby.

Začiatok rozhovoru bol pomerne málo uvoľnený, narátorka sa zdala nervózna a na otázky odpovedala veľmi stručne. Avšak, po niekoľkých minútach, kedy som sa snažila potvrdiť skutočný záujem o jej príbeh, sa narátorka uvoľnila. Časom narátorka neprejavovala žiadnu nedôveru a jej rozprávanie nadobudlo veľmi osobný charakter. Okruhy, ktoré boli s narátorkou prediskutované boli:

- Spätosť s Riečnicou (detstvo, spomínanie na súrodencov, starostlivosť o súrodencov)
- Spomínanie na Riečnicu (spomienkové návraty)
- Vyst'ahovanie (odchod, hľadanie nového bydliska, problémy v novom prostredí, ťažkosti s adaptáciou)
- Spomínanie na Riečnicu (návštevy, kontakty s rodákmi)

Dodatočné poznámky:

V prípade pani Kováčovej išlo o naše prvé osobné stretnutie. Počas rozhovoru som ani raz nemala pocit, že by narátorka niektoré skutočnosti prikrášľovala, či úmyselne zatajovala. Jej odpovede považujem za úprimné.

Záznam o rozhovore č. 11

Narátor: Anton Kováč, narodený 1959, bytom Čadca

Tázateľ: Katarína Mlichová

Priebeh rozhovoru:

Rozhovor s Antonom Kováčom bol uskutočnený dňa 15. februára 2014 v Bystricike pri Martine. Počas rozhovoru neboli prítomné iné osoby. Zapojenie tohto narátora do výskumu bolo čisto náhodné a neplánované. I keď nebol narátor dopredu kontaktovaný, prejavil ochotu poskytnúť rozhovor.

Priebeh rozhovoru bol plynulý, otvorený a odpovede narátora súvislé. Rušivým momentom sa môžu zdať časté odbočky k osobnému životu, ktoré však považujem za dôležité pre upevnenie vzťahu narátor - tázateľ. Okruhy, ktoré boli s narátorom prediskutované boli:

- Spätosť s Riečnicou (detstvo, mladosť)
- Spomínanie na Riečnicu (spomienkové návraty)
- Vyst'ahovanie (odchod, hľadanie nového bydliska, problémy so získaním náhradného ubytovania)
- Spomínanie na Riečnicu (návštevy, kontakty s rodákmi)
- Prínos publikácií o Harvelke a Riečnici

Dodatočné poznámky:

V prípade pána Kováča išlo o naše prvé osobné stretnutie. Počas rozhovoru som ani raz nemala pocit, že by narátor niektoré skutočnosti prikrášľoval, či úmyselne zatajoval. Jeho odpovede považujem za úprimné.

Záznam o rozhovore č. 12

Narátor: Mária Šmehylová, narodená 1958, bytom Košťany nad Turcom

Tázateľ: Katarína Mlichová

Priebeh rozhovoru:

Rozhovor s Máriou Šmehylovou bol uskutočnený dňa 15. februára 2014 v jej súčasnom bydlisku v Košťanoch nad Turcom. Pri rozhovore neboli prítomné žiadne iné osoby.

Narátorka od začiatku rozhovoru prejavovala značnú úprimnosť a otvorenosť. Jej odpovede boli obsiahle a energické. Pred rozhovorom ale upozornila na súkromnú záležitosť, o ktorej si neželá vyjadrovať sa. Išlo však o záležitosť nesúvisiacu s témou bakalárskej práce. Okruhy, ktoré boli s narátorkou prediskutované boli:

- Spätosť s Riečnicou (detstvo, mladosť, spätosť s prírodou)
- Spomínanie na Riečnicu (spomienkové návraty)
- Vystáhovanie (odchod)
- Spomínanie na Riečnicu (návštevy, kontakty s rodákmi, fotografie)

Dodatočné poznámky:

V prípade pani Šmehylovej išlo o naše prvé osobné stretnutie. Počas rozhovoru som ani raz nemala pocit, že by narátorka niektoré skutočnosti prikrášľovala, či úmyselne zatajovala. Jej odpovede považujem za úprimné.

Záznam o rozhovore č. 13

Narátor: Anna Špidusová, narodená 1960, bytom Martin

Tázateľ: Katarína Mlichová

Priebeh rozhovoru:

Rozhovor s Annou Špidusovou bol uskutočnený dňa 15. februára 2014 v Košťanoch nad Turcom. Pri rozhovore neboli prítomné iné osoby.

Rozhovor sa niesol vo veľmi pokojnom duchu, narátorka bola veľmi otvorená a úprimná. Spomínanie na Riečnicu ju však rozcitlivo, i keď sa citovým prejavom snažila zabrániť. Okruhy, ktoré boli s narátorkou prediskutované boli:

- Spätosť s Riečnicou (detstvo, spomínanie na konkrétnych obyvateľov, štúdiá, náboženská výučba)
- Spomínanie na Riečnicu (spomienkové návraty)
- Vyst'ahovanie (odchod, hľadanie nového bydliska, práca na dome jej otca)
- Spomínanie na Riečnicu (návštevy, kontakty s rodákmi)
- Angažovanosť v záležitostiach obcí (spravovanie webovej stránky)

Dodatočné poznámky:

V prípade pani Špidusovej išlo naše prvé osobné stretnutie. Stretnutiu však predchádzala dlhodobejšia internetová komunikácia. Počas rozhovoru som ani raz nemala pocit, že by narátorka niektoré skutočnosti prikrášľovala, či úmyselne zatajovala. Jej odpovede považujem za úprimné.

Záznam o rozhovore č. 14

Narátor: Ján Bucha, narodený 1934, bytom Košťany nad Turcom

Tázateľ: Katarína Mlichová

Priebeh rozhovoru:

Rozhovor s Jánom Buchom bol uskutočnený dňa 15. februára 2014 v jeho súčasnom bydlisku v Košťanoch nad Turcom. Pri rozhovore neboli prítomné iné osoby.

Narátor sa snažil od začiatku rozhovoru pôsobiť viac nezainteresovane a jeho odpovede boli v porovnaní s inými menej osobné. Pravdepodobne nevedome sa snažil sa vyhýbať akýmkoľvek náznakom prejavu citov, no nie vždy sa mu to podarilo. Okruhy, ktoré boli s narátorom prediskutované boli:

- Spätosť s Riečnicou (detstvo, spomínanie na vojnu a ťažké roky po vojne, práca)
- Spomínanie na Riečnicu (spomienkové návraty)
- Vyst'ahovanie (odchod, stavba nového rodinného domu)
- Spomínanie na Riečnicu (návštevy, kontakty s rodákmi)

Poznámky k prepisu rozhovoru:

V niekoľkých prípadoch šlo narátorovi ťažšie rozumieť, a preto v prepise došlo k niekoľkým nezrovnalostiam.

Dodatočné poznámky:

V prípade pána Buchu išlo o naše prvé osobné stretnutie. Počas rozhovoru som ani raz nemala pocit, že by narátor niektoré skutočnosti prikrášľoval, či úmyselne zatajoval. Jeho odpovede považujem za úprimné.

Záznam o rozhovore č. 15

Narátor: Ján Bucha, narodený 1967, bytom Košťany nad Turcom

Tázateľ: Katarína Mlichová

Priebeh rozhovoru:

Rozhovor s Jánom Buchom bol uskutočnený dňa 15. februára 2014 v jeho súčasnom bydlisku v Košťanoch nad Turcom. Pri rozhovore neboli prítomné iné osoby.

Priebeh rozhovoru bol plynulý a otvorený. Narátor odpovedal na otázky pomerne obšírne. Okruhy, ktoré boli s narátorom prediskutované boli:

- Späťosť s Riečnicou (detstvo, príroda)
- Spomínanie na Riečnicu (spomienkové návraty)
- Vyst'ahovanie (odchody)
- Spomínanie na Riečnicu (návštevy, kontakty s rodákmi)

Dodatočné poznámky:

V prípade pána Buchu išlo o naše prvé osobné stretnutie. Počas rozhovoru som ani raz nemala pocit, že by narátor niektoré skutočnosti prikrášľoval, či úmyselne zatajoval. Jeho odpovede považujem za úprimné.

Záznam o rozhovore č. 16

Narátor: Jozef Roman, narodený 1955 († 2014), bytom Kysucké Nové Mesto

Tázateľ: Katarína Mlichová

Priebeh rozhovoru:

Rozhovor s Jozefom Romanom bol uskutočnený dňa 16. februára 2014 v Oravskej Lesnej. Pri rozhovore neboli prítomné iné osoby.

Priebeh rozhovoru bol plynulý, no odpovede narátora boli nie vždy veľmi osobné. Narátor častokrát odpovedal na otázky z pozície nestranného a na otázky týkajúce sa priamo jeho názoru a vnímania skutočností odpovedal strohejšie. Naproti tomu, odpovede týkajúce sa situácie v Harvelke dnes (spravovanie lesov, organizácia stretnutí) boli skutočne obsiahle. Okruhy, ktoré boli s narátorom prediskutované boli:

- Späťosť s Harvelkou (detstvo, štúdiá)
- Spomínanie na Harvelku (spomienkové návraty)
- Vyst'ahovanie (odchod, búranie domov, využitie domov pre filmovú tvorbu)
- Spomínanie na Harvelku (návštevy, kontakty s rodákmi)
- Angažovanosť v záležitostiach obcí (správa lesných majetkov, organizácia stretnutí, výstavba kaplnky v Harvelke)

Dodatočné poznámky:

Jozef Roman bol so mnou príbuzensky spätý. Tento fakt však nijak negatívne neovplyvnil jeho výpoveď.

Napriek viacerým neosobným odpovediam, považujem odpovede narátora za úprimné.

Príloha B

Ukážka zmluvy

Zmluva o poskytnutí súhlasu na spracovanie a zverejnenie informácií

Uzatvorená medzi:

1) Tázateľom: Katarína Mlichová, bytom Oravská Lesná

a

1) Narátorom:

I. Predmet zmluvy

Narátor poskytne tázateľovi na základe tejto zmluvy rozhovor(y) za súčasného použitia zvukových alebo zvukovo-obrazových technických prostriedkov, ktoré sa uskutočnia vo vopred stanovenom termíne.

II. Povinnosti tázateľa

1. Tázateľ sa zaväzuje, že zaistí na svoje náklady doslovný prepis rozhovoru, ktorý v prípade záujmu narátorovi poskytne.
2. Tázateľ sa zaväzuje, že informácie získané na základe rozhovoru použije výhradne na vedecké účely pre potreby bakalárskej, popr. i diplomovej práce.
3. V prípade záujmu o využitie získaných informácií pre iné účely bude tázateľ o tomto zámere narátora informovať a požadovať jeho ďalší súhlas.

III. Súhlas narátora

1. Narátor týmto vyhlasuje súhlas so spracovaním a zverejnením informácií získaných na základe rozhovoru na vedecké účely pre potreby bakalárskej, popr. i diplomovej práce.
2. Narátor touto zmluvou potvrdzuje, že ho tázateľ vopred informoval o jeho právach a povinnostiach a tiež potvrdzuje, že sú mu známe údaje v akom rozsahu, akým spôsobom a pre aké účely budú ním poskytnuté informácie spracované.

IV. Doba trvania zmluvy

1. Táto zmluva sa uzaviera na dobu neurčitú.

2. Závěrečné ustanovenia

1. Táto zmluva je vyhotovená v dvoch kópiách, pričom každá zo strán obdrží po jednej kópii.
2. Táto zmluva nadobúda platnosť a účinnosť dňom jej podpisu oboma zmluvnými stranami.
3. Táto zmluva môže byť doplnená písomným dodatkom podpísaným oboma zmluvnými stranami.
4. Zmluvné strany vyhlasujú, že si text zmluvy prečítali, že zmluvu neuzatvárajú pod nátlakom a s jej obsahom súhlasia. Na základe týchto skutočností podľa svojej slobodnej vôle pripájajú svoje podpisy.

Zmluva podpísaná v dňa

Za tázateľa:

Za narátora:

Dodatok č. 1 k zmluve o poskytnutí súhlasu na spracovanie a zverejnenie informácií uzavretej dňa

Uzatvorenej medzi:

2) Tázaťom: Katarína Mlichová, bytom Oravská Lesná

a

2) Narátom:

I. Predmet zmluvy

Narátom týmto žiada o zamlčanie pravej identity pri zverejnení informácií získaných na základe rozhovoru na vedecké účely pre potreby bakalárskej, popr. i diplomovej práce.

II. Povinnosti tázaťa

1. Tázať je povinný na základe žiadosti narátora pri zverejňovaní informácií zachovať jeho anonymitu.

III. Záverečné ustanovenia

1. Dodatok k zmluve je vyhotovený v dvoch kópiách, pričom každá zo strán obdrží po jednej kópii.
2. Tento dodatok nadobúda platnosť a účinnosť dňom jej podpisu oboma zmluvnými stranami.
3. Zmluvné strany vyhlasujú, že si text dodatku zmluvy prečítali, že dodatok neuzatvárajú pod nátlakom a s jeho obsahom súhlasia. Na základe týchto skutočností podľa svojej slobodnej vôle pripájajú svoje podpisy.

Dodatok k zmluve podpísaný v dňa

Za tázaťa:

Za narátora:

Príloha C

Literárna tvorba rodákov

Pod klenbou hviezd

Na kopci opálkovskom blízko hviezd
žili tu ľudia z rôznych ciest.
V hrudi im statočné srdce bilo,
keď ich ráno slnce zobudilo,
že sa už začal nový deň.

Pokorou sebe vlastnou
skročila z prahu nohou šťastnou
privítať sviežim ránom
nový deň.

Pokorní, tichí ľudkovia
vystreli ruky na polia,
čo obživu dalo – tvrdý chlieb.
No srdcia ich sťa skyva chleba,
či ako sladký chutný med.

Žili tu naše matky, otcovia,
ich deti ako jarný kvet,
čo lúkou z jari rozvonila,
keď spoznávali ten svoj svet.

Navždy sa vryli do pamäti
tie úzke polia pšenice,
keď ich otcovia pokosili,
sňali si z hlavy čapice.

Všetko to na znak úcty
k tým poličkám a lúkam,
že nový chlebík rozvonila
a koniec je potu – drine – mukám.

Pokryjú vršok majestátne hory
a strážiť budú korene,
čo zrodili sa v tejto tvrdej zemi.
Spomienka na vršok však v srdci osta-
ne.

To bude pocta všetkým tým,

čo žili pod nebeskou klenbou hviezd,
keď života osud zavial ich
do všetkých kútov cudzích miest.

Boli to ľudia sťa jedna rodina,
jak sestry, bratia pospolu.
Všetci sa svorne tešili,
keď mali plnú stodolu.

Osirel vršok Opálka – tak sa zval.
Ostane navždy ako mohyla,
ak nezabudnú synovia a dcéry,
že ich tam matka zrodila.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Autorka básne A. Blažejka. Zdroj <http://riecnica.com/?run=content&id=7081&lang=sk> [cit. 2014-03-16].

„Opálkovským vrchom“

Mám taký zvláštny pocit na duši.
Srdce sa zrazu prudko rozbúši a v hlave sa vynára tisíc spomienok.
Ách, aký ťažký je každý krok,
keď stúpame hore Opálkovským vrchom
vzdať úctu našim predkom a ich mozoľom.
Tu padlo popolom,
dielo, čo vytvorili naši otcovia.
Utíchol šum a spustlo miesto, kde naše chalupy stáli.
Len v diali,
ako nemý svedok, sa k nebu vysielateľ vypína,
kto sa tu zastaví, nech s úctou spomína.

Tak, tu sme sa narodili.
Ako sme to len vtedy žili ?
Zhrbení pod ťarchou batohov naši otcovia a matere,
tu bieda klope na dvere a chlebík tvrdú kôrku má.
Kto to nezažil, ten nepozná.
Ale i napriek bolesti, každý deň slnko zasvieti
a radosťou naplní sa dom.
Zrazu je v dome zhon.
Deti sa stroja do školy, tí starší ženú statok na pašu,
chlapci už skosili pol záhona, ženy varia kukuričnú kašu.

A dievky, čo vyrástli už do krásy, len čo sa trochu vyčasí,
berú hrable na plecía a už sa spevom chotár ozýva.
To každá toho „svojho“ pozýva.
A keď sa schýli k večeru, mládenci k tancu dievky poberú,
aj po ťažkej robote naraz žilky ožijú.
Heligónky vyhrávajú, až sa zem otriasa
a dievky výskajú, už tú moju hrajúúúú, Bože, to je krása !
Pamätám si na to celkom živo, éj, veselo sa vtedy veru žilo.

Dnes už len spomíname,
s ľútosťou, že sme osireli, ale s hrdosťou, že nezabúdame.
I keď spomienky sú aj bolestné,
na čas, keď dedinou sa správa rozšírila
a pokojný spánok ľuďom narušila.
Úrady už oznamujú, „rodnú hruď“ asanujú.
Nebol to len planý poplach, ale pravda krutá,
Lúčime sa, čo nám bolo drahé, so slzami v očiach, pretŕhame putá.
Pribúdajú starosti, aj na čele vrásky,
a dodnes nezodpovedané mnohé otázky.

A tak sme sa rozprchlí ako lístie v jeseni, do širého sveta.
Ale koncom leta
schádzame sa znova, na „Stretnutí rodákov“ svitá nádej nová.
Že nikdy nezabudneme na svoje korene, na svoju rodnú zem
a horkosť ako blen, čo roky v srdci máme,
za spáchané krivdy našim otcom, navždy pochovajme.
A Riečnický kostolík, nech je symbolom čistoty ducha
a záruka spolupatričnosti, živých, i tých vo večnosti.
Ale hlavne, nech je to memento -
spomienka a varovanie, pre budúce pokolenie!¹⁷⁹

¹⁷⁹ Autorka básne Mária Balačinová rod. Slivková.
Zdroj <http://riecnica.com/?run=content&id=5577&lang=sk> [cit. 2014-03-16].

Povedz mi, Bože.....

Povedz mi, Bože, prečo ten žiaľ, nepokoj v duši aj v srdci mám.

Veď blízkosť detí mojich láskou ma naplňa, aj láska mužova v mojom srdci miesto má.

Však večný nepokoj dušu mi spaľuje a vrásky smútku na mojej tvári vidno je.

Len krátke návraty v rodný kraj môj, vrásky mi vyhladia, zaženú žiaľ.

Aká to nádhera, aká to slasť, kraj rodný navštíviť, vidieť ho zas.

Tá vôňa domova celkom ma omámi a slza šťastia vrásku mi vyhladí.

Pohľad môj spočinie na bielom kostole, ktorý opustený stojí tu v Božej nádhere.

A potok spomienok myslou mojou preteká a v ušiach zaznie mi zvon z Božieho domčeka.

Ženičky odeté v nedeľný šat do chrámu chvátajú úctu Bohu vzdať.

Aj muži pokorne vstupujú do tohto chrámu, s úctou si kľakajú Bohu na slávu.

Spomienka táto krv v žilách zohrieva a krása prírody mojej duši pokoj dá.

Ďakujem Ti Bože za tento dar, smieť kraj tento navštíviť, vidieť ho zas.

A keď raz, Bože, čas môj už príde, nech duša moja naveky s prírodou touto splynie.¹⁸⁰

¹⁸⁰ Autorka básne Mária Judáková. Zdroj <http://riecnica.com/?run=content&id=5149&lang=sk> [cit. 2014-03-16].

Už sa viacej po Harvelke
špacírovať nebudem, nebudem,
už nám stavajú priehradu,
fšetkých nás odtiaľ odvezú,
už tam byvať nebudem.

Odvezú a do neznámej
dialky nás majú dávať, majú dávať,
my si ešte budeme vždy,
my si ešte budeme vždy
na Harvelku spomínať.

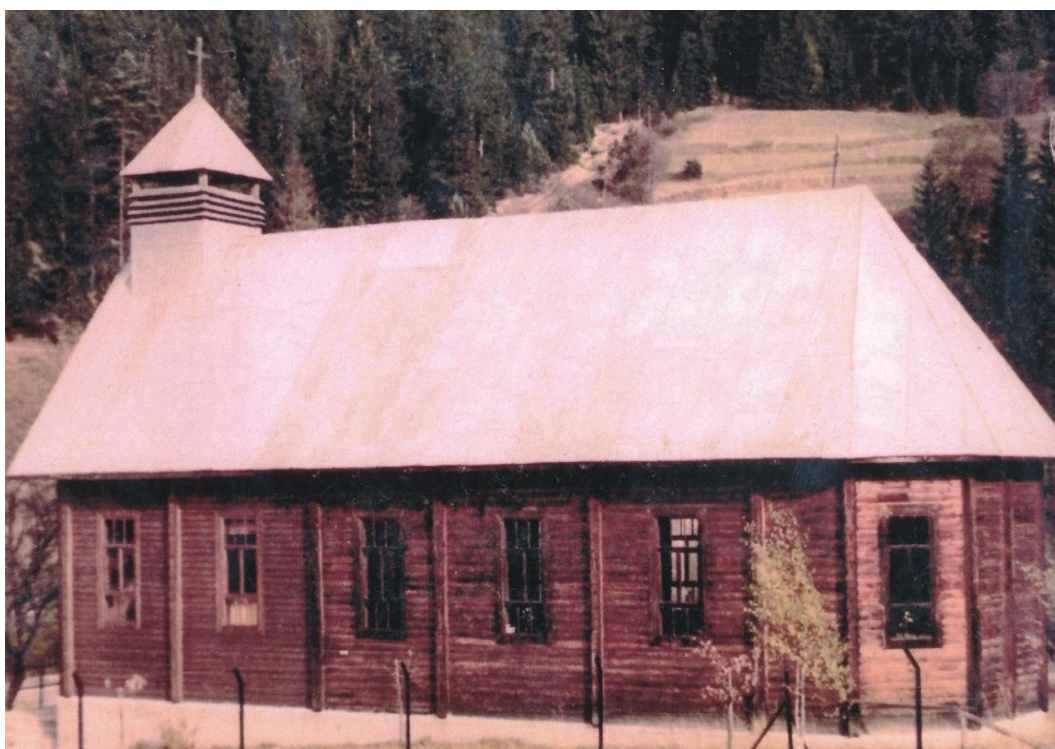
Krásne spomienky fšetkým nam
f srdciach iba ostanú, ostanú,
keď pozrieme na priehradu,
na Harvelku rozbúranú,
slzy nám vždy vypadnú.

Ach, Bože moj, jak to bolí,
keď si na to pomyslím, pomyslím,
detské časy, mladé roky
spoločne sme prežívali,
teraz odtiaľ ísť musím.¹⁸¹

¹⁸¹ Autorka piesne Jana Brandýsová. Citované z: JONEKOVÁ, Eva – JUDÁK, Viliam – LALINSKÝ, Milan: *Nová Bystrica. Rozlohou najväčšia obec na Kysuciach*. Čadca 2010, s. 359.

Príloha D

Obrazová príloha

Fotografia č. 1: Pôvodná drevená kaplnka Božského Srdca Ježišovho v Harvelke.¹⁸²

Fotografia č. 2: Osada Novácka Poľana v Harvelke (1985).¹⁸³

¹⁸² František Fedor, súkromný archív.

¹⁸³ Zdroj: Kysucké múzeum v Čadci, archív.

Fotografia č. 3: Osada Judákovia v Harvelke (1980).¹⁸⁴

Fotografia č. 4: Raganov mlyn v Harvelke. V súčasnosti sa stavba nachádza v Múzeu kysuckej dediny vo Vychylovke.¹⁸⁵

¹⁸⁴ František Fedor, súkromný archív.

¹⁸⁵ Oľga Maretová (rod. Krchová), súkromný archív.

Fotografia č. 5: U Michálka, dom Antona Cádrika v Riečnici.¹⁸⁶

Fotografia č. 6: U Kováča, dom Alexandra Kováča v Riečnici.¹⁸⁷

¹⁸⁶ Zdroj: Anna Špidusová (rod. Buchová), súkromný archív.

¹⁸⁷ Zdroj: Anna Špidusová (rod. Buchová), súkromný archív.

Fotografia č. 7: U Košúta, dom Jána Buchu v Riečnici.¹⁸⁸

Fotografia č. 8: Osada Košútovia v Riečnici, pohľad z cintorína.¹⁸⁹

¹⁸⁸ Zdroj: Anna Špidusová (rod. Buchová), súkromný archív.

¹⁸⁹ Zdroj: Anna Špidusová (rod. Buchová), súkromný archív.

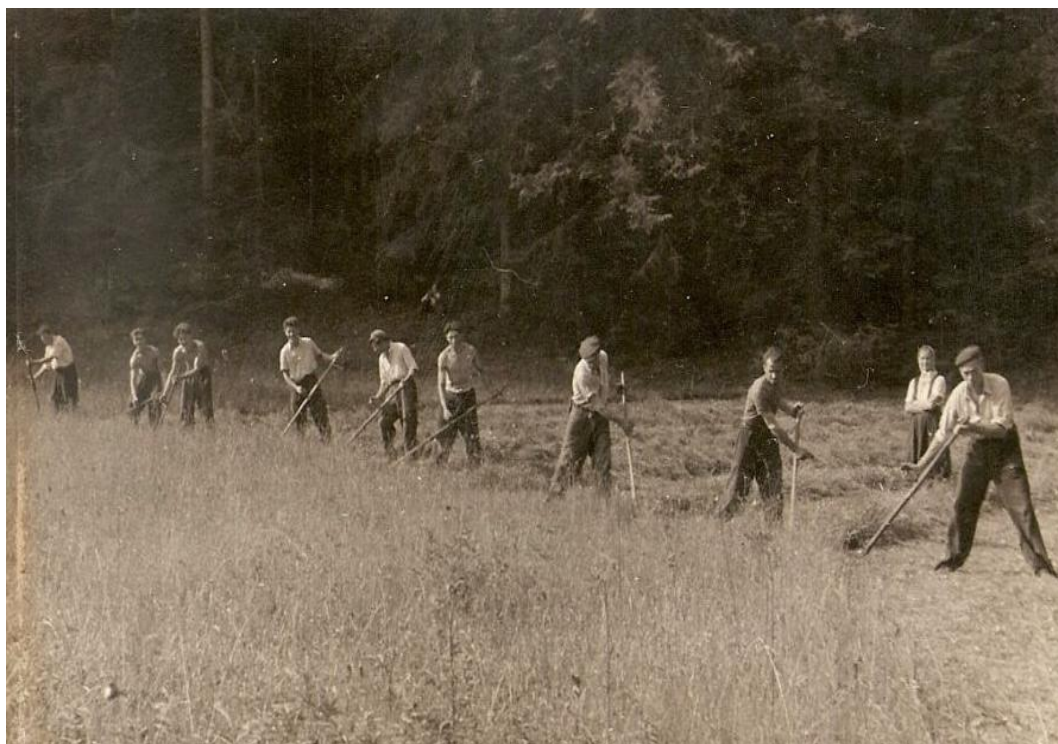
Fotografia č. 9: Narátorka Mária Romanová so synom Jozefom a dcérou Monikou (okolo r. 1956).¹⁹⁰

Fotografia č. 10: Rodina Šutiaková z Riečnice.¹⁹¹

¹⁹⁰ Zdroj: Monika Mlichová (rod. Romanová), súkromný archív.

¹⁹¹ Zdroj: Jozef Šutiak, súkromný archív.

Fotografia č. 11: Spoločné kosenie lúky.¹⁹²

Fotografia č. 12: Zaorané zemiakové pole v Riečnici (1983).¹⁹³

¹⁹² Zdroj: Irena Miháliková, súkromný archív.

¹⁹³ Zdroj: Kysucké múzeum v Čadci, archív.

Fotografia č. 13: Harvelčan Vendelín Roman v období pred vyst'ahovaním z obce (1984).¹⁹⁴

Fotografia č. 14: Vianoce v harvelskej kaplnke (1986).¹⁹⁵

¹⁹⁴ Zdroj: Kysucké múzeum v Čadci, archív.

¹⁹⁵ Zdroj: František Fedor, súkromný archív.

Fotografia č. 15: Sťahovanie u Zázvora v Riečnici (jeseň 1989).¹⁹⁶

Fotografia č. 16: Sťahovanie domu Jána Poništa Plaščiachina z Riečnice.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Zdroj: Ladislav Cingel, súkromný archív.

¹⁹⁷ Zdroj: Angela Štefanová, súkromný archív.

Fotografia č. 17: U Rybov, opustený dom Jozefa Buchu v Riečnici (1985).¹⁹⁸

Fotografia č. 18: Asanácia cintorína v Riečnici (1987?).¹⁹⁹

¹⁹⁸ Zdroj: Anna Špidusová (rod. Buchová), súkromný archív.

¹⁹⁹ Zdroj: Anna Špidusová (rod. Buchová), súkromný archív.

Fotografia č. 19: Kostolník Štefan Judák s rodinou v novom bydlisku.²⁰⁰

Fotografia č. 20: Pohľad na kostol v Riečnici tesne pred zánikom obce (1986?).²⁰¹

²⁰⁰ Zdroj: Angela Slivková (rod. Judáková), súkromný archív.

²⁰¹ Zdroj: Angela Slivková (rod. Judáková), súkromný archív.

Fotografia č. 21: Výstavba hrádze Nová Bystrica (po roku 1983).²⁰²

Fotografia č. 22: Posledný predseda MNV Harvelka, František Roman, s vnukom nad vodnou nádržou Nová Bystrica (1988).²⁰³

²⁰² Zdroj: Helena Grofčíková, súkromný archív.

²⁰³ Zdroj: Helena Grofčíková, súkromný archív.

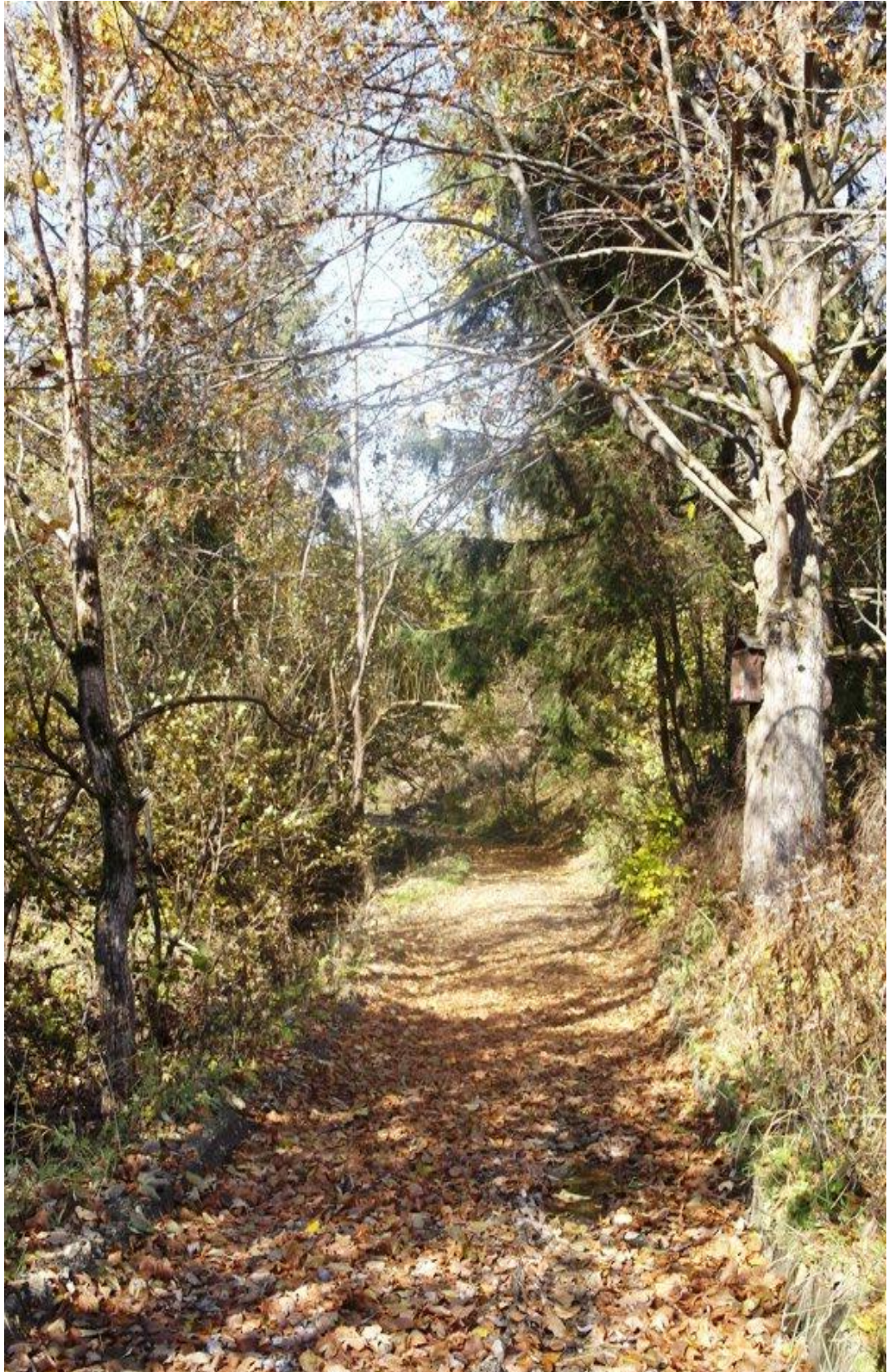
Fotografia č. 23: Kostol v opustenom údolí Riečnice.²⁰⁴

Fotografia č. 24: Na potulkách Harvelkou s rodáčkou Monikou Mlichovou (november 2013).²⁰⁵

²⁰⁴ Zdroj: Angela Slivková (rod. Judáková), súkromný archív.

²⁰⁵ Zdroj: súkromný archív autorky.

Fotografia č. 25: Kedysi využívaná prístupová cesta v Harvelke (november 2013).²⁰⁶

²⁰⁶ Zdroj: súkromný archív autorky.

Fotografia č. 26: Na týchto miesta kedysi stáli domy... (november 2013).²⁰⁷

Fotografia č. 27: Súčasný pohľad na miesto, kde sa kedysi nachádzal riečnický cintorín.²⁰⁸

²⁰⁷ Zdroj: súkromný archív autorky.

²⁰⁸ Zdroj: Angela Slivková (rod. Judáková), súkromný archív.

Fotografia č. 28: Stará hruška v záhrade Ignáca Buchu v Riečnici.²⁰⁹

Fotografia č. 29: Pivnica ako jediný pozostatok domu Márie Romanovej (november 2013).²¹⁰

²⁰⁹ Zdroj: Anna Špidusová (rod. Buchová), súkromný archív.

²¹⁰ Zdroj: súkromný archív autorky.

Fotografia č. 30: Pivnica ako jediný pozostatok domu Františka Fedora z Harvelky (november 2013).²¹¹

Fotografia č. 31: Tabuľa s názvom dediny, ktorá bola objavená v jednej zo zachovalých pivníc v Harvelke (november 2013).²¹²

²¹¹ Zdroj: súkromný archív autorky.

²¹² Zdroj: súkromný archív autorky.

Fotografia č. 32: Pozostatky domov v Harvelke (november 2013).²¹³

Fotografia č. 33: Základy harvelského domu ako jediná pamiatka bývalej stavby (november 2013).²¹⁴

²¹³ Zdroj: súkromný archív autorky.

²¹⁴ Zdroj: súkromný archív autorky.

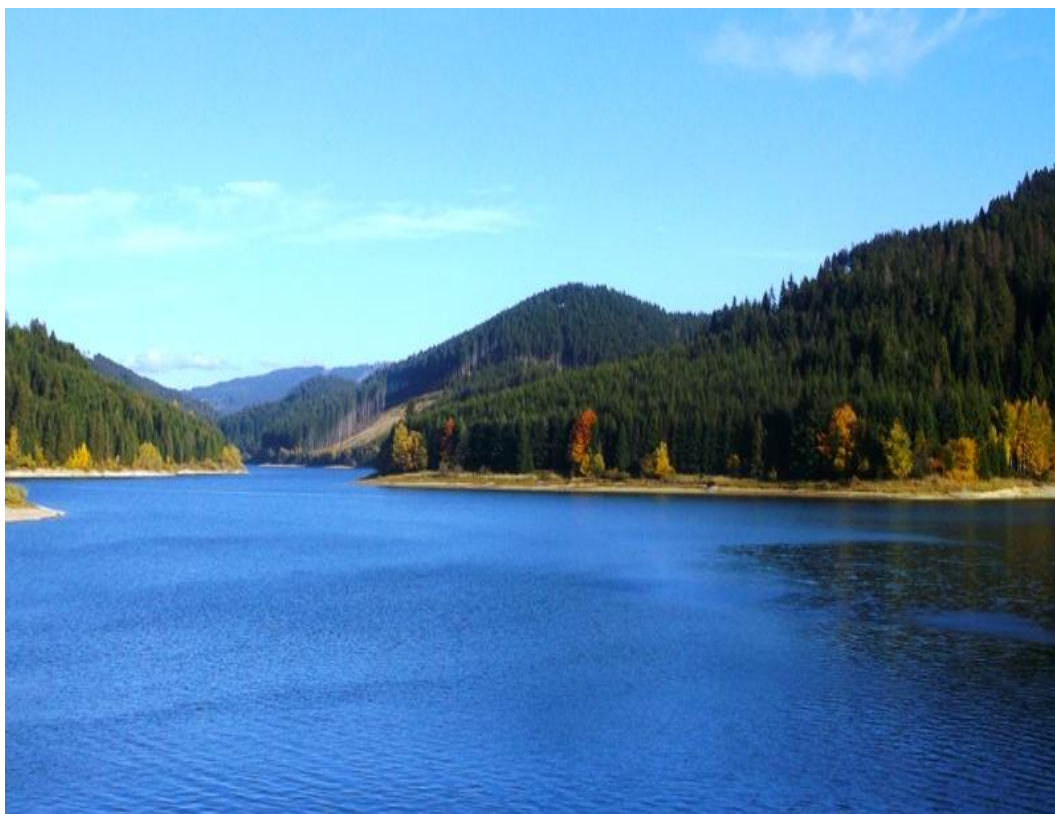
Fotografia č. 34: Jediní obyvatelia Harvelky v súčasnosti (november 2013).²¹⁵

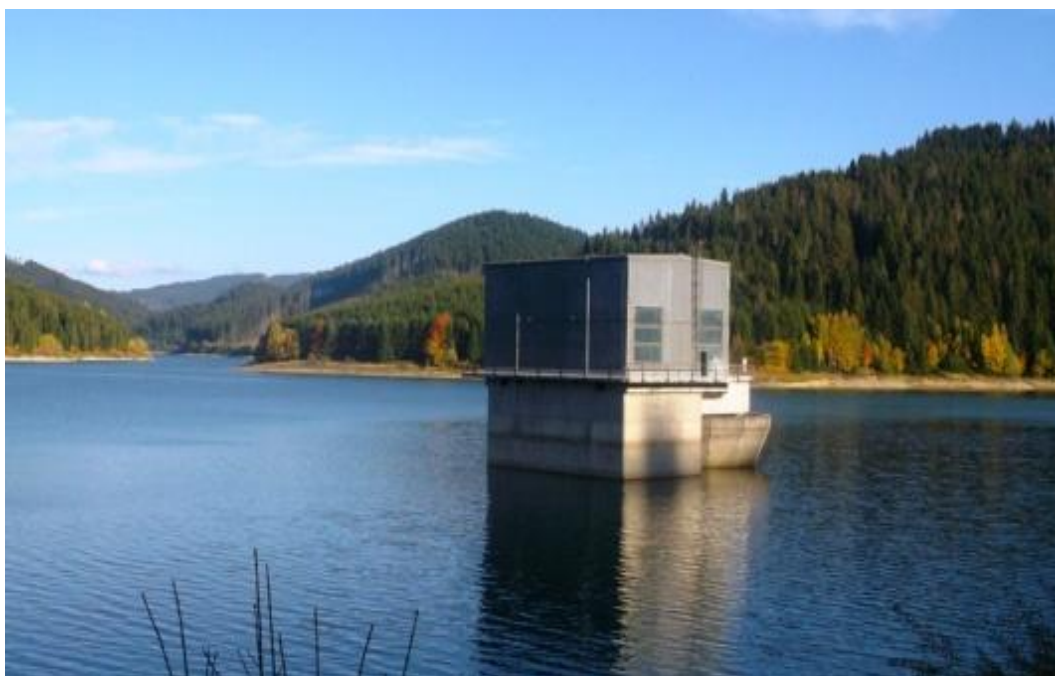
Fotografia č. 35: Pohľad na priehradu z harvelskej strany (február 2014).²¹⁶

²¹⁵ Zdroj: súkromný archív autorky.

²¹⁶ Zdroj: súkromný archív autorky.

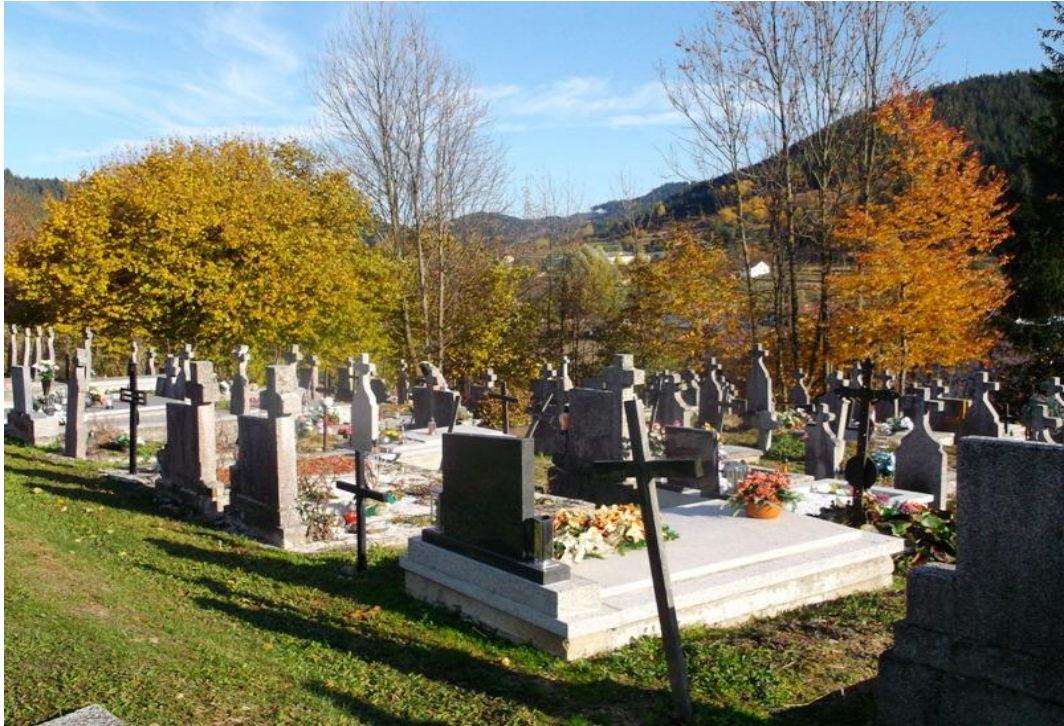
Fotografia č. 36: Súčasný pohľad na vodnú nádrž Nová Bystrica. Pohľad od Novej Bystrice (november 2013).²¹⁷

Fotografia č. 37: Súčasný pohľad na vodnú nádrž Nová Bystrica. Pohľad od Novej Bystrice (november 2013).²¹⁸

²¹⁷ Zdroj: súkromný archív autorky.

²¹⁸ Zdroj: súkromný archív autorky.

Fotografia č. 38: Prenesený riečnický cintorín v Novej Bystrici (november 2013).²¹⁹

Fotografia č. 39: Pomník k pamiatke cintorína z Riečnice umiestnený na cintoríne v novej Bystrici (november 2013).²²⁰

²¹⁹ Zdroj: súkromný archív autorky.

²²⁰ Zdroj: súkromný archív autorky.

Fotografia č. 40: Obytný dom od Hruškuliaka umiestnený v Múzeu kysuckej dediny vo Vychylovke (september 2013).²²¹

Fotografia č. 41: Hospodárske stavby od Hruškuliaka umiestnené v Múzeu kysuckej dediny vo Vychylovke (september 2013).²²²

²²¹ Zdroj: súkromný archív autorky.

²²² Zdroj: súkromný archív autorky.

Fotografia č. 42: Súčasný pohľad na kaplnku a kostol v Riečnici.²²³

Fotografia č. 43: Súčasný pohľad na kostol Narodenia Panny Márie v Riečnici.²²⁴

²²³ Zdroj: Anna Špidusová (rod. Buchová), súkromný archív.

²²⁴ Zdroj: Angela Slivková (rod. Judáková), súkromný archív.

Fotografia č. 44: Výstavba kaplnky Božského Srdca Ježišovho v Harvelke (2006?).²²⁵

Fotografia č. 45: Kaplnky Božského Srdca Ježišovho s okolím v Harvelke (december 2013).²²⁶

²²⁵ Zdroj: súkromný archív autorky.

²²⁶ Zdroj: súkromný archív autorky.

Fotografia č. 46: Pamätný kríž u Buchy v Riečnici.²²⁷

Fotografia č. 47: Spomienka na rodný dom u Košúta v Riečnici.²²⁸

Fotografia č. 48: Pamätný kríž v Harvelke (november 2013).²²⁹

Fotografia č. 49: Pamätný kríž u Romana v Harvelke (november 2013).²³⁰

²²⁷ Zdroj: Angela Slivková (rod. Judáková), súkromný archív.

²²⁸ Zdroj: Angela Slivková (rod. Judáková), súkromný archív.

²²⁹ Zdroj: súkromný archív autorky.

²³⁰ Zdroj: súkromný archív autorky.

Fotografia č. 50: Pamätný kríž rodného domu Rudolfa Judáka a Márie Judákovej (rod. Plazákovej), ktorý na tomto mieste stál v rokoch 1960 – 1984 (november 2013).²³¹

Fotografia č. 51: Kríž u Briša v Riečnici.²³²

Fotografia č. 52: Pamätná tabuľa na kríži u Romana v Harvelke (november 2013).²³³

²³¹ Zdroj: súkromný archív autorky.

²³² Zdroj: Angela Slivková (rod. Judáková), súkromný archív.

²³³ Zdroj: súkromný archív autorky.

Fotografia č. 53: Umiestňovanie pamätnej tabule u Hruškuliaka v Riečnici.²³⁴

Fotografia č. 54: Rodina Buchová a Judáková na stretnutí pri pamätnej tabuli v Riečnici.²³⁵

²³⁴ Zdroj: Emília Krchová (rod. Cingelová), súkromný archív.

²³⁵ Zdroj: Angela Slivková (rod. Judáková), súkromný archív.

Fotografia č. 55: Stretnutie rodákov v Harvelke (2012).²³⁶

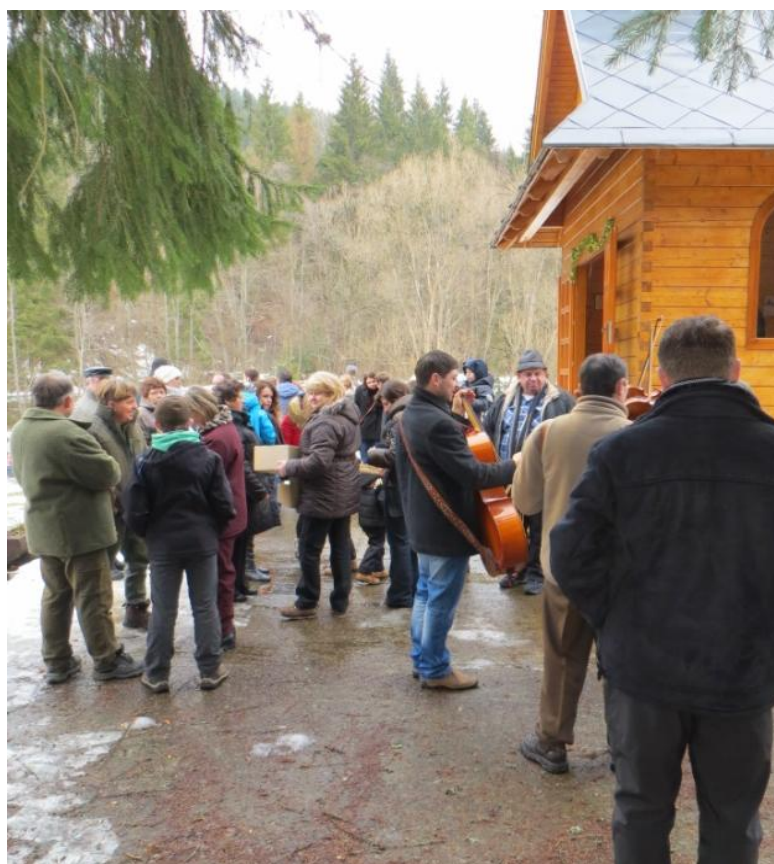
Fotografia č. 56: Svätá omša v kostole v Riečnici (2011).²³⁷

²³⁶ Zdroj: Angela Slivková (rod. Judáková), súkromný archív.

²³⁷ Zdroj: Anna Špidusová (rod. Buchová), súkromný archív.

Fotografie č. 57: Lidová muzika na setkání rodáků v Harvelce.²³⁸

Fotografie č. 58: Světá omša v kaplnce Božského Srdca Ježíšovo v Harvelce (december 2013).²³⁹

²³⁸ Zdroj: František Fedor, súkromný archív.

²³⁹ Zdroj: súkromný archív autorky.

Fotografia č. 59: Narátori a rodáci z Riečnice v dome u Kováčovcov v Bystričke pri Martine. Zľava: Anna Špidusová, Anton Kováč, Viliam Kováč, Angela Kováčová (február 2014).²⁴⁰

Fotografia č. 60: Narátorky Mária Romanová s dcérou Helenou Grofčíkovou na prechádzke Harvelkou.²⁴¹

²⁴⁰ Zdroj: súkromný archív autorky.

²⁴¹ Zdroj: súkromný archív autorky.

Fotografia č. 61: Narátor František Fedor z Harvelky v súčasnom bydlisku
V Novej Bystrici (február 2014).²⁴²

Fotografia č. 62: Rodáci z Harvelky František Fedor a Viliam Judák v kaplnke v
Harvelke.²⁴³

²⁴² Zdroj: súkromný archív autorky.

²⁴³ Zdroj: František Fedor, súkromný archív.

Fotografia č. 63: Narátorka Mária Romanová z Harvelky v jej byte V Kysuckom Novom Meste. V pozadí pamätný obraz jej rodného domu v Harvelke (február 2014).²⁴⁴

Fotografia č. 64: Pamätné obrazy v dome Jána Buchu v jeho súčasnom bydlisku v Koš'anoch pri Martine (február 2013).²⁴⁵

²⁴⁴ Zdroj: súkromný archív autorky.

²⁴⁵ Zdroj: súkromný archív autorky.

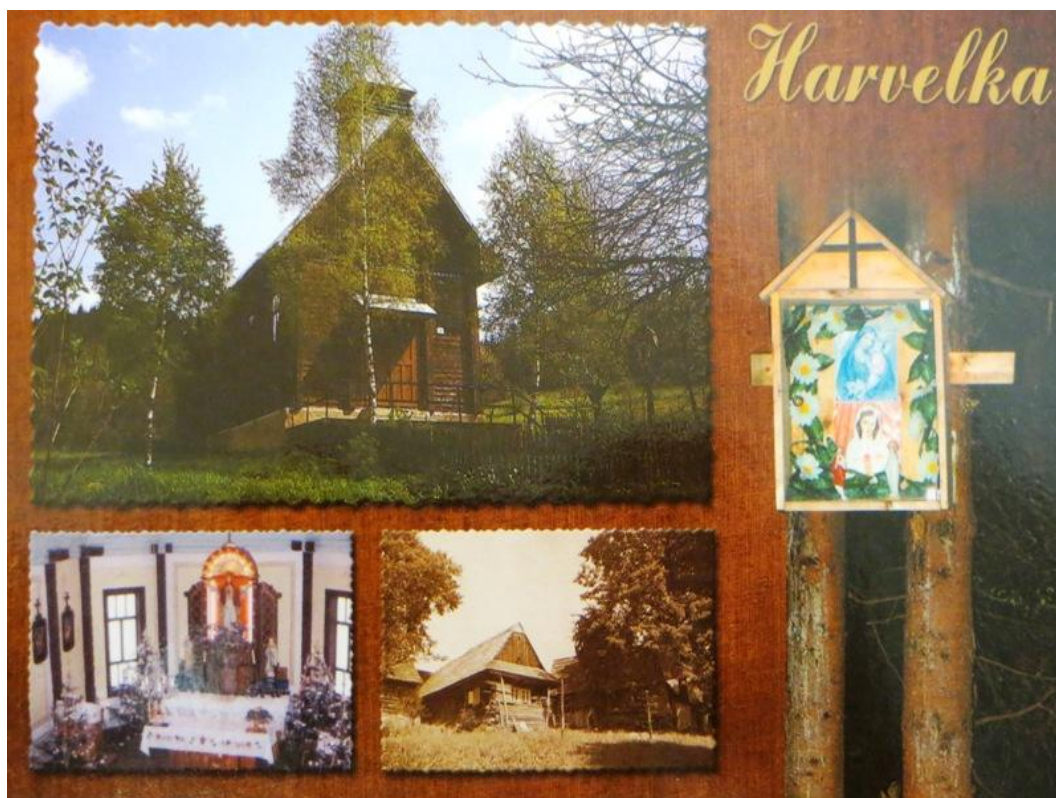
Fotografia č. 65: Narátor Jozef Poništiak, rodák z Harvelky, v dome u Mlichovcov v Oravskej Lesnej. V pozadí na stene pamätné fotografie z Harvelky (február 2014).²⁴⁶

Fotografia č. 66: Pamätná fotografia v byte narátorky Heleny Grofčíkovej. Na fotografii stará jablň v záhrade jej rodného domu v Harvelke (február 2014).²⁴⁷

²⁴⁶ Zdroj: súkromný archív autorky.

²⁴⁷ Zdroj: súkromný archív autorky.

Pohľadnica č. 1: Pamätná pohľadnica zatopenej obce Harvelka.²⁴⁸

Pohľadnica č. 2: Pamätná pohľadnica zatopených obcí Harvelka a Riečnica.²⁴⁹

²⁴⁸ Zdroj: vlastníctvo autorky.

²⁴⁹ Zdroj: vlastníctvo autorky.